ISSN 0034-690 X

2026

1

letnik 77

Revija za kriminalistiko in kriminologijo

Revija za kriminalistiko in kriminologijo, Ljubljana

Letnik 77, št. 1, 1–62, januar–marec

Izdajatelj: Ministrstvo za notranje zadeve Republike Slovenije, Policija

Povzetki in revija so vključeni v baze:

CSA Worldwide Political Science Abstracts, Bethesda, Maryland, ZDA
CSA Sociological Abstracts, San Diego, Kalifornija, ZDA
Criminal Justice Abstracts, Thousand Oaks, Kalifornija, ZDA
EBSCO Research Database, Ipswich, Massachussetts, ZDA
NCJRS Abstracts Database, Rockville, Maryland, ZDA
Scopus, Elsevier, Filadelfija, Pensilvanija, ZDA
SSCI Social Science Citation Index, Clarivate Analytics, Boston, Massachussetts, ZDA

Tehnično uredništvo revije:

Vodja tehničnega uredništva:

dr. Rok Hacin, Fakulteta za varnostne vede, Univerza v Mariboru, Slovenija

Član:

dr. Aleksander Koporec Oberčkal, Policijska akademija, Generalna policijska uprava, Slovenija

Tehnično oblikovanje: Branka Derenčin, Ministrstvo za notranje zadeve Republike Slovenije
Lektoriranje: Nuša Mastnak
Tisk: Tisk Žnidarič, d. o. o.
Naklada: 380 izvodov

Naslov:

Revija za kriminalistiko in kriminologijo
Ministrstvo za notranje zadeve Republike Slovenije, Policija
Štefanova ulica 2, 1501 Ljubljana
E-pošta: rkk@policija.si

Revija izhaja štirikrat letno. Revija je izdana tudi v **odprtem dostopu** na spletni strani policije (https://www.policija.si/medijsko-sredisce/publikacije/revija-za-kriminalistiko-in-kriminologijo).

Revija je recenzirana in upošteva etične standarde COPE za dobro prakso uredniške politike revije (http://publicationethics.org/files/u2/Best_Practice.pdf). Trenutna **faktorja vpliva** sta **0,142** v SCOPUS in **0,4** v Web of Science. Petletni **faktor vpliva** v Web of Science znaša **0,4**.

ISSN 0034-690X (print)
ISSN 3023-9923 (online)

Revija za kriminalistiko in kriminologijo

LETO 77 **LJUBLJANA 2026** **ŠT. 1**

UDK 343.98+343.9

ISSN 0034-690X

Uvodnik

Spoštovani bralci, pred vami je prva številka Revije za kriminalistiko in kriminologijo v letu 2026. Pričujoča številka je vsebinsko zelo bogata in razgibana, saj obsega tri znanstvene članke in dva zapisa. Iztok Kolar in Robert Horvat razpravljata o uporabnosti Benfordovega zakona kot forenzičnega orodja. Eva Bertok predstavi značilnosti zalezovanja v primerih prepovedi približevanja. Taša Torbica, Katja Drobnič, Damjan Potparič, Robert Praček in Boštjan Slak pa so opravili pregled opredelitev forenzičnoobveščevalne dejavnosti in možnosti za njeno implementacijo v slovensko kriminalistično prakso. Znanstvenim člankom sledita predstavitvi knjig. Zala Osterc predstavi knjigo Roka Hacin in Gorazda Meška o samozaznavi legitimnosti zaporskih delavcev v Sloveniji, Darja Zorc Maver pa knjigo Mitje Krajnčana, Mateja Vukoviča in Katje Vrhunc Pfeifer o razumevanju in obravnavi mladih s težavami. Vsem piscem prispevkov in recenzentom se zahvaljujeva za odlično delo in prispevek h kakovosti revije. Bralcem Revije za kriminalistiko in kriminologijo želiva obilo zadovoljstva pri branju, avtorje pa vabiva, da s svojimi prispevki obogatijo prihodnje številke naše revije.

Glavna urednika
Damjan Petrič in Gorazd Meško

Revija za kriminalistiko in kriminologijo / Ljubljana 77 / 2026 / 1, 5–23

Benfordov zakon kot forenzično orodje: uporaba na računovodskih izkazih slovenskih mikro in malih podjetij ter samostojnih podjetnikov

Iztok Kolar[1], Robert Horvat[2]

Preverili smo veljavnost Benfordovega zakona na računovodskih izkazih mikro in malih podjetij (MMP) ter samostojnih podjetnikov (SP) v Sloveniji ter kriminalistom in drugim nadzornim organom podali vpogled v uporabnost, razlago in omejitve testa Benfordovega zakona. Raziskava vključuje predstavitev ugotovitev dosedanjih raziskav o uporabi Benfordovega zakona in izviren primer njegove uporabe na podatkih za MMP in SP od leta 2010 do leta 2022. Za analizo skladnosti števk podatkov, izbranih z Benfordovim zakonom, so uporabljeni statistični testi hi-kvadrat, povprečni absolutni odklon (MAD), Bayesov faktor in vizualni pregled dobljenih izračunov. Analiza dobljenih rezultatov kaže, da ima populacija MMP v posameznih letih v skladu z Benfordovim zakonom največkrat le gospodarsko kategorijo čisti poslovni izid, kategorij skupna sredstva in poslovni prihodki pa nima. Populacija SP nima v skladu z Benfordovim zakonom nobene opazovane gospodarske kategorije, razen čistega poslovnega izida, in še tega samo v letih 2016, 2019 in 2021. Za MMP konsistentna neskladnost pri skupnih sredstvih in za SP pri vseh opazovanih spremenljivkah kažejo na povečano tveganje prisotnosti napak in nepravilnosti v njihovih računovodskih izkazih ter posledično na potrebo po povečani previdnosti pri njihovi uporabi, v pomembnih primerih, kot je na primer preiskovanje gospodarskega kriminala, pa tudi na potrebo po selektivnem forenzičnem pregledu/preiskavi pred njihovo uporabo. Na podlagi rezultatov testa Benfordovega zakona na MMP in SP, lahko ugotovimo, da podatki MMP o skupnih sredstvih in celotni izkazi malih SP niso v skladu z Benfordovim zakonom. Ugotavljamo, da je test Benfordovega zakona ob pravilni in skrbni uporabi lahko koristno orodje za prepoznavanje tveganj neverodostojnih podatkov v računovodskih izkazih in da ga je smiselno uporabiti na posameznih računovodskih kategorijah. Test Benfordovega zakona in iz tega izpeljana analiza je še posebej uporaben pripomoček za začetne faze preiskovanja sumov kaznivih dejanj, saj je zelo koristen pri prepoznavanju sumov neverodostojnih/prirejenih računovodskih dokazov in nas zato dovolj zgodaj usmerja v nadaljnje forenzične preiskave. Njegova uporaba mora biti preudarna in izvedena ob zavedanju pomembnih omejitev kar se tiče zanesljivosti in pogojev, ki morajo biti izpolnjeni za uporabnost z njim pridobljenih rezultatov.

Ključne besede: Benfordov zakon, gospodarska kriminaliteta, verodostojni dokazi, računovodski izkazi, mikro in mala podjetja, samostojni podjetniki, forenzične preiskave

UDK: 343.983:[343.53:657]

1 Uvod

Gospodarska kriminaliteta v Sloveniji še vedno potrebuje posebno pozornost policije in kriminalistov (Antolovič, 2022; Ministrstvo za notranje zadeve Republike Slovenije, Policija, 2024). Jager in Šugman Stubbs (2013) pravita, da je za uspešen odziv na gospodarsko kriminaliteto potrebno njeno celovitejše obvladovanje. Med glavnimi skrbmi v postopkih preiskovanja in dokazovanja gospodarske kriminalitete sta zagotavljanje in uporaba verodostojnih dokazov. Raziskave kažejo, da če nabor opazovanih (preiskovanih) računovodskih podatkov ni v skladu z Benfordovim zakonom, lahko obstaja razlog za sum, da imamo opraviti z neverodostojnimi računovodskimi poročili in sumom na gospodarsko kriminaliteto (Geyer in Drechsler, 2014; Möller, 2009; Renaldo idr., 2021; Saville, 2014;). Nazarova idr. (2023) ugotavljajo, da veliko evropskih podjetij prireja svoje računovodske izkaze. Raziskovanje verodostojnosti računovodskega poročanje sicer ni nekaj novega (Hasan, 2002; Omar idr., 2017). Težave s podatki v kriminološkem raziskovanju so največkrat povezane z osebnimi podatki (Završnik idr., 2024). A v povezavi z gospodarsko kriminaliteto so ključni računovodski podatki o poslovanju podjetij, zato raziskovalci temu področju namenjajo veliko pozornost, saj prirejeni podatki povzročajo veliko škodo v gospodarstvu. Statistični podatki mednarodnega združenja preiskovalcev prevar kažejo, da je škoda iz tega naslova večja kot škoda iz vseh ostalih oblik kriminali-

[1] Dr. Iztok Kolar, docent za računovodstvo in revizijo, Ekonomsko-poslovna fakulteta, Univerza v Mariboru, Slovenija. ORCID: 0000-0002-2014-973X. E-pošta: iztok.kolar@um.si

[2] Dr. Robert Horvat, višji predavatelj za računovodstvo in revizijo, Ekonomsko-poslovna fakulteta, Univerza v Mariboru, Slovenija. ORCID: 0009-0009-0836-1736. E-pošta: robert.horvat@um.si

tete skupaj (Association of Certified Fraud Examiners, 2024). Dosedanje ugotovitve več študij kažejo, da je uporaba testa skladnosti računovodskih podatkov z Benfordovim zakonom lahko dragocen pripomoček kriminalistov, revizorjev, finančnih analitikov in davčnega nadzora pri ocenjevanju verodostojnosti računovodskega poročanja (Bhattacharya idr., 2011; Möller, 2009; Saville, 2014). Raziskave o Benfordovem zakonu so večinoma izpeljane na večjih ali manjših vzorcih podjetij, od tega večina na ravni računovodskih izkazov kot celote (torej množic mešanih računovodskih podatkov), le peščica pa na ravni posameznih računovodsko merjenih kategorij, kot so na primer poslovni prihodki ali skupna sredstva (Das idr., 2017).

Mikro in majhna podjetja (v nadaljnjem besedilu: MMP) ter samostojni podjetniki (v nadaljnjem besedilu: SP) so ključni del slovenskega gospodarstva, saj pomembno prispevajo k zaposlovanju in gospodarski rasti. Zaradi dejavnikov, kot so omejeni viri in potencialno manj strokovno izpopolnjeni zaposleni, šibkejši sistemi notranjih kontrol ter šibkejši zunanji nadzor zaradi velikega števila podjetij in navedenih zmogljivosti nadzornih organov/institucij, je ta skupina podjetij v primerjavi z drugimi, večjimi podjetji, še posebej dovzetna za računovodske nepravilnosti ali manipulacije. Dober nadzor finančnih tokov in sive ekonomije pomeni tudi manj koruptivno državo (Šumah in Mahnić, 2017). V tej povezavi je za potrebe preiskovanja gospodarske kriminalitete in revizije Benfordov test med najbolj razširjenimi presejalnimi orodji za identifikacijo tveganj prirejenih računovodskih podatkov (Harb idr., 2023; Ramaswamy in Leavins, 2007; Warshavsky, 2010). Računovodski izkazi (v nadaljnjem besedilu: RI) so osnovni vir informacij o poslovanju podjetja (Amor-Tapia in Tascón, 2016), pogosto tudi edina informacija in dokaz o poslovanju in solventnosti subjekta. Tveganja, povezana z uporabo podatkov in informacij iz RI v postopkih preiskovanja in dokazovanja gospodarske kriminalitete, so tako lahko velika, in sicer tako v okviru postopkov nadzora ali preiskovanja poslovanja posameznih podjetij kot tudi kot podlaga za oblikovanje strategij na področju boja proti gospodarski kriminaliteti.

Namen naše raziskave je testirati skladnost podatkov RI slovenskih MMP in SP z Benfordovim zakonom ter kriminalistom in drugim nadzornim organom ponuditi praktičen vpogled v uporabnost, razlago in omejitve uporabe testa Benfordovega zakona. V prispevku se osredinjamo na uporabnost Benfordovega zakona v forenzičnih preiskavah, s čimer bodo kriminalisti in drugi nadzorni organi v Sloveniji dobili odgovor, kako si lahko po potrebi pomagajo s testom Benfordovega zakona pri zbiranju in ovrednotenju računovodskih dokazov za potrebe preiskovanja in dokazovanja gospodarske kriminalitete v Sloveniji.

V nadaljevanju prispevka najprej sledi kratka predstavitev teoretičnega okvira Benfordovega zakona, pregled literature o njegovi uporabi v praksi, oblikovanje hipotez ter opis metodologije, uporabljene za testiranje podatkov MMP in SP. Sledi predstavitev izvedbe in rezultatov testa izbranih računovodskih postavk in razprava o njih, kakor tudi o omejitvah, povezanih z uporabo Benfordovega zakona, in o implikaciji za prakso forenzičnega preiskavanja.

2 Benfordov zakon v računovodskem poročanju in preiskovanju gospodarske kriminalitete

Odkrivanje prevar in drugih nepravilnosti v računovodstvu sega že v 13. stoletje (Petrașcu in Tieanu, 2014). Pionir Luca Pacioli (1494) je že v 14. stoletju opozarjal na pomembnost točnosti evidentiranih poslovnih transakcij. Vzporedno s pojavom gospodarskih prevar so se pospešeno začele razvijati tudi metode za njihovo odkrivanje in preiskovanje (Boronico idr., 2014). Za preveritev verodostojnosti in za preiskovanje finančnih tokov računovodskega poročanja za potrebe gospodarske kriminalitete obstaja malo hitrih metod (Moore in Benjamin, 2004). Danes je večina podatkov o poslovanju podjetij v elektronski obliki, pogosta težava s takimi dokazi pa je, da je vložek časa in sredstev v digitalno forenzično preiskavo nesorazmeren z izsledki te preiskave (Selinšek, 2021), a izvedba testa Benfordovega zakona odpravlja to zagato. Uporaba testa Benfordovega zakona temelji na ideji, da je za zaznavo, da z računovodskim poročilom/dokazom ni vse v redu, dovolj identificirati odstopanja v podatkih. Benfordov zakon ali tudi Benfordov test je tako za revizorje in kriminaliste lahko zelo uporaben pripomoček. Za kaj gre pri Benfordovem zakonu? Leta 1938 je fizik Frank Benford objavil članek o analizi števil (Benford, 1938). Benford je zbral več kot 20.000 podatkov iz opažanj z različnih področij, kot sta površina rek in atomska masa elementov, ter podatke z različnih ekonomskih področij našega življenja, kot so na primer cene delnic na borzi, dobički izbranih družb in finančni podatki o poslovanju podjetij. Ključna ugotovitev v Benfordovem zakonu je, da je naravna porazdelitev števk takšna, da se pogosteje pojavljajo začetne števke (na primer 1, 2, 3) in redkeje višje (7, 8, 9) (Benford, 1938; Diekmann in Jann, 2010; Skitek, 2000). Furry in Hurwitz (1945) pravita, da je Benfordov zakon posledica načina, kako ljudje pišemo številke. Raimi (1976) ugotavlja, da je Benfordov zakon najbolje testirati na finančnih oziroma računovodskih podatkih. Verjetno prvi, ki je zagotovil dokaz za obstoj Benfordovega zakona, pa je Hill (1995), ki je v ta namen uporabil računovodske in druge podatke o trgovanju z vrednostnimi papirji in dokazal, da so umetno ustvarjeni podatki pogosto bolj enakomerno razporejeni, zato se pri njih Benfordov zakon ne odraža. Benfordov zakon zato uporabljamo pri odkriva-

nju nenavadnih vzorcev in morebitnih manipulacij v računovodskih podatkih, kar omogoča zgodnje prepoznavanje sumov na goljufije ali nepravilnosti. Za forenzično prakso je torej ključno spoznanje, da kadar se računovodski podatki sistematično odmikajo od Benfordove porazdelitve, se poveča verjetnost prisotnosti manipulacije ali sistemskih napak – to je signal za nadaljnje postopke, ne pa dokončen dokaz (Asllani in Naco, 2014; Nigrini, 1996, 2020).

V devetdesetih letih prejšnjega stoletja se je pojavil problem vse pogostejših davčnih utaj, zato je Nigrini (1996) začel razmišljati o novih metodah za potrjevanje (preverjanje) davčnih podatkov. Ugotovil je, da so odstopanja od Benfordovega zakona statistično značilno povezana s prirejanjem podatkov v davčnih napovedih (Nigrini, 1996), in s tem dokazal, da se Benfordov test lahko uporablja tudi za odkrivanje prevar v računovodskem poročanju in začetno preiskovanje gospodarske kriminalitete. Benfordov test postopoma pridobiva vse večjo veljavo in pomen na področju forenzičnega preiskovanja v računovodstvu (Harb idr., 2023; Ramaswamy in Leavins, 2007; Warshavsky, 2010).

Zakaj je Benfordov zakon pomemben pri preiskovanju gospodarske kriminalitete? Gre za pripomoček, ki kriminalistom, revizorjem in drugim strokovnjakom za preiskovanje gospodarske kriminalitete omogoča hitro preverjanje verodostojnosti velikih naborov podatkov v okoljih, kjer je ročno pregledovanje neučinkovito, računalniški postopki pa lahko skrivajo sledi posegov (Henselmann idr., 2013; Tapp in Burg, 2001; Warshavsky, 2010). V povezavi s presojo verodostojnosti računovodskih izkazov za potrebe gospodarske kriminalitete in revizije je Benfordov test med najbolj razširjenimi presejalnimi orodji (Harb idr., 2023; Ramaswamy in Leavins, 2007; Warshavsky, 2010). RI so osnovni vir informacij o poslovanju podjetja, zato so tveganja, povezana z uporabo podatkov in informacij iz RI v postopkih preiskovanja in dokazovanja gospodarske kriminalitete pomembna (Bokšova idr., 2015). Z razvojem informacijske tehnologije je analiza podatkov z uporabo Benfordovega testa postala enostaven in cenovno sprejemljiv pripomoček za preverjanje njihove zanesljivosti (Moore in Benjamin, 2004), pri tem lahko uporabimo različna programska orodja, kot so na primer ACL za okolje Windows, dBase, Paradox, Access ali Excel, pa tudi statistične programe, kot sta na primer R ali JASP. Nigrini (2012) navaja, da do verjetnosti pojavitve prve števke pridemo s pomočjo formule (1):

$$P\,(D_1 = d_1) = log\,(1 + \frac{1}{\mathrm{d1}});\quad d_1 \in \{1,2,3,4,5,6,7,8,9\} \quad (1)$$

P je verjetnost pojavitve števke D_1, pri čemer je D_1 katerakoli števka iz množice {1,2,3,4,5,6,7,8,9}. Števka 0 se ne uporablja.[3] Naš številčni sistem uporablja števke od 0 do 9. Če za primer vzamemo število 719, je 7 prva števka, 1 druga števka in 9 tretja števka v številu 719. Iz formule 1 izhaja, da obstaja 30,103-odstotna verjetnost, da se števka 1 pojavi na prvem mestu v številu, in 11,389-odstotna verjetnost, da se števka 1 pojavi na drugem mestu v številu.

Verjetnosti pojavitve števk na prvih dveh mestih po formuli (2):

$$P\,(D_1D_2 = d_1d_2) = Log\,(1 + \frac{1}{\mathrm{d1d2}});\quad d_1d_2 \in \{10,11,12,\ldots,99\} \quad (2)$$

P je verjetnost pojavitve števke D_1D_2, pri čemer je D_1D_2 katerakoli številka iz množice {10,11,12,…,99}. Prvi dve števki števila 180.450 sta 18, in če uporabimo formulo (2), dobimo verjetnost pojavitve števk 1 in 8 na prvem in drugem mestu,

$$P\,(D_1D_2 = 18) = Log\,(1 + \frac{1}{18}) = 0{,}023481.$$

Če dejanska porazdelitev števk iz nabora proučevanih podatkov ne ustreza porazdelitvi po Benfordovem zakonu, obstaja razlog za sum, da gre za prirejene podatke, kar zahteva nadaljnjo preiskovanje, ali gre dejansko za prevaro ali samo za naključje (Asllani in Naco, 2014). Navedeno pomeni, da Benfordov test sam po sebi ne omogoča zanesljivega sklepanja, da so podatki, ki niso v skladu z Benfordovim zakonom, goljufivi, obstaja pa razlog za sum gospodarske kriminalitete (Goulding, 2013; Nigrini, 2012). Tam, kjer skladnosti podatkov z Benfordovim zakonom ni, kriminalist lahko pridobi prednostni seznam postavk, podjetij ali obdobij za poglobljeno nadaljnjo preiskavo.

Kdaj si pomagati s testom Benfordovega zakona in kdaj ne? V katerih okoliščinah bo Benfordov zakon držal in kdaj ne? Pred apliciranjem Benfordovega zakona na niz podatkov moramo postaviti teoretična izhodišča za to, da lahko verjamemo, da bo Benfordov zakon veljal (Nigrini, 2020). Benfordov zakon naj bi veljal, kadar so opazovane spremenljivke pridobljene iz različnih virov oziroma so rezultat množenja, deljenja ali kakšnega drugačnega medsebojnega vplivanja več različnih števil. To nam pojasni, zakaj se nekateri seti podatkov v računovodstvo bolje ujemajo z Benfordovim zakonom kot drugi. Verjetnost veljave Benfordovega zakona za opazovani set podatkov povečuje možnost pojava tako imenovanih zaporedij Fibonaccijevih števil.[4] Z Benfordovim

[3] Števke na začetku decimalnega števila, kot je 0 v 0,0025, so le pozicijski števci (to je samo nakazujejo, koliko ničel je pred dejanskimi podatki). Te ničle ne nosijo numerične vsebine in zato niso vodilne ter jih v Benfordovem testu števk na prvem mestu ne upoštevamo.

[4] Fibonaccijeva števila so zaporedje naravnih števil, pri katerem je vsako število enako vsoti prejšnjih dveh členov, pri čemer se zaporedje začne z 0 in 1. Zaradi svojih matematičnih lastnosti in

zakonom se bodo dobro ujeli tudi podatki, ki ustrezajo Cauchyjevi porazdelitvi (Miller, 2015), daleč najbolj pa bodo Benfodovemu zakonu ustrezali računovodski podatki (Nigrini,1996, 2020; Raimi, 1976). Za večino podatkov, povezanih z računovodstvom, je mogoče pričakovati, da bodo v skladu s porazdelitvijo Benfordovega zakona. Velja tudi, da večje kot je število posamičnih podatkov v opazovani množici, zanesljivejši bodo rezultati analize (Hill, 1995; Nigrini, 2020). Rezultati opravljenih raziskav tudi kažejo, da večje kot je razmerje med aritmetično sredino in mediano podatkov, bolj ti sledijo Benfordovemu zakonu (Wallace, 2002). Tabela 1 povzema vrste podatkov za test Benfordovega zakona.

Nigrini in Mittermaier (1997) ter Hickman idr. (2010) ugotavljajo, da uporaba testa Benfordovega zakona v fazi zbiranja in presoje dokazov z računovodskimi podatki hitro označi sumljive postavke in transakcije ter usmeri nadaljnje forenzične postopke. Več avtorjev testira RI podjetij na borzah vrednostnih papirjev (Herteliu idr., 2021; Omerzu in Kolar, 2018; Shrestha, 2016). Cleary in Mclennan (2009) ugotavljata, da bi kriminalisti, če bi preverjali finančne podatke podjetja Enron z Benforodovim testom, zaznali visoko verjetnost prirejanja podatkov o poslovanju, kar je ključno za zgodnje odkrivanje gospodarske kriminalitete. Številne raziskave poudarjajo forenzično preiskavanje z uporabo Benfordovega zakona v kontekstu gospodarske

Tabela 1: Računovodske kategorije in primernost uporabe testa Benfordovega zakona (vir: Das idr., 2017; Nigrini, 2020)

Primerni računovodski podatki za uporabo testa Benfordovega zakona	Računovodski podatki za uporabo testa Benfordovega zakona niso primerni
Seti številk, ki so rezultat matematičnih operacij – vrednost prihaja iz dveh distribucij številk, na primer terjatve do kupcev, obveznosti do dobaviteljev (število prodanih/nabavljenih proizvodov * cena), vrednost zaloge materiala, davek od dohodka pravnih oseb, davek na dodano vrednost, cena delnice na borzi, obseg prodaje/nakupa delnic na borzi in tako dalje.	Niz podatkov je iz nabora vnaprej dodeljenih številk, na primer zaporedne številke računov, datumi, poštne številke, registrske številke, številke zavarovalnih polic in tako dalje.
Podatki izvirajo neposredno iz transakcije, na primer: nabavna vrednost sredstva, izplačila potnih stroškov, nakazilo denarja, prihodki od prodaje, stroški. Tržne cene delnic na borzi.	Številke, na katere človek zavestno vpliva, na primer cene, določene na psiholoških mejah, na primer 1,99 evra, dvigi na bankomatih.
Veliki seti podatkov, na primer podatki vseh transakcij opazovanega meseca ali leta.	Konti posebnih vrednosti, na primer poštni stroški, stroški plačilnega prometa (mesečna nadomestila).
Podatki, ki so večji od mediane ter imajo simetrijo zamaknjeno v desno (tako imenovana pozitivna asimetrija). Takšna je večina setov podatkov v računovodstvu, kot so na primer podatki o celotnih sredstvih, celotnih obveznostih do virov sredstev, celotnih stroških, EBIT, EBITDA, poslovnem izidu in tako dalje, za neko opazovano množico podjetij.	Konti ali dokumenti z vgrajenim minimumom ali maksimumom, na primer sredstva, ki se knjižijo, ko je dosežen minimalni prag, na primer drobni inventar, osnovno sredstvo manjše vrednosti. Tudi ocene študentov ali starost v letih in tako dalje.
	Kadar transakcija oziroma poslovni dogodek ni zabeležen, na primer podkupnine, kraje, poneverbe in tako dalje.

3 Pregled dosedanjih raziskav in razvoj hipotez

Raziskave z uporabo testa Benfordovega zakona pogosto iščejo odgovor, ali so RI v skladu s porazdelitvijo Benfordovega zakona (Alali in Romero, 2013a; Das idr., 2017; Möller, 2009; Tödter, 2009). Predstavljamo ključne ugotovitve izbranih raziskav o uporabi Benfordovega zakona na RI in v povezavi s preiskovanjem gospodarske kriminalitete.

kriminalitete, kot je na primer pranje denarja (Badal-Valero, Álvarez-Jareño in Pavía, 2018) ali prikrivanje dohodkov (Carreira in Gomes da Silva, 2016; González, 2020) ali prirejanje podatkov o solventnosti bank (Grammatikos in Papanikolaou, 2021). Nigrini (2020) uporabnost Benfordovega zakona za forenzično preiskovanje prevar kaže na primerih kriminala na področju kreditnih kartic, prodaje učinkov in dela na črno ter seveda prirejanja računovodskih izkazov. V Libanonu so raziskovalci s pomočjo Benfordovega testa odkrili, da so libanonske banke manipulirale s svojo kapitalsko ustreznostjo, likvidnostjo in kakovostjo sredstev, kar je bilo pomembno za nadzorne organe in preiskovalce gospodarske kriminalitete (Harb idr., 2023).

pojavnosti v naravi, geometriji in gospodarstvu so predmet obsežnih raziskav (Koshy, 2001).

Skladnost opazovane množice podatkov z Benfordovim zakonom se običajno preizkuša tako, da se testira ničelna domneva (H0), da so opazovane števke porazdeljene v skladu z Benfordovim zakonom. Zavrnitev ničelne domneve pomeni sprejem alternativne domneve (H1), da obstaja povečano tveganje, da so v opazovanih podatkih prisotne manipulacije, medtem ko sprejem ničelne domneve podpira ugotovitev, da so podatki verodostojni. Razlikovati je treba med statističnim in vsebinskim pomenom rezultatov (Rauch idr., 2011). Quick in Wolz (2005) pravita, da mora forenzična preiskava pred oblikovanjem kakršnihkoli sklepov iskati morebitne vsebinske vzroke za identificirane odmike. Če tega ne storimo, potem se, kot opozarjata Cleary in Thibodeau (2005), poveča verjetnost napake tipa I, kar pomeni zavrnitev ničelne domneve, ko je ta resnična. V tem primeru napačno sklepamo, da so v opazovanih podatkih prisotne manipulacije, čeprav jih v resnici ni. Za ugotovljeno neskladje opazovane porazdelitve s porazdelitvijo, pričakovano po Benfordovem zakonu, poleg manipulativnih posegov v podatke obstajajo predvsem naslednje tri mogoče razlage, na primer:

— podatki ne sledijo Benfordovemu zakonu zaradi neustrezno izbranega vzorca, ki vsebuje vrste podatkov, ki za analizo z Benfordovim testom niso primerni;
— določeni pogoji za uporabo Benfordovega testa niso izpolnjeni (na primer premajhno število proučevanih podatkov, števka 0 se ne sme pojavljati na prvem mestu v številu in tako dalje);
— obstaja razumna razlaga za odstopanja v porazdelitvi števk.

Namen te raziskave je uporaba testa Benfordovega zakona na podatkih slovenskih MMP in SP predvsem za preiskovanje gospodarske kriminalitete. Pri tem smo se odločili preveriti naslednje ničelne domneve (hipoteze):

— H1.1: frekvenčna porazdelitev prve števke v podatkih o poslovnih prihodkih, čistem poslovnem izidu in skupnih sredstvih iz računovodskih izkazov slovenskih MMP za leti 2010 in 2022 je v skladu s porazdelitvijo po Benfordovem zakonu;
— H1.2: frekvenčna porazdelitev prvih dveh števk v podatkih o poslovnih prihodkih, čistem poslovnem izidu in skupnih sredstvih iz računovodskih izkazov slovenskih MMP podjetij za leti 2010 in 2022 je v skladu s porazdelitvijo po Benfordovem zakonu;
— H2.1: frekvenčna porazdelitev prve števke v podatkih o poslovnih prihodkih, čistem poslovnem izidu in skupnih sredstvih iz računovodskih izkazov slovenskih SP za leti 2010 in 2022 je v skladu s porazdelitvijo po Benfordovem zakonu;
— H2.2: frekvenčna porazdelitev prvih dveh števk v podatkih o poslovnih prihodkih, čistem poslovnem izidu in skupnih sredstvih iz računovodskih izkazov slovenskih SP za leti 2010 in 2022 je v skladu s porazdelitvijo po Benfordovem zakonu.

Spremenljivke za testiranje (poslovni prihodki, čisti poslovni izid in skupna sredstva) smo izbrali po vzoru izbranih prehodnih raziskav (Shrestha, 2016; Shi idr., 2017; Das idr., 2017). Vse izbrane spremenljivke so temeljne za prikaz poslovne uspešnosti in premoženjsko-finančnega položaja poslovnih subjektov.

4 Metodologija in podatki

Goulding (2013) pravi, da se za analizo skladnosti proučevanih podatkov z Benfordovim zakonom lahko uporabljajo različne statistične metode, pri čemer se najpogosteje uporabljata test hi-kvadrat (X^2) in Z-statistika[5] (Durtschi idr., 2004; Ramaswamy in Leavins, 2007). V novejših raziskavah poleg navedenih metod pogosto zasledimo še statistiko povprečnega absolutnega odklona *(MAD)* (Alali in Romero, 2013b; Nigrini, 2012, 2020) in test Bayesovega faktorja (BF) (Cerqueti in Lupi, 2021; Derks idr., 2024; Fonseca, 2016). *MAD* statistika meri povprečno absolutno razliko med pričakovanimi frekvencami števk po Benfordovem zakonu in dejanskimi frekvencami, opaženimi v analiziranem vzorcu podatkov (Nigrini, 2012, 2020). Nigrini (2020) ga predlaga predvsem za odpravo učinka razlik v velikosti testirane množice podatkov, saj *MAD* statistika ni odvisna od števila testiranih zapisov. Vrednost *MAD* statistike se izračuna po formuli (Nigrini, 2020):

$$MAD\ (mean\ absolute\ deviation,\ povprečen\ absolutni\ odklon) = \frac{\sum_{i=1}^{K} |AP - EP|}{K} \qquad (3)$$

AP – actual proportion, dejanski delež
EP – expected proportion, pričakovani delež
K – število mest

Drake in Nigrini (2000) in Nigrini (2020) priporočajo uporabo smernic o kritičnih vrednostih MAD statistike (Tabela 2).

[5] Za splošno presojo, ali podatki sledijo Benfordovemu zakonu, je primeren χ^2-test, za iskanje konkretnih števk, ki odstopajo od teoretično pričakovane frekvenčne porazdelitve, pa *Z*-test (Z-statistika primerja delež opaženih primerov posamezne števke s pričakovanim deležem po Benfordu – za vsako števko posebej); ker v naši raziskavi testiramo celotno porazdelitev, uporabljamo hi kvadrat test.

Tabela 2: Ugotovitve in razpon MAD za prvo števko in prvi dve števki (vir: Nigrini 2020: 114)

Ugotovitve	***MAD* razpon**	
	Prva števka – D_1	Prvi dve števki – D_1D_2
Blizu ujemanja	0,000–0,006	0,000–0,0012
Sprejemljivo ujemanje	0,006–0,0012	0,0012–0,0018
Mejno ujemanje	0,012–0,0015	0,0018–0,0022
Neujemanje	nad 0,0015	nad 0,0022

Ker za *MAD* statistiko splošno sprejete smernice glede kritičnih vrednosti ne obstajajo, jo je priporočljivo uporabljati v povezavi z drugimi statističnimi testi (Barney in Schulzke, 2016). BF primerja, kolikokrat so opaženi podatki verjetnejši pod eno hipotezo (na primer alternativno hipotezo, H_1) v primerjavi z drugo (na primer ničelno hipotezo, H_0). BF_{10} se izračuna po naslednji formuli BF_{10} = verjetnost podatkov glede na hipotezo H_1/verjetnost podatkov glede na hipotezo H_0 ali zapisano tudi kot (Derks idr., 2024):

$$BF_{10} = \frac{(P\ (podatki\ H1)}{(P\ (podatki\ H0)} \qquad (4)$$

BF omogoča simetrično ovrednotenje dokazov, kvantificira podporo tako za alternativno kot tudi za ničelno hipotezo, prav tako pa lahko pokaže, da so podatki neizraziti in ne podpirajo nobene od hipotez (Derks idr., 2021; Kass in Raftery, 1995). BF daje tudi dovolj dokazov, ki jih pričakujejo mednarodni revizijski standardi, zato se priporoča tako pri forenzičnih preiskavah gospodarske kriminalitete kot pri reviziji RI. Vrednost BF se razlaga kot moč dokaza: če je rezultat BF_{10} večji od 1, to kaže, da podatki bolj podpirajo alternativno hipotezo. Če je vrednost manjša od 1, to kaže na podporo ničelni hipotezi (Jeffreys, 1961). Ker so BF lahko zelo veliki ali majhni, se za lažjo obdelavo in razlago pogosto uporablja njihov logaritem (Jeffreys, 1935).[6]

Za preveritev naših hipotez smo uporabili statistične teste hi-kvadrat, *MAD* in BF. V praksi se najpogosteje uporablja test hi-kvadrat, ki pa je tudi najstarejši. Preostala dva sta novejša in ju zato najdemo predvsem v novejših raziskavah (Cerqueti in Lupi, 2021; Derks idr., 2024; Fonseca, 2016). Za test hi-kvadrat (X^2) smo določili stopnjo značilnosti oziroma stopnjo tveganja α = 0,05, kar pomeni, da smo pripravljeni sprejeti 5-odstotno tveganje, da napačno zavrnemo ničelno domnevo, ki pravi, da podatki sledijo Benfordovemu zakonu (porazdelitvi). Kritično vrednost testa hi-kvadrat (teoretični X^2) razberemo iz kritičnih vrednosti porazdelitve hi-kvadrat, pri čemer poleg izbrane stopnje tveganja upoštevamo tudi stopnje prostosti (SP), ki jih izračunamo po formuli (5).

$$\text{SP - stopnja prostosti} = (\text{št. vrstic - 1}) \times (\text{št. stolpcev - 1}) \qquad (5)$$

Na podlagi podatkov dejanske (empirične) frekvence (f_0) in teoretične frekvence (f_t) izračunamo vrednost hi-kvadrat (χ^2) s pomočjo naslednje enačbe (6).

$$\chi^{2\square} = \sum \frac{(f_0 - f_t)^2}{f_t} \qquad (6)$$

Če vrednosti testne statistike hi-kvadrat presegajo kritični vrednosti 15,51 (p = 0,05) z 8 stopnjami prostosti (številke na prvem mestu), so podatki pomembni na 5-odstotni ravni. Enako velja, če vrednosti testne statistike hi-kvadrat presežejo kritični vrednosti 112,02 (p = 0,05) z 89 stopnjami prostosti (številke na prvih dveh mestih).

V raziskavi smo testirali skladnost frekvenčne porazdelitve prve in prvih dveh števk podatkov o poslovnih prihodkih, čistem poslovnem izidu ter celotnih sredstvih MMP in SP, pridobljenih iz njihovih javno objavljenih računovodskih izkazov. Vse podatke je zagotovil AJPES. V analizo so bili zajeti RI celotne populacije MMP in SP od leta 2010 do leta 2022. Celotni sklop podatkov sestavlja več kot 727 tisoč računovodskih izkazov MMP oziroma 20 milijonov podatkov računovodskih postavk. Podatkov za SP je nekaj manj, skupaj malo več kot 700.000 računovodskih izkazov in 15 milijonov podatkov. Pred začetkom analize so bili podatki ustrezno pripravljeni, izločeni so bili vsi podatki z vrednostjo 0, podatki z negativnimi vrednostmi so zajeti kot absolutne vrednosti. Drugih posegov v podatke ni bilo. Tako pripravljene podatke smo analizirali v programskem paketu JASP. Ves čas ravnanja s podatki o MMP in SP je bila upoštevana stroga politika etičnega raziskovanja, zaupnosti in ravnanja s podatki.

6 Logarittem BF10 za lažjo razlago po Jeffreysu (1935) pomeni: log10 (BF): 0,5 – 1 značilni dokazi za H1; log10 (BF): 1 – 1,5 močni dokazi za H1; vrednosti log 10 (BF) < 1 pa podpirajo ničelno hipotezo (H0).

5 Rezultati in analiza

V prispevku rezultate analize testa Benfordovega zakona podrobno predstavljamo za računovodske izkaze prvega in zadnjega leta opazovanega obdobja, za vmesna leta so predstavljeni rezultati v praksi najpogosteje uporabljane testne statistike hi-kvadrat[7] (sliki 1, 2). Testne spremenljivke so bile poslovni prihodki, čisti poslovni izid obdobja in skupna sredstva. Miller in Nigrini (2008) ugotavljata, da lahko test števk na prvih dveh mestih natančneje zazna morebitne nepravilnosti, ki se pojavljajo pri podatkih, kar velja še posebej za računovodske podatke. Zato po analizi prve števke izvedemo še analizo prvih dveh števk in vizualni pregled frekvenc števk.

Rezultati testa hi-kvadrat (sliki 1 in 2) kažejo izrazite razlike v skladnosti števk testiranih podatkov z Benfordovim zakonom tako med obema skupinama subjektov kot tudi med posameznimi računovodskimi postavkami. Podrobnejši pogled rezultatov za MMP kaže za prvo števko pri spremenljivki skupna sredstva, da ta v vseh letih močno in dosledno presegajo teoretično vrednost statistike hi-kvadrat 15,51 ($p = 0,05$). Gre za statistično značilen odklon od Benfordove porazdelitve v celotnem obdobju, podobno velja za poslovne prihodke MMP. Spremenljivka čisti poslovni izid MMP kaže najdaljše obdobje skladnosti z Benfordovim zakonom. Pri testu Benfordovega zakona prvih dveh števk so bile vrednosti hi-kvadrat za vse spremenljivke MMP v vseh letih višje od kritične meje 112,02 ($p = 0,05$), kar pomeni sistematično odstopanje od Benfordove porazdelitve in potrebno previdnost pri uporabi. SP imajo (slika 2) pri prvi števki pri spremenljivkah poslovni prihodki in čisti poslovni izid vrednosti hi-kvadrat močno nad teoretično mejo, pogosto za več redov velikosti. Skupna sredstva so v letih 2010–2015 presegala kritične meje, od leta 2016[8] pa so se odstopanja močno znižala (na primer 2016: 9,22 in 2019: 9,93), vendar so še kazala neskladnost z Benfordovim zakonom. Pri strožjem testu prvih dveh števk so bile vrednosti hi-kvadrat za SP izjemno visoke pri vseh spremenljivkah. Takšna sistematična in konsistentna odstopanja pri SP ter visoka odstopanja pri MMP so pomemben kazalnik za potrebnost nadaljnjih preiskav in usmerjanje nadzornih postopkov, preden bi se računovodski podatki MMP in SP uporabili kot verodostojni. Za preiskovanje gospodarske kriminalitete ta odstopanja še ne pomenijo dokaza, temveč opozorilo, ki usmeri preiskavo (Durtschi idr., 2004; Nigrini, 2012); pri MMP so trajna odstopanja pri skupnih sredstvih v skladu s tveganji umetnih preknjižb na koncu obdobij in intenzivnega upravljanja dobička ali poročanjem v pogojih pritiska. V nadaljevanju predstavljamo še podrobnejšo analizo rezultatov za računovodske izkaze prvega in zadnjega leta opazovanega obdobja.

V tabeli 3 prikazujemo opisne statistike obeh populacij za izbrane spremenljivke v letih 2010 (53.749 MMP in 71.220 SP) in 2022 (67.788 MMP in 48.916 SP). Upoštevaje napotke Nigrinija (2020), Wallacea (2002) ter Durtschija idr. (2004) je mediana vseh spremenljivk manjša kot njihova povprečna vrednost. Hkrati je koeficient sploščenosti za vse opazovane spremenljivke pozitiven, tako da so izpolnjeni vsi pogoji, ki jih za uporabo testa Benfordovega zakona priporočajo prej navedeni avtorji.

[7] Rezultati hi-kvadrat vrednosti za prvi dve števki in za preostali dve v prispevku uporabljeni testni statistiki za vsa obdobja so bralcu na voljo pri avtorjih prispevka.

[8] Tukaj velja omeniti, da je uporaba davčnih blagajn za davčne zavezance postala obvezna 2. januarja 2016.

Slika 1: Hi-kvadrat vrednosti za števko na prvem mestu za MMP v obdobju 2010–2022, skupna sredstva, poslovni prihodki in čisti poslovni izid

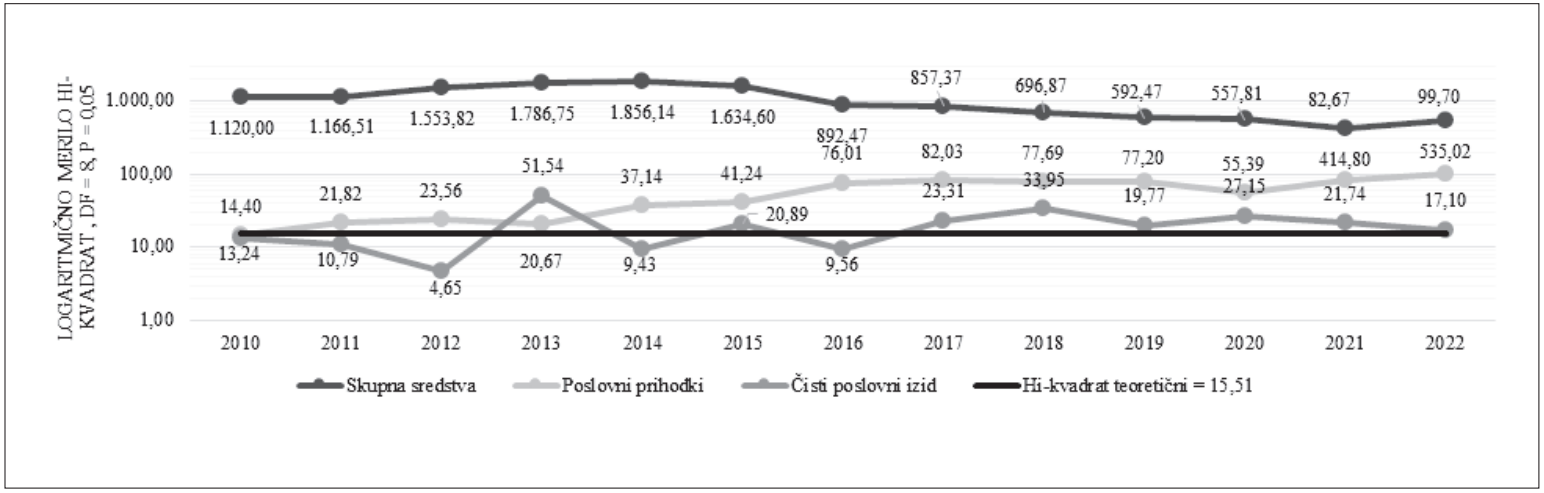

Slika 2: Hi-kvadrat vrednosti za števko na prvem mestu za mali SP v obdobju 2010 – 2022, skupna sredstva, poslovni prihodki in čisti poslovni izid

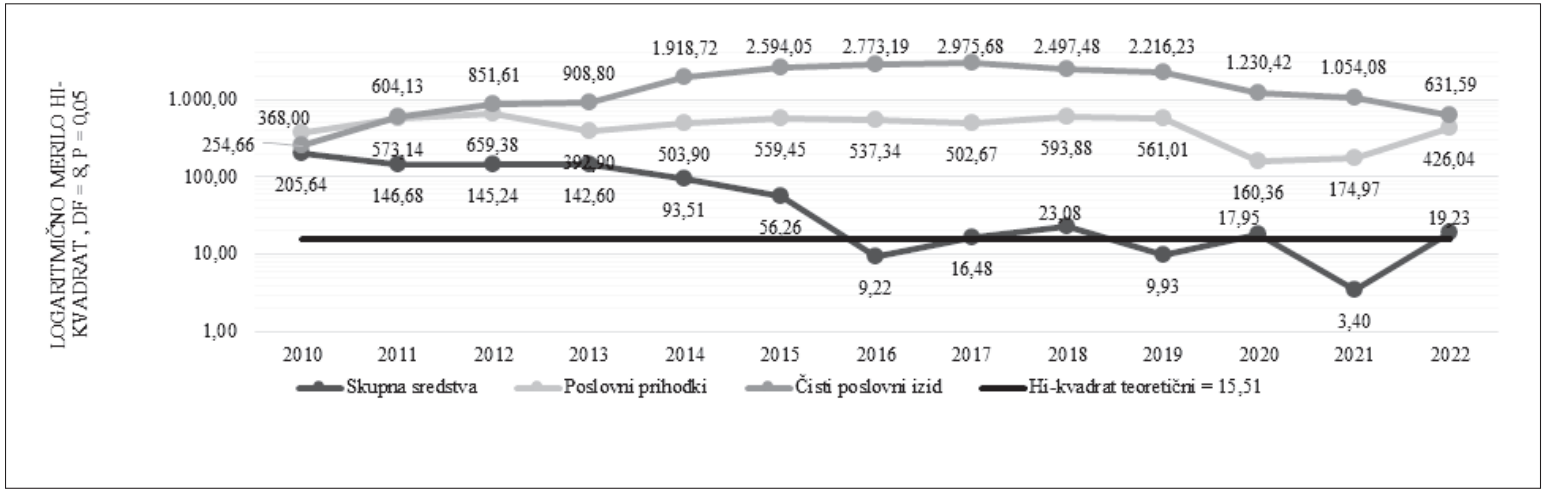

Tabela 3: Opisne statistike izbranih računovodskih kategorij

	MMP 2010; *N* = 53.748					MMP 2022; *N* = 67.788				
Spremenljivka	***M***	**Mediana**	**Koeficient asimetrije**	**Koeficient sploščenosti**	***S. O.***	***M***	**Mediana**	**Koeficient asimetrije**	**Koeficient sploščenosti**	***S. O.***
Vsa sredstva	542.019	77.550	33,63	1.850,23	$2.826\times10^{+6}$	616.875	118.130	127,31	24.106,11	$3.990\times10^{+6}$
Poslovni prihodki	381.300	64.705	23,52	1.316,05	$1.241\times10^{+6}$	570.693	97.583	75,20	10.191,68	$2.260\times10^{+6}$
Čisti poslovni izid	36.013	3.833	211,02	47.047,87	$1.134\times10^{+6}$	31.223	2.352	5,65	1.809,91	221.913
	SP 2010; *N* = 71.220					**SP 2022; *N* = 48.916**				
Spremenljivka	***M***	**Mediana**	**Koeficient asimetrije**	**Koeficient sploščenosti**	***S. O.***	***M***	**Mediana**	**Koeficient asimetrije**	**Koeficient sploščenosti**	***S. O.***
Vsa sredstva	55.795	8.534.500	20,17	746,31	220.772	73.290	16.694	11,44	236,55	205.894
Poslovni prihodki	66.750	21.081	13,17	284,20	196.179	118.374	41.139	10,89	235,43	280.442
Čisti poslovni izid	6.333	3.048	24,09	1.353,91	15.242	8.717	5.376	337,75	9.571,54	33.965

* *M* – aritmetična sredina, *S. O.* – standardni odklon.

Analiza prve števke na izbranih računovodskih kategorijah z vsemi izbranimi statistikami je strnjeno prikazana v tabeli 4 in slikah 3–14. Testna statistika hi-kvadrat je za test števke na prvem mestu za MMP pokazala, da spremenljivka skupna sredstva v letu 2010 presega kritični vrednosti 15,51 (p = 0,05) in 20,09 (p = 0,01) z 8 stopnjami prostosti (števke na prvem mestu), kar pomeni pomembno odstopanje od Benfordovega zakona. Nasprotno sta spremenljivki poslovni prihodki in čisti poslovni izid za MMP v letu 2010 uspešno prestali test Benfordovega zakona s statistiko hi-kvadrat. Do enakih sklepov lahko pridemo tudi s pregledom grafov na slikah od 3 do 5, ki prikazujejo frekvenco števk na prvem mestu, kjer se vidi, da so odstopanja pri sredstvih pri vseh števkah razen pri števki 6 (slika 3), medtem ko se frekvence števk za poslovne prihodke in čisti poslovni izid skoraj v celoti ujemajo z Benfordovim zakonom. Tudi z uporabo testa BF smo prišli do enakih sklepov. Vrednosti $Log(BF_{10})$ so bile za spremenljivki poslovni prihodki in čisti poslovni izid za MMP v letu 2010 negativne, kar pomeni sprejemljivo ujemanje dejanske porazdelitve števke na prvem mestu s teoretično pričakovano po Benfordovem zakonu, medtem ko je za spremenljivko skupna sredstva vrednosti $Log(BF_{10})$ pozitivna in tako ni mogoče sprejeti hipoteze, da imajo MMP v letu 2010 na prvem mestu števke v skladu s pričakovano razporeditvijo Benfordovega zakona.

Do drugačnih ugotovitev pa pridemo z uporabo testne statistike *MAD*, kjer nobena od spremenljivk ne preseže kritičnih vrednosti Nigrinija (2020), kar pomeni, da naj bi bile vse v skladu s teoretično porazdelitvijo po Benfordovem zakonu (*MAD* < 0,0015). Pri takšni ugotovitvi pa je potrebna previdnost, saj so mejne vrednosti, ki jih je določil Nigrini (2020), postavljene na podlagi analize zelo majhnega vzorca samo 25 podjetij in je zato mogoče, da so za velike vzorce postavljene premalo strogo. Podobo smo analizirali tudi rezultate za MMP za leto 2022 in SP za leti 2010 in 2022. Poudariti velja predvsem rezultate vseh testnih statistik za SP, ki kažejo na to, da razen skupnih sredstev po BF_{10} v letu 2022 nobena od opazovanih spremenljivk ne vzdrži testa Benfordovega zakona. Pomeni, da v zvezi z RI SP obstaja povečano tveganje neverodostojnosti računovodskih izkazov.

Tabela 4: Testne statistike prve števke D_1 za izbrane spremenljivke računovodskih kategorij

Spremenljivka/ rač. kategorija	***MAD***	χ^2	***P*** [a] ***(*)***	***Log(BF10)*** [b]
MMP 2010 – *D1* prva števka, prvo mesto				
Skupna sredstva	0,009	1,120	< 0,001	456,47
Poslovni prihodki	0,002	14,40	0,072 [a]	–28,48 [b]
Čisti poslovni izid	0,001	13,24	0,104 [a]	–29,54 [b]
MMP 2022 – *D1* prva števka, prvo mesto				
Skupna sredstva	0,005	535,02	< 0,001	207,725
Poslovni prihodki	0,004	99,70	< 0,001	12,344
Čisti poslovni izid	0,002	17,10	0,029 [a]	–28,63 [b]
SP 2010 – *D1* prva števka, prvo mesto				
Skupna sredstva	0,005	205,64	< 0,001	64,41
Poslovni prihodki	0,008	368,00	< 0,001	145,90
Čisti poslovni izid	0,006	254,66	< 0,001	88,22
SP 2022 – *D1* prva števka, prvo mesto				
Skupna sredstva	0,002	19,23	0,014 [c]	–26,24 [b]
Poslovni prihodki	0,009	426,04	< 0,001	177,71
Čisti poslovni izid	0,009	631,59	< 0,001	264,70

* Tveganje je izračunano za napako tipa I, da podatki niso porazdeljeni v skladu z Benfordovim zakonom, in bodo morda potrebovali nadaljnjo analizo in preiskavo.

[a] Spremenljivka oziroma računovodska kategorija je ocenjena kot skladna s pričakovano porazdelitvijo Benfordovega zakona, če je vrednost $\chi^2 < 15{,}51$, $p = 0{,}05$.

[b] Spremenljivka oziroma računovodska kategorija je ocenjena kot skladna s pričakovano porazdelitvijo Benfordovega zakona, če je vrednost $Log(BF_{10}) < 0$.

[c] Spremenljivka oziroma računovodska kategorija je ocenjena kot skladna s pričakovano porazdelitvijo Benfordovega zakona, če je vrednost $\chi^2 < 20{,}09$, $p = 0{,}01$.

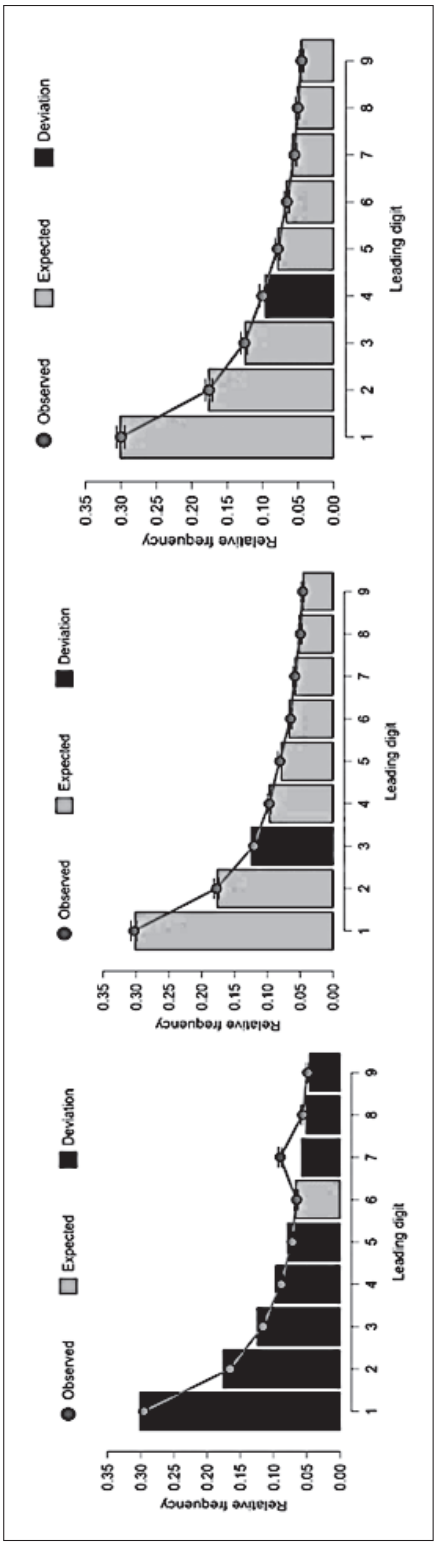

Slika 3: MMP 2010 Skupna sredstva

Slika 4: MMP 2010 Poslovni prihodki

Slika 5: MMP 2010 Čisti poslovni izid

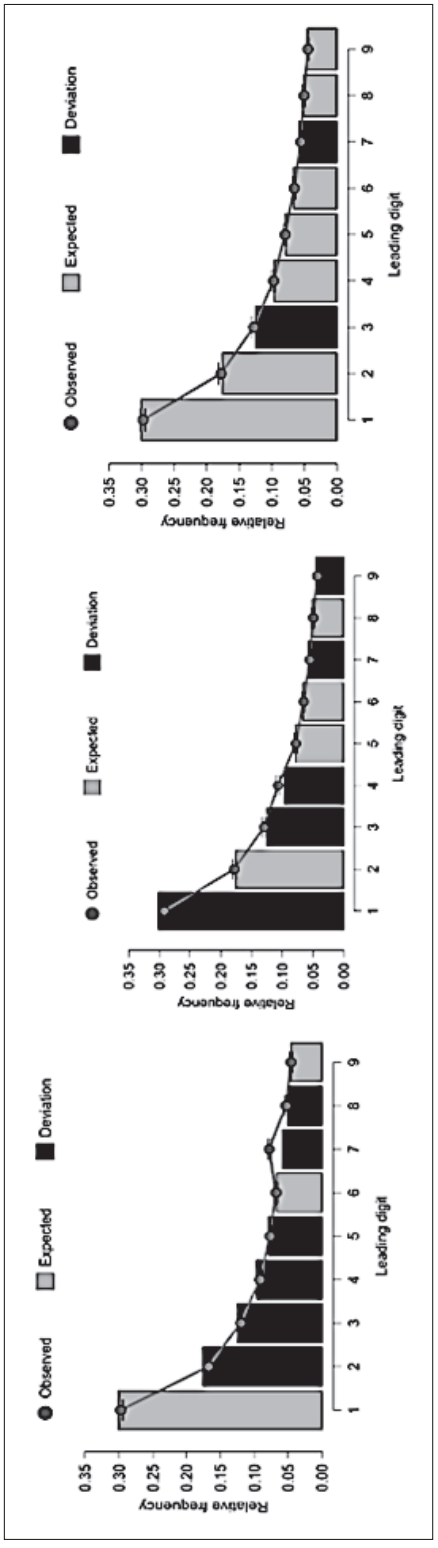

Slika 6: MMP 2022 Skupna sredstva

Slika 7: MMP 2022 Poslovni prihodki

Slika 8: MMP 2022 Čisti poslovni izid

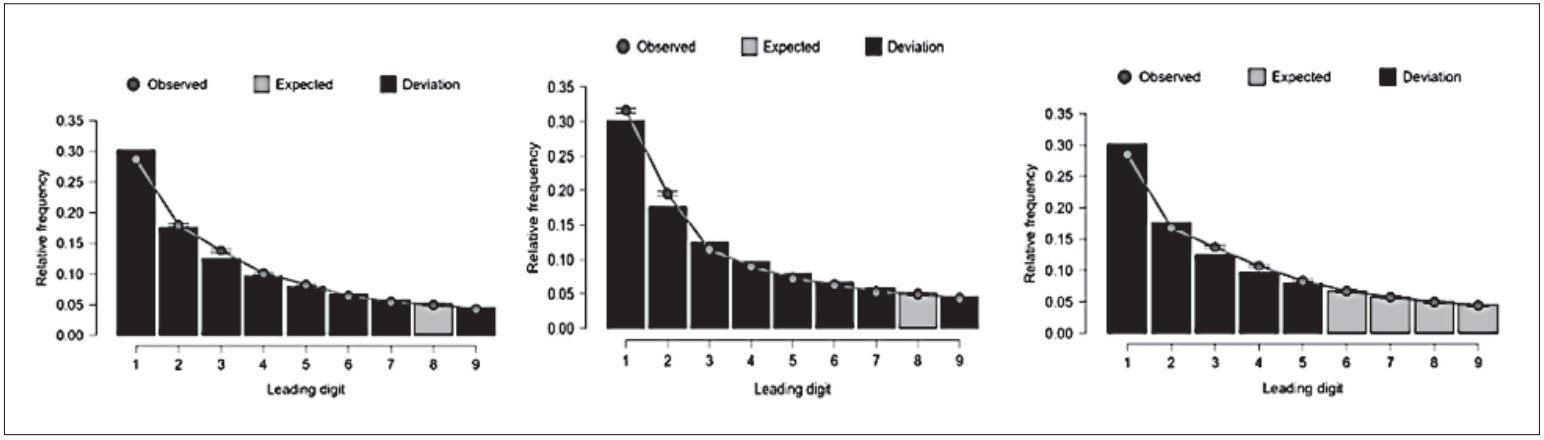

Slika 9: SP 2010 Skupna sredstva

Slika 10: SP 2010 Poslovni prihodki

Slika 11: SP 2010 Čisti poslovni izid

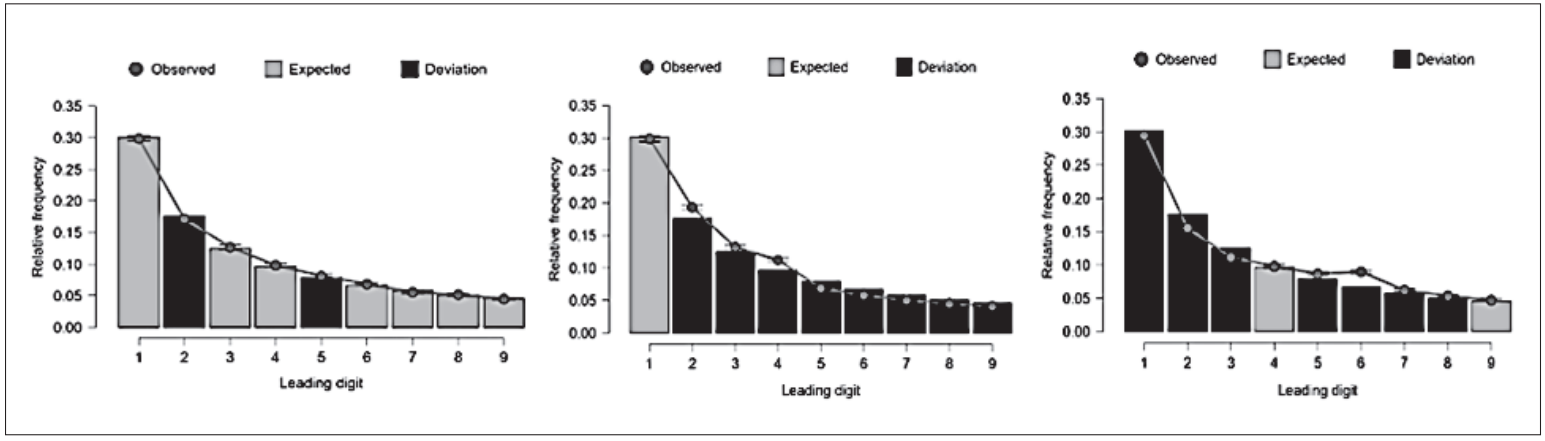

Slika 12: SP 2022 Skupna sredstva

Slika 13: SP 2022 Poslovni prihodki

Slika 14: SP 2022 Čisti poslovni izid

Rezultati za prvi dve števki izbranih let 2010 in 2022 so strnjeno prikazani v Tabeli 5 in na izbranih slikah.[9] Statistika hi-kvadrat je za test števke na prvih dveh mestih pokazala, da vse tri opazovane spremenljive v letih 2010 in 2022 tako za MMP kot tudi za SP pomembno presegajo kritične vrednosti statistike hi-kvadrat 112,02 (p = 0,05) z 89 stopnjami prostosti, ker pomeni pomembno odstopanje dejanskih frekvenc števk s teoretičnimi frekvencami po Benfordovem zakonu. Gre za podobno ugotovitev, kot je razvidno iz slik 3 in 4 za celotno obdobje opazovanja 2010–2022. Poudariti moramo pomembna odstopanja, ki so vidna predvsem iz grafičnih prikazov frekvenc števk pri skupnih sredstvih MMP v letih 2010 in 2022 (sliki 15 in 16) ter pri čistem poslovnem izidu SP v letu 2022 (slika 17). Na slikah 15 in 16 za spremenljivko skupna sredstva MMP opazimo ujemanje števk na prvih dveh mestih skoraj za vseh 89 mest razen za mesta 73, 74 in 75, kjer števka 75 odstopa za neverjetnih 460-krat od pričakovane pojavitve v populaciji. Razprava o tem sledi v nadaljevanju. Podobno zelo močno odstopanje imamo pri čistem poslovnem izidu za SP na številkah med 60 in 70 (slika 17). Razprava o tej ugotovitvi sledi v naslednjem poglavju.

Boljši od rezultatov testne statistike hi-kvadrat in vizualnega pregleda so rezultati testa z BF in statistiko MAD. Vrednosti $Log(BF_{10})$ so bile za spremenljivki poslovni prihodki in čisti poslovni izid za MMP v letih 2010 in 2022 negativne, kar pomeni sprejemljivo ujemanje dejanske porazdelitve števk na prvih dveh mestih z Benfordovim zakonom, medtem ko je za spremenljivko vsa sredstva vrednosti $Log(BF_{10})$ pozitivna, kar pomeni neujemanje skupnih sredstev MMP v letih 2010 in 2022 z Benfordovim zakonom. Vrednosti statistike MAD niso bile za nobeno opazovano spremenljivo večje kot 0,0022, kar bi pomenilo neujemanje števk na prvih dveh mestih z Benfordovim zakonom. Kot že rečeno, je pri uporabi statistike MAD potrebna previdnost, saj so mejne vrednosti Nigrinija (2020) postavljene na zelo majhnem vzorcu in niso nujno primerne tudi za velike vzorce, kot je bil naš.

Tabela 5: Testne statistike prvih dveh števk za izbrane računovodske kategorije

Spremenljivke	**MMP 2010 – *D1D2*, prvih dveh števk**			
	MAD	***X²***	***P*** [a] ***(*)***	***Log(BF10)***
Skupna sredstva	9.986 × 10 – 4	3.591,01	< 0,001	∞
Poslovni prihodki	5.893 × 10 – 4	230,29	< 0,001	–180,75 [b]
Čisti poslovni izid	5.035 × 10 – 4	173,02	< 0,001	–212,31 [b]
	MMP 2022 – *D1D2*, prvih dveh števk			
Skupna sredstva	6.339 × 10 – 4	1.789,60	< 0,001	328,09
Poslovni prihodki	5.326 × 10 – 4	290,35	< 0,001	–164,44 [b]
Čisti poslovni izid	3.577 × 10 – 4	214,09	0,375	–247,55 [b]
	SP 2010 – *D1D2*, prvih dveh števk			
Skupna sredstva	6.998 × 10 – 4	634,06	< 0,001	–17,29 [b]
Poslovni prihodki	0,001	1.196,56	< 0,001	240,47
Čisti poslovni izid	8.618 × 10 – 4	641,90	< 0,001	1,81
	SP 2022 – *D1D2*, prvih dveh števk			
Skupna sredstva	4.637 × 10 – 4	125,38	0,007	–232,46 [b]
Poslovni prihodki	9.574 × 10 – 4	542,94	< 0,001	–25,97 [b]
Čisti poslovni izid	0,001	818,77	< 0,001	93,29

* Tveganje je izračunano za napako tipa I, da podatki niso porazdeljeni v skladu z Benfordovim zakonom, in bodo morda potrebovali nadaljnjo analizo in preiskavo.

[a] Spremenljivka oziroma računovodska kategorija je ocenjena kot skladna s pričakovano porazdelitvijo Benfordovega zakona, če je vrednost $\chi^2 < 112{,}02$, $p = 0{,}05$.

[b] Spremenljivka oziroma računovodska kategorija je ocenjena kot skladna s pričakovano porazdelitvijo Benfordovega zakona, če je vrednost $Log(BF_{10}) < 0$.

[c] Spremenljivka oziroma računovodska kategorija je ocenjena kot skladna s pričakovano porazdelitvijo Benfordovega zakona, če je vrednost $\chi^2 < 122{,}94$, $p = 0{,}01$.

[9] Slike vseh obdobij, ki prikazujejo frekvence števk na prvih dveh mestih za MMP in SP, so bralcu na voljo pri avtorjih prispevka.

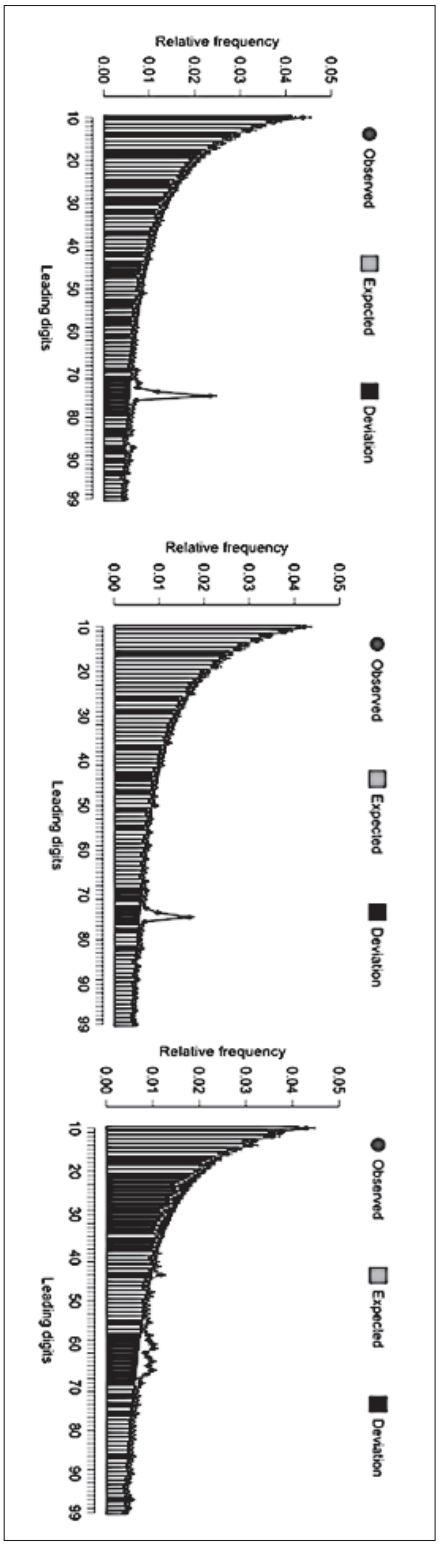

Slika 15: MMP 2010 Skupna sredstva

Slika 16: MMP 2022 Skupna sredstva

Slika 17: SP 2022 Čisti poslovni izid

Za konec smo preverili postavljene hipoteze. Za vse hipoteze smo postavili ničelno domnevo, da so podatki za opazovane spremenljivke v izbranih letih skladni s testom prve števke ter prvih dveh števk po Benfordovem zakonom. V nasprotju z ničelno domnevo (H0) pa indirektna raziskovalna domneva (H1) pravi, da celotni testirani podatki ne prenesejo testa prve števke in prvih dveh števk po Benfordovem zakonu, kar kaže mogočo neverodostojnost ali prisotnost pomembnega tveganja za manipulacijo podatkov v RI. Kratek povzetek dobljenih rezultatov za preveritev hipotez z najpogosteje uporabljano testno statistiko hi-kvadrat[10] v raziskavah prikazujemo v tabelah 6 in 7.

[10] Rezultati za preostali dve v prispevku uporabljeni testni statistiki *Log(BF10)* in statistike MAD so bralcu na voljo pri avtorjih prispevka.

Tabela 6: Rezultati preveritve hipoteze H1.1 in H1.2 za MMP 2010 in 2022

Spremenljivka	**Test prve števke (H1.1) 2010**		**Test prvih dveh števk (H1.2) 2010**	
Teoretični χ^2	15,51; $p = 0,05$		112,02; $p = 0,05$	
Stopnja prostosti	8		89	
	Izračunani χ^2	H0	Izračunani χ^2	H0
Skupna sredstva	1.120	☐	3.591,01	☐
Poslovni prihodki	14,40	☒	230,29	☐
Čisti poslovni izid	13,24	☒	173,02	☐
Spremenljivka	**Test prve števke (H1.1) 2022**		**Test prvih dveh števk (H1.2) 2022**	
Teoretični χ^2	15,51; $p = 0,05$		112,02; $p = 0,05$	
Stopnja prostosti	8		89	
	Izračunani χ^2	H0	Izračunani χ^2	H0
Skupna sredstva	205,64	☐	1.789,60	☐
Poslovni prihodki	99,70	☐	290,35	☐
Čisti poslovni izid	17,10	☐	214,09	☐

* ☐ Izračunani χ^2 > teoretičnega 15,51 oziroma 112,02 χ^2 in $p > 0,05$ → ne sprejmemo domneve H0; ☒ izračunani χ^2 > teoretičnega 15,51 oziroma 112,02 χ^2 in $p > 0,05$ → sprejmemo domnevo H0.

Tabelo 6 beremo tako, za spremenljivki računovodskih kategorij poslovni prihodki in čisti poslovni izid v letu 2010 za MMP pri testu prve števke ne obstaja statistično značilna razlika med empiričnimi in teoretičnimi rezultati. Tveganje, da domnevo H0 zavrnemo, čeprav bi v resnici veljala, je 95-odstotno, zato domneve H0 ne moremo zavrniti. To pomeni, da postavka kategorij poslovni prihodki in čisti poslovni izid v letu 2010 za MMP prenese test prve števke po Benfordovem zakonu. Razlike, ki so nastale med testiranimi in teoretičnimi podatki, lahko pripišemo naključnim vplivom oziroma vari-

Tabela 7: Rezultati preveritve hipoteze H2.1 in H2.2 za SP 2010 in 2022

Spremenljivka	**Test prve števke (H2.1) 2010**		**Test prvih dveh števk (H2.2) 2010**	
Teoretični χ^2	15,51; $p = 0,05$		112,02; $p = 0,05$	
Stopnja prostosti	8		8	
	Izračunani χ^2	H0	Izračunani χ^2	H0
Skupna sredstva	205,64	☐	634,06	☐
Poslovni prihodki	368,00	☐	1.196,56	☐
Čisti poslovni izid	254,66	☐	641,90	☐
Spremenljivka	**Test prve števke (H2.1) 2022**		**Test prvih dveh števk (H2.2) 2022**	
Teoretični χ^2	15,51; $p = 0,05$		112,02; $p = 0,05$	
Stopnja prostosti	8		89	
	Izračunani χ^2	H0	Izračunani χ^2	H0
Skupna sredstva	19,23	☐	125,38	☐*
Poslovni prihodki	426,04	☐	542,94	☐
Čisti poslovni izid	631,59	☐	818,77	☐

* ☐ Izračunani χ^2 > teoretičnega 15,51 oziroma 112,02 χ^2 in $p > 0,05$ → ne sprejmemo domneve H0; ☒ izračunani χ^2 > teoretičnega 15,51 oziroma 112,02 χ^2 in $p > 0,05$ → sprejmemo domnevo H0.

abilnosti spremenljivk. Test prve števke po Benfordovem zakonu torej preneseta spremenljivki poslovni prihodki in čisti poslovni izid za MMP leta 2010 in nobena v letu 2022. Testa prvih dveh števk po Benfordovem zakonu ne prenese nobena opazovana spremenljivka za MMP leta 2010 in leta 2022.

Tabelo 7 beremo enako kot tabelo 6, le da so tukaj podatki za male SP. Testa prve in prvih dveh števk po Benfordovem zakonu ne prenese nobena opazovana spremenljivka računovodskih kategorij malih SP za leti 2010 in 2022. Posledično hipotezi H2.1 in H2.2 zavrnemo. To je podobno kot rezultati v več predhodnih raziskavah (Das idr., 2017; González, 2020; Kruger in Yadavalli, 2017; Kuruppu, 2019). Carreira in Gomes da Silva (2016) navajata, da preiskovanje gospodarske kriminalitete lahko izkoristi rezultate Benfordovega zakona za zgodnje usmerjanje v forenzične preiskave za odkrivanje izpuščenih transakcij ter preveritev manjkajočih zapisov in morebitnega prirejanja zapisov v poslovnih knjigah.

7 Razprava in sklep

Gospodarska kriminaliteta je sopotnik podjetniškega delovanja. Primernost in pogostost uporabe Benfordovega testa pri nadzoru poslovanja gospodarskih subjektov kaže dejanstvo, da je ta test vgrajen v nekatere revizijske in statistične programe, kot so R (Azevedo idr., 2021b), IDEA (CaseWare IDEA) in JASP. Rezultati testa Benfordovega zakona za MMP in SP potrjujejo njegovo uporabnost kot hitro presejalno orodje v forenzičnih preiskavah gospodarske kriminalitete. Pri MMP smo zaznali trajna odstopanja pri skupnih sredstvih (*D1* in *D1D2*), pri SP pa so odstopanja sistematična pri večini postavk in v obeh opazovanih letih. To je metodološko v skladu z literaturo, ki opozarja, da kumulativne bilančne postavke pogosteje odstopajo, medtem ko transakcijske kategorije (na primer prihodki) običajno bolje sledijo Benfordovemu zakonu (Alali in Romero, 2013a; Durtschi idr., 2004; Nigrini, 2012). Anomalije same po sebi še niso dokaz za manipuliranje z RI ali za njihovo neverodostojnost, so pa opozorilo. Za MMP konsistentna neskladnost pri skupnih sredstvih in za SP pri vseh opazovanih spremenljivkah kažejo na povečano tveganje prisotnosti nezanesljivih podatkov in informacij v njihovih RI ter posledično na potrebo po povečani previdnosti pri njihovi uporabi, v pomembnih primerih, kot je na primer preiskovanje gospodarskega kriminala, pa tudi na potrebo po selektivnem forenzičnem pregledu/preiskavi pred njihovo uporabo. Ta ugotovitev je izvirna in metodološko zelo močna, zato to pomeni pomembno uporabno vrednost, saj zgodaj odvrne kriminalista ali revizorja, da bi podatke o skupnih sredstvih MMP ali RI malih SP sprejel ali uporabil brez tveganja.

Cilj naše raziskave ni bil samo testirati skladnost podatkov v RI slovenskih MMP in SP, temveč kriminalistom in drugim nadzornim organom ponuditi praktičen vpogled v uporabnost, razlago in omejitve te metode. Raziskava je pokazala, da večje kot je število podatkov, natančnejši so lahko sklepi o Benfordovem testu in manjša je verjetnost napake, ki jo lahko storimo. Smiselno je kombinirati več meril: hi-kvadrat za globalna odstopanja, BF za evidenčno vrednotenje in vizualne preglede, medtem ko naj bo statistika *MAD* le v dopolnilo. Lokalna kopičenja (»heapanje«) lahko globalne teste zavedejo – zato so nujni vizualni pregled in segmentacija ter iskanje vsebinskih razlogov za odstopanja od Benfordovega zakona. Sodobni pristopi kažejo dodano vrednost hibridov (Benford + strojno učenje) v primerih pranja denarja in prikrivanja zapisov (Badal-Valero idr., 2018; Carreira & Gomes da Silva, 2016). Vizualni pregledi grafov kažejo, da se pri podatkih o skupnih sredstvih MMP števke na prvih dveh mestih ujemajo skoraj na vseh 89 kombinacijah, z izjemno anomalikjo v okolici kombinacije »75«: pri mestih 73–75 močno izstopa par »75«, ki je opažen 460-krat pogosteje od pričakovanj po Benfordu. Ta enkratni »izbruh« pojasni, zakaj globalni *D1D2* testi za skupna sredstva pri MMP zavrnejo skladnost kljub siceršnjemu razmeroma dobremu ujemanju drugod. V našem primeru obstaja mogoče razumna utemeljena razlaga: v Sloveniji je minimalni osnovni kapital za d. o. o. 7.500 evrov. Tisoči mikro in majhni d. o. o.-ji lahko v določenih letih izkazujejo skupna sredstva blizu 7.500 evrov (na primer ob ustanovitvi ali pri zelo »vitkem« poslovanju), kar generira neproporcionalno veliko število s števkama »75« v različnih redovih velikosti (7.500; 75.000; 750.000 in tako dalje) – in posledično lokalni »vrh« pri *D1D2* = 75. Tezo bi bilo za potrditev treba še bolj raziskati.

Ugotavljamo tudi, da je Benfordov zakon za forenzične preiskave smiselno uporabiti na posameznih računovodskih kategorijah in ne samo na celotnih RI, to je v skladu z nekaj študijami (Azevedo idr., 2021a; Goncalves, 2021; Wallace, 2002). Triangulacija (χ^2 + *BF* + grafi) je metodološko robustnejša od enega samega testa in sledi priporočilom sodobne forenzične stroke (Derks idr., 2024).

Zelo pomembno je zavedanje o omejitvah Benfordovega testa. Do odstopanj od Benfordovega zakona namreč pride le, če oseba, ki prireja računovodsko poročilo ali dokaz, podatke bodisi doda, spremeni ali pa odstrani, in tega ne počne naključno. Vsako nenaključno dejanje bo povzročilo opazno odstopanje, pod pogojem, da bo število sprememb v podatkih glede na vzorec dovolj veliko za statistično zaznavo.

Test Benfordovega zakona in iz tega izpeljana analiza sta še posebej uporabna pripomočka za začetne faze preiskovanja sumov kaznivih dejanj, saj sta zelo koristna pri prepoznava-

nju sumov neverodostojnih/prirejenih dokazov in nas dovolj zgodaj usmerjata v nadaljnje forenzične preiskave. Kljub tem omejitvam pa lahko ugotovimo, da je analiza podatkov in dokazov z Benfordovim zakonom ob njegovi pravilni in skrbni izvedbi lahko koristno orodje za kriminaliste in revizorje. Za kriminaliste in druge nadzorne organe je Benfordov test koristen kot prvi filter: 1) izvajati *D1* in *D1D2*; 2) rezultate potrditi z *log(BF10)* in vizualnim pregledom; 3) pri zaznanih anomalijah obvezno preveriti tudi vsebinske razloge (institucionalna sidrišča, poslovni model, sezonskost), da se zniža tveganje napačnih sklepov. V takšni konfiguraciji Benfordov zakon prispeva k učinkovitejšemu usmerjanju forenzičnih preiskav in h gospodarnejši rabi virov nadzornih organov.

Literatura

1. Alali, F. A. in Romero, S. (2013a). Benford's Law: Analyzing a decade of financial data. *Journal of Emerging Technologies in Accounting, 10*(1), 1–39.
2. Alali, F. in Romero, S. (2013b). Characteristics of failed U.S. commercial banks: An exploratory study. *Accounting & Finance, 53*(4), 1149–1174.
3. Amor-Tapia, B. in Tascón, M. T. (2016). Separating winners from losers: Composite indicators based on fundamentals in the European context. *Finance a Uver, 66*(1), 70–94.
4. Antolovič, D. (2022). Kriminaliteta v Sloveniji v letu 2021. *Revija za kriminalistiko in kriminologijo*, *73*(3), 183–209.
5. Asllani, A. in Naco, M. (2014). Using Benford's law for fraud detection in accounting practices. *Journal of Social Science Studies, 2*(1), 129–143.
6. Association of Certified Fraud Examiners. (2024). *Occupational fraud 2024: A report to the nations*. https://www.acfe.com/-/media/files/acfe/pdfs/rttn/2024/2024-report-to-the-nations.pdf
7. Azevedo, C. da S., Gonçalves, R. F., Gava, V. L. in Spinola, M. de M. (2021a). A Benford's Law based methodology for fraud detection in social welfare programs: Bolsa Familia analysis. *Physica A: Statistical Mechanics and Its Applications, 567*. https://doi.org/10.1016/j.physa.2020.125626
8. Azevedo, C. da S., Gonçalves, R. F., Gava, V. L. in Spinola, M. M. (2021b). A Benford's Law-based method for fraud detection using R library. *MethodsX, 8*, 1–10.
9. Badal-Valero, E., Álvarez-Jareño, J. A. in Pavía, J. M. (2018). Combining Benford's Law and machine learning to detect money laundering: An actual Spanish court case. *Forensic Science International, 282*, 24–34.
10. Barney, B. J. in Schulzke, K. S. (2016). Moderating »cry wolf« events with excess MAD in Benford's Law research and practice. *Journal of Forensic Accounting, 1*(1), A66–A90.
11. Benford, F. (1938). The law of anomalous numbers. *Proceedings of the American Philosophical Society, 78*(4), 551–572.
12. Bhattacharya, S., Xu, D. in Kumar, K. (2011). An ANN-based auditor decision support system using Benford's Law. *Decision Support Systems, 50*(3), 576–584.
13. Bokšova, J., Horak, J. in Randakova, M. (2015). Financial statements of companies in the Czech Republic. *Procedia Economics and Finance, 34*, 430–436.
14. Boronico, J., Harris, P. in Teplitsky, F. (2014). Benford's Law and applications for the international auditor. *Internal Auditing, 29*(6), 32–36.
15. Carreira, P. in Gomes da Silva, C. (2016). Assessing the omission of records from a data set using Benford's law. *Journal of Financial Crime, 23*(4), 798–805.
16. Cerqueti, R. in Lupi, C. (2021). Some new tests of conformity with Benford's Law. *Stats, 4*, 745–761.
17. Cleary, R. in Mclennan, M. (2009). The case of Enron: The use of Benford's Law in detecting financial fraud. *Journal of Forensic & Investigative Accounting, 1*(2), 1–13.
18. Cleary, R. in Thibodeau, J. (2005). Applying digital analysis using Benford's law to detect fraud: The dangers of type I errors. *Auditing: A Journal of Practice & Theory, 24*(1), 77–81.
19. Das, R. C., Mishra, C. S. in Rajib, P. (2017). Detection of anomalies in accounting data using Benford's Law: Evidence from India. *Journal of Social Science Studies, 4*(1), 123-139.
20. Derks, K., de Swart, J. in Wagenmakers, E.-J. (2021). JASP for audit: A tutorial on applying Bayesian inference in auditing. *Journal of Open Source Software, 6*(68), 3583. https://doi.org/10.21105/joss.03583
21. Derks, K., de Swart, J., Wagenmakers, E.-J. in Wetzels, R. (2024). The Bayesian approach to audit evidence: Quantifying statistical evidence using the Bayes factor. *Auditing: A Journal of Practice & Theory, 43*(1), 1–17.
22. Diekmann, A. in Jann, B. (2010). Benford's law and fraud detection: Facts and legends. *German Economic Review, 11*(3), 397–401.
23. Drake, P. D. in Nigrini, M. J. (2000). Computer assisted analytical procedures using Benford's Law. *Journal of Accounting Education, 18*(2), 127–146.
24. Durtschi, C., Hillison, W. in Pacini, C. (2004). The effective use of Benford's law to assist in detecting fraud in accounting data. *Journal of Forensic Accounting, 5*(1), 17–34.
25. Fonseca, P. M. T. (2016). *Digit analysis using Benford's Law: A Bayesian approach* [Magistrsko delo]. Instituto Superior de Economia e Gestão.
26. Furry, W. in Hurwitz, H. (1945). Distribution of numbers and distribution of significant figures. *Nature, 155*, 52–53.
27. Geyer, D. in Drechsler, C. (2014). Detecting coMMPtic debt management using Benford's Law. *The Journal of Applied Business Research, 30*(5), 1485–1492.
28. González, F. A. I. (2020). Self-reported income data: Are people telling the truth? *Journal of Financial Crime, 27*(4), 1349–1359.
29. Goulding, K. (2013). Benford's law a useful tool for accountants. *Accountancy Ireland, 45*(6), 28–30.
30. Grammatikos, T. in Papanikolaou, N. I. (2021). Applying Benford's law to detect accounting data manipulation in the banking industry. *Journal of Financial Services Research, 59*, 115–142.
31. Harb, E., Najm, J. in Sleiman, M. (2023). *Applying Benford's Law to detect accounting data manipulation in the pre- and post-crisis Lebanese banking industry*. University of Portsmouth.
32. Hasan, B. (2002). Assessing data authenticity with Benford's law. *Information Systems Control Journal, 6*, 41–45.
33. Henselmann, K., Scherr, E. in Ditter, D. (2013). *Applying Benford's Law to individual financial reports: An empirical investigation on the basis of SEC XBRL filings*. https://www.econstor.eu/handle/10419/88418
34. Herteliu, C., Jianu, I., Dragan, I. M., Apostu, S. A. in Luchian, I. (2021). Testing Benford's Laws (non)conformity within disclosed companies' financial statements among hospitality industry in

Romania. *Physica A: Statistical Mechanics and its Applications, 582*. https://doi.org/10.1016/j.physa.2021.126221
35. Hickman, M. J., Strom, K. J. in Pope, M. W. (2010). Digital analysis of crime statistics: Does crime conform to Benford's law? *Journal of Quantitative Criminology, 26*(3), 333–349.
36. Hill, T. P. (1995). A statistical derivation of the significant digit law. *Statistical Science, 10*(4), 354–363.
37. Jager, M. in Šugman Stubbs, K. (2013). Za več preventive pri obvladovanju gospodarske kriminalitete. *Revija za kriminalistiko in kriminologijo*, *64*(2), 154–162.
38. Jeffreys, H. (1935). Some tests of significance, treated by the theory of probability. *Proceedings of the Cambridge Philosophical Society, 31*(2), 203–222.
39. Jeffreys, H. (1961). *Theory of probability* (3rd ed.). Oxford University Press.
40. Kass, R. E. in Raftery, A. E. (1995). Bayes factors. *Journal of the American Statistical Association, 90*(430), 773–795.
41. Koshy, T. (2001). *Fibonacci and Fibonacci Lucas numbers with applications*. John Wiley and Sons Inc.
42. Kruger, P. S. in Yadavalli, V. S. S. (2017). The power of one: Benford's Law. *South African Journal of Industrial Engineering, 28*(2), 1–13.
43. Kuruppu, N. (2019). The application of Benford's Law in fraud detection: A systematic methodology. *International Business Research, 12*(10), 1–10.
44. Miller, S. J. (2015). *Benford's law: Theory and applications*. Princeton University Press.
45. Miller, S. J. in Nigrini, M. J. (2008). Order statistics and Benford's Law. *International Journal of Mathematics and Mathematical Sciences*, 1–14.
46. Ministrstvo za notranje zadeve, Policija. (2024). *Poročilo o delu Policije za prvo polletje 2024* https://www.policija.si/images/stories/Statistika/LetnaPorocila/PDF/PorociloZaPrvoPolletje2024.docx
47. Möller, M. (2009). Measuring the quality of auditing services with the help of Benford's Law - An empirical analysis and discussion of this methodical approach. *Social Science Research Network*. https://doi.org/10.2139/ssrn.1529307
48. Moore, G. in Benjamin, C. (2004). Using Benford's law for fraud detection. *Internal Auditing, 19*(1), 4–9.
49. Nazarova, V. V., Churakova, I. Y. in Kupriyanov, D. A. (2023). Assessing financial statement reliability in European companies using Benford's Law. *AlterEconomics, 20*(3), 691–711.
50. Nigrini, M. J. (1996). A taxpayer compliance application of Benford's Law. *The Journal of the American Taxation Association, 18*(1), 72–91.
51. Nigrini, M. J. (2012). *Benford's Law: Application for forensic accounting, auditing, and fraud detection*. John Wiley & Sons.
52. Nigrini, M. J. (2020). *Forensic analytics: Methods and techniques for forensic accounting investigations* (2nd ed.). John Wiley & Sons.
53. Nigrini, M. J. in Mittermaier, L. (1997). The use of Benford's Law as an aid in analytical procedures. *Auditing: A Journal of Practice & Theory, 16*(2), 52–67.
54. Omar, N., Johari, Z. A. in Smith, M. (2017). Predicting fraudulent financial reporting using artificial neural network. *Journal of Financial Crime, 24*(2), 362–387.
55. Omerzu, N. in Kolar, I. (2018). Do the financial statements of listed companies on the Ljubljana Stock Exchange pass the Benford's Law test? *International Business Research, 12*(1), 54–64.
56. Pacioli, L. B. (1494). *Sūma de arithmetica geometria proportioni et proportionalita. Paganino de Paganini da Brescia.* https://archive.org/details/sucho-id-suma-de-arithmetica-geometria-proportioni-et-proportionalita.
57. Petraşcu, D. in Tieanu, A. (2014). The Role of Internal Audit in Fraud Prevention and Detection. *Procedia Economics and Finance, 16,* 489–497.
58. Quick, R. in Wolz, M. (2005). Benford's law in German financial statements. *Finance India, 19*(4), 1285–1302.
59. Raimi, R. A. (1976). The first digit problem. *The American Mathematical Monthly, 83*(7), 521–538.
60. Ramaswamy, V. in Leavins, J. (2007). Continuous auditing, digital analysis, and Benford's law. *Internal Auditing, 22*(4), 25–31.
61. Rauch, B., Göttsche, M., Brähler, G. in Engel, S. (2011). Fact and fiction in EU-Governmental economic data. *German Economic Review, 12*(3), 243–255.
62. Renaldo, N., Sudarno, Suhardjo, Putri, I. Y., Suyono, Andi, & Hutahuruk, M. B. (2021). Fraud detection at rural credit banks in Riau Province until the 2019 financial report. *International Journal of Advanced Multidisciplinary Research and Studies, 1*(3), 51–57.
63. Saville, A. (2014). Using Benford's Law to detect data error and fraud: An examination of companies listed on the Johannesburg Stock Exchange. *South African Journal of Economic and Management Sciences, 9*(3), 341–354.
64. Selinšek, L. (2021). Vpliv avtomatizacije digitalnih forenzičnih preiskav na dokazovanje v kazenskem postopku. *Revija za kriminalistiko in kriminologijo*, *72*(3), 219–232.
65. Shi, J., Ausloos, M. in Zhu, T. (2017). Benford's law first significant digit and distribution distances for testing the reliability of financial reports in developing countries. *Physica A: Statistical Mechanics and its Applications, 492*(1), 878–888.
66. Shrestha, I. (2016). *Validity of financial statements: Benford's Law*. https://www.overleaf.com/articles/validity-of-financial-statements-enfordslaw/mrmypktcsbsy
67. Skitek, M. (2000). Uporaba Benfordovega zakona pri odkrivanju prevar v računovodskih izkazih. *Revizor: Revija o Reviziji, 11*(9), 7–24.
68. Šumah, Š. in Mahić, E. (2017). Dejavniki, ki vplivajo na stopnjo korupcije. *Revija za kriminalistiko in kriminologijo*, *68*(3), 248–257.
69. Tapp, D. in Burg, D. (2001). Using technology to detect fraud. *Pennsylvania CPA Journal, 71*(4), 20–23.
70. Tödter, K.-H. (2009). Benford's law as an indicator of fraud in economics. *German Economic Review, 10*(3), 339–351.
71. Wallace, W. A. (2002). Assessing the quality of data used for benchmarking and decision-making. *The Journal of Government Financial Management, 51*(3), 16–22.
72. Warshavsky, M. (2010). Applying Benford's Law in financial forensic investigations. *National Litigation Consultants Review, 10*(2), 1–4.
73. Završnik, A., Ramuš Cvetkovič, I., Lazarevič Padar, K. in Stariha, A. (2024). Nadzor nad podatki in raziskovanje v kriminologiji. *Revija za kriminalistiko in kriminologijo*, *75*(1), 72–89.

Benford's Law as an Investigative Tool: Application to the Financial Statements of Slovenian Micro and Small Enterprises and Sole Proprietors

Iztok Kolar, Ph.D., Assistant Professor of Accounting and Auditing, Faculty of Economics and Business, University of Maribor, Slovenia. ORCID: 0000-0002-2014-973X. E-mail: iztok.kolar@um.si

Robert Horvat, Ph.D., Senior Lecturer of Accounting and Auditing, Faculty of Economics and Business, University of Maribor, Slovenia. ORCID: 0009-0009-0836-1736. E-mail: robert.horvat@um.si

The validity of Benford's Law was examined in the financial statements of micro and small enterprises (MSEs), and sole proprietors (SPs) in Slovenia. In addition, a practical perspective on the applicability, interpretation, and limitations of testing Benford's Law (BL) was provided to criminologists and oversight authorities. The study reviews previous findings on the use of BL and presents an original application to MSE and SP data covering the period 2010–2022. To assess the conformity of selected data with Benford's distribution, the following methods were employed: the Chi-square test, Mean Absolute Deviation (MAD), Bayes factor, and visual inspection of computed results. The analysis indicates that within the MSE population, only net income consistently conforms to Benford's Law in certain years, while total assets and revenues generally do not. In the SP population, none of the observed categories conform to Benford's Law, with the exception of net income in 2016, 2019, and 2021. The persistent nonconformity observed in MSE total assets, and all SP variables underscores the necessity for additional targeted forensic examinations. In consideration of the findings, it is posited that the reliability of MSE data pertaining to total assets and the aggregate financial statements of SPs is questionable. Consequently, the findings of this study demonstrate that, when applied with care and accuracy, Benford's Law has the potential to serve as a valuable tool for identifying the risks of unreliable data in financial statements, particularly when applied to specific accounting categories. Testing BL and the analyses derived from it are especially useful in the initial stages of investigating suspected economic crime, as they help detect potential manipulations early and direct subsequent forensic investigations. However, its application must remain cautious, with full awareness of the method's inherent limitations and the conditions required to ensure the reliability of its outcomes.

Keywords: Benford's Law, economic crime, reliable evidence, financial statements, micro and small enterprises, sole proprietors, forensic investigations

UDC: 343.983:[343.53:657]

Revija za kriminalistiko in kriminologijo / Ljubljana 77 / 2026 / 1, 24–37

Značilnosti zalezovanja v primerih prepovedi približevanja[1]

Eva Bertok[2]

Mednarodne raziskave dosledno potrjujejo, da je zalezovanje razširjen pojav, ki ima pomembne implikacije za javno zdravje in javno varnost. Kljub temu pa ostaja raziskovalno področje še vedno razmeroma zapostavljeno. Zaradi svoje kompleksne narave in raznovrstnosti se zalezovanje uvršča med posebne oblike nasilja, kar raziskovalcem in praktikom otežuje identifikacijo tistih skupin storilcev in žrtev, ki zahtevajo posebno obravnavo oziroma poglobljeno pozornost. V članku so analizirani podatki iz policijskih evidenc v Sloveniji z namenom preveriti, v kolikšni meri je mogoče na njihovi osnovi oblikovati sklepe o značilnostih in razsežnostih pojava. Tako so analizirani ukrepi prepovedi približevanja v zadevah, v katerih je bil ukrep izrečen (tudi) zaradi zalezovanja, saj ti primeri sestavljajo več kot deset odstotkov celotnega vzorca (52 primerov). Predstavljene so ugotovitve kvalitativne analize; prek opisov primerov je podana ocena, kateri tip zalezovalca je najpogostejši, kako in koga zalezuje ter ali zalezovalci kršijo prepovedi približevanja in na kakšne načine jih kršijo. Pozornost je namenjena omejitvam raziskave, obenem pa so podani tudi predlogi za nadaljnje raziskovanje na tem področju.

Ključne besede: zalezovanje, tipologija zalezovalcev, prepoved približevanja, kršitve prepovedi približevanja, intimno-partnersko nasilje, povratništvo

UDK: 343.436

1 »Star vzorec vedenja, a novo kaznivo dejanje«

Spitzberg (2002) v uvodnem stavku udarno zapiše, da kaznivo dejanje zalezovanja ni obstajalo do leta 1990, ko je zvezna država Kalifornija to dejanje inkriminirala. Če sledimo tej logiki, je v Sloveniji kaznivo dejanje zalezovanja še bolj recentno, saj je v 134.a členu Kazenskega zakonika zapisano šele od leta 2015 (»Kazenski zakonik (KZ-1)«, 2012; »Zakon o spremembah in dopolnitvah Kazenskega zakonika (KZ-1C)«, 2015).[3] Kot zapiše Meloy (1998: 4), avtor prve uradne znanstvene monografije na temo zalezovanja, »zalezovanje je star vzorec vedenja, a novo kaznivo dejanje«.

Zalezovanje v najširšem smislu pomeni vdiranje in vmešavanje v življenje posameznika; običajno pomeni ponavljajoče se, dalj časa trajajoče delovanje, ki ima za posledico strah in zaskrbljenost osebe, proti kateri je usmerjeno (Kropp idr., 2002). Tako vedenje lahko vključuje tudi vsiljivo vzpostavljanje stikov osebno ali prek različnih medijev; klicanje, pošiljanje sporočil, pošiljanje pisem in tako dalje. Storilec lahko stike z oškodovancem poskuša navezati na domu oškodovanca, na delovnem mestu, na javnih površinah, na katerih je oškodovanec.

Poročanje o razširjenosti pojava je zelo težavno, saj raziskave uporabljajo različne operacionalizacije. Redke so raziskave na splošni populaciji v evropskem prostoru, zato jih omenimo kot prve. Dressing idr. (2005) so s študijo na vzorcu 679 posameznikov (obeh spolov) iz nemškega mesta Mannheim ugotovili, da je bilo 11,6 % izpraševancev zalezovanih,[4] od tega je bilo 87 % žrtev ženskega spola, 86 % storilcev pa moškega spola. Pri žrtvah ženskega spola je bilo kar 91 % storilcev moškega spola, medtem ko je bilo pri moških žrtvah razmerje 44 % storilcev moškega spola in 56 % ženskega spola. Replikacija študije, ki so jo avtorji (Dreßing idr., 2020) opravili pred leti, je pokazala na podoben delež; 10,8 % populacije je bilo zalezovanih, od tega je bilo 83 %

---

[1] Članek predstavlja ugotovitve projekta, ki je med letoma 2021 in 2023 potekal na Inštitutu za kriminologijo pri Pravni fakulteti v Ljubljani. Hkrati je članek uvod v Ciljni raziskovalni program Zalezovanje kot oblika nasilja v družini, ki ga na inštitutu izvajamo od oktobra 2024.

[2] Dr. Eva Bertok, raziskovalka, Inštitut za kriminologijo pri Pravni fakulteti v Ljubljani, Slovenija. ORCID: 0000-0003-3757-2849. E-pošta: eva.bertok@inst-krim.si

[3] Od leta 2008 je bilo zalezovanje eno od izvršitvenih ravnanj kaznivega dejanja Nasilje v družini po 199. členu »KZ-1« (2012). Kot prekršek pa je bilo zalezovanje zajeto v 6. členu Zakona o varstvu javnega reda in miru (»Zakon o varstvu javnega reda in miru (ZRJM-1)«, 2006); v navedenem prekršku se sicer uporablja izraz zasledovanje.

[4] Njihova opredelitev zalezovanja je vključevala dejanja, ki se ponavljajo vsaj dva tedna in jih sestavlja več oblik zalezovalnega vedenja, izkušnja pa pri žrtvi izzove tesnobo ali strah (Dreßing idr., 2020).

žrtev ženskega spola, 87 % storilcev moškega spola. Omeniti velja dejstvo, da je bil delež storilcev (bivših) partnerjev v poznejši študiji precej višji – 45,8 % v primerjavi z 32 % leta 2003. Dovelius idr. (2006) so v študiji 4000 posameznikov iz Švedske ugotovili, da je bilo 9 % te populacije kdaj nadlegovanih (ang. *harrassed*[5]).

Po podatkih Statističnega urada Republike Slovenije (SiStat, 2020) na obsežnem vzorcu 5000 ljudi je delež žensk, ki so doživele zalezovanje nasprotnega spola do svojega 15. leta starosti, precej višji kot delež moških, ki so doživeli takšno zalezovanje; delež se je z višanjem starosti zmanjševal (22,8 % žensk v primerjavi z 8,5 % moških v prvi starostni skupini 18–29 let; 18,4 % žensk in 4,6 % moških v skupini 30–44 let; 15,1 % žensk in 3,3 % moških v skupini 45–64 let ter 9,2 % žensk in 4,2 % moških v skupini 65–74 let).

Preusmerimo pozornost na viktimološke študije, ki so zajemale samo izpraševanke ženskega spola. Raziskava Agencije Evropske unije za temeljne pravice (FRA – European Union Agency for Fundamental Rights [FRA], 2014) je vključevala pogovore z več kot 42.000 posameznicami iz Evropske unije, med njimi tudi Slovenkami.[6] Za vsako od kategorij zalezovanja so raziskovalci (FRA, 2014: 82) izpraševanke povprašali, ali se je jim je kaj podobnega zgodilo po 15. letu starosti in ali se jim je kaj takega zgodilo z zadnjem letu. Skoraj petina vseh udeleženih (18 %) je poročala o vsaj eni obliki zalezovanja (14 % o žaljivi/grozeči komunikaciji, 8 % o zasledovanju/fizični prisotnosti ter 3 % o uničevanju njihove posesti) po 15. letu starosti, 5 % jih je taka dejanja doživelo v zadnjem letu pred raziskavo. Slovenke so poročale o nekoliko manj dejanjih – 14 % jih je doživelo katero od oblik zalezovanja po 15. letu starosti, 3 % pa v zadnjem letu. Dve petini izpraševank, ki so doživele katero od oblik zalezovanja (41 %), je za najresnejšo obliko zalezovanja opredelilo prejemanje žaljivih, grozečih klicev oziroma klicev, pri katerih je bila na drugi strani tišina.

Raziskovanje pojava zalezovanja samo pri ženskem spolu ni presenetljivo; zalezovanje je v veliki meri kaznivo dejanje zoper ženske, ki ga zagrešijo moški. V analizi, ki so jo opravili Mohandie idr. (2006) na vzorcu več tisoč primerov zalezovanja, so zalezovalke sestavljale le približno 15 % primerov, vseeno pa so tudi ženske storilke pomenile resno tveganje za nasilje. Nasilje v družini je bilo prisotno pri tretjini primerov (Mohandie idr., 2006). Največja skupina žrtev zalezovanja je bivših partneric storilca, čemur pritrjujejo raziskave, ki so preučevale odnos med storilcem in žrtvijo (Douglas in Dutton, 2001; Galeazzi idr., 2009; Mohandie idr., 2006). Douglas in Dutton (2001) sta na podlagi raziskav ocenila, da je med žrtvami zalezovanja vsaj 50–60 % bivših intimnih partnerjev.

Zaradi vključenega slovenskega vzorca so za nas najpomembnejši podatki študije Galeazzi idr. (2009). Avtorji so na belgijskem, italijanskem in slovenskem vzorcu sicer pokazali, da je bila skoraj polovica zalezovalcev bivših partnerjev žrtve, toda slovenski vzorec je imel bistveno višji delež zalezovalcev, ki so bili samo znanci žrtve – 51,7 % v primerjavi z belgijskim 31,7 % in italijanskim 30,6 %.[7] V raziskavi avtorjev McEwan idr. (2017) je bil prav tako delež bivših intimnih partnerjev več kot 50-odstoten, še bolj zaskrbljujoče pa je, da jih je bila več kot polovica deležna nasilja tudi v razmerju, dokler je to trajalo. Mohandie idr. (2006) so na velikem vzorcu primerov ugotovili, da je nasilje v razmerju, dokler je to trajalo, doživljala tretjina žrtev zalezovanja, bivših partnerjev storilca. Še ena značilnost zalezovalcev, ki so bivši partnerji žrtev, je to, da so bolj nasilni do svojih žrtev, kot so drugi zalezovalci (Douglas in Dutton, 2001).

Glede na navedene podatke bi bilo smiselno, da se pojav zalezovanja v slovenskem prostoru podrobneje razišče, pri tem pa nam bodo v pomoč policijski podatki, ki so bili zbrani v okviru raziskovanja pojava prepovedi približevanja. Zanima nas, kolikšen delež izrečenih prepovedi približevanja vsebuje znake zalezovanja ter katere so značilnosti teh vedenj v slovenskem prostoru, na podlagi značilnosti pa bodo primeri razvrščeni po različnih mednarodnih tipologijah zalezovalcev.

2 Tipologija zalezovalcev

Hkrati z inkriminacijo v devetdesetih letih prejšnjega stoletja se je obudilo tudi zanimanje znanstvene srenje za pojav zalezovanja. V devetdesetih letih so pionirji raziskovanja želeli pojav opredeliti tako, da bi sistematizirali različne tipe zalezovalcev. Razvrstitev zalezovalcev naj bi omogočila ocenitev poteka in trajanja nadlegovanja, ob tem opredelila tveganje za stopnjevanje v napadalno vedenje, hkrati pa – in to je najpomembnejše – poudarila najučinkovitejše strategije za končanje zalezovanja.

Opredelitve tipov so bile tako osredinjene na motive storilca (Boon in Sheridan, 2001; Holmes, 1993; Mullen idr.,

[5] Opredeljeno kot stanje, ko je oseba večkrat zasledovana ali opazovana ali ko večkrat prejme neželene obiske, telefonske klice, pisma, e-pošto, besedilna sporočila, darila in podobno od iste osebe.

[6] Operacionalizacija zalezovanja (četudi tega izraza v pogovorih niso uporabili, da ne bi vplivali na odgovore vključenih v raziskavo) je temeljila na žaljivi oziroma grozeči komunikaciji, zasledovanju in fizični prisotnosti storilca ter poškodovanju lastnine.

[7] Slovenski vzorec v tej študiji je nabran tudi s sodelovanjem podpornih skupin za žrtve. Ti izpraševanci so vprašalnik izpolnili v pisni obliki, izpraševanci v Belgiji in Italiji pa so izpolnili samo spletni vprašalnik, kar lahko deloma pojasni to posebnost slovenskega vzorca.

1999), na razmerje med žrtvijo in storilcem (Harmon idr., 1998; Palarea idr., 1999), na to, ali je žrtev javna oseba ali ne (Meloy, 2002). Pogoste so bile tudi klasifikacije glede na psihiatrične diagnoze storilcev (Farnham idr., 2000; Kienlen idr, 1997; Menzies idr., 1995; Schwartz-Watts in Morgan, 1998; Wright idr, 1996; Zona idr., 1993).

Med naštetimi tipologijami jih je nekaj, ki združujejo več (enostavno merjenih) razsežnosti. Take tipologije so primerne tudi zaradi omejitve policijskih spisov, v katerih so podatki skopi in je sklepanje o na primer psihiatrični diagnozi storilcev nemogoče.

Daleč najbolj prepoznana in citirana je tipologija, ki so jo razvili Zona idr. (1993); ti so na podlagi presoje 74 primerov zalezovanja ustvarili tri različne diade glede odnosa med zalezovalcem in žrtvijo, v katere so razvrstili storilce: erotomanske zalezovalce, ljubezensko obsedene zalezovalce (ang. *love obsessional*) in enostavne obsesivne zalezovalce (ang. *simple obsessional*). Slednji so najpogostejši: gre za primere, ko se zalezovalec in žrtev poznata in imata zelo pogosto tudi nekakšen predhoden odnos, na primer na delovnem mestu (delodajalec – zaposleni), pri zdravniški oskrbi (zdravnik – pacient) ali celo v intimnem (partnerskem, zakonskem) razmerju, ki je bilo praviloma prekinjeno.[8] V primerih ljubezenskega obsedenega zalezovanja (Zona idr., 1993) zalezovalec in objekt zalezovanja (žrtev) nimata predhodnega odnosa,[9] medtem ko do erotomanskega tipa zalezovanja pride, ko zalezovalec zmotno verjame, da so njegova čustva in čustva žrtve vzajemna in da je žrtev tudi zaljubljena vanj.[10]

Druga, bolj kompleksna in odmevna tipologija, ki so jo razvili Mullen idr. (1999), združuje kontekst zalezovanja, motivacijo (ta dva vidika sta bila novost), odnos med storilcem in žrtvijo in duševno stanje storilca. Če so Zona idr. (1993) kategorije oblikovali prek policijskih poročil, so Mullen idr. (1999) značilnosti in vedenje zalezovalcev opredelili med zdravljenjem teh v forenzičnem psihiatričnem centru (Racine in Billick, 2013). Po njihovi tipologiji so najpogostejši zavrnjeni (ang. *rejected*) zalezovalci, ki delujejo na podlagi maščevanja oziroma iščejo spravo z žrtvijo, s katero so imeli intimni odnos; sledijo zalezovalci, željni intimnosti (ang. *intimacy seeking*), ki iščejo intimen, po večini romantičen odnos z žrtvijo;[11] nekompetentni zalezovalci (ang. *incompetent*), ki menijo, da so do odnosa z žrtvijo upravičeni; zamerljivi zalezovalci (ang. *resentful*), ki menijo, da jim je žrtev naredila krivico,[12] in plenilski zalezovalci (ang. *predatory*), ki izbirajo žrtev za napad (običajno spolne narave). Avtorji niso predvideli, da bi zalezovalci pripadali samo enemu tipu; nekateri zalezovalci lahko ustrezajo profilu več kot ene klasifikacije.

Kot tretjo, bolj kompleksno tipologijo omenimo tisto, ki so jo razvili Mohandie idr. (2006). Na podlagi velikega nabora podatkov so razvili klasifikacijski sistem RECON (RE- razmerje ali *relationship* in CON za kontekst ali *context*); ta sistem je torej razširil pojmovanje prejšnjih sistemov z umestitvijo primerov v kontekst (Racine in Billick, 2013). Klasifikacija predvideva štiri skupine: intimne zalezovalce, ki so imeli v preteklosti intimno razmerje z žrtvijo;[13] zalezovalce znance (ang. *aquaintance stalkers*), ki poznajo svoje žrtve, vendar niso bili vpleteni v intimno ali spolno razmerje z njimi;[14] ter zalezovalce tipa II, ki jih Mohandie idr. (2006) opredeljujejo kot posameznike, ki z žrtvijo niso imeli nobenega stika ali pa so v stik z njo prišli po naključju. Pri tem tipu so raziskovalci razmejevali med zalezovalci javnih osebnosti (ang. *public figure stalkers*), ki zalezujejo javne osebnosti, s katerimi nimajo predhodnega razmerja,[15] ter zasebnimi zale-

[8] Zona idr. (1993) ugotavljajo, da so storilci zalezovanja v teh primerih motivirani, da žrtev prisilijo v prejšnje razmerje ali da se ji maščujejo za enostransko prekinitev zveze. Po drugi strani pa prejšnje intimno razmerje zalezovalcu olajša vzpostavljanje fizičnega stika z žrtvijo, zato je v teh primerih največ možnosti za nasilje.

[9] O primerih tega tipa velikokrat poročajo mediji, saj so žrtve pogosto slavne osebe, medtem ko je zalezovalec prototipni »obsedeni oboževalec«. Četudi so ti primeri medijsko bolj izpostavljeni, pa v manjši meri vključujejo nasilje.

[10] Taka oblika zalezovanja je redka in se prekriva s klasifikacijo blodnjave motnje erotomanskega tipa 8 po Diagnostičnem in statističnem priročniku duševnih motenj (DSM). Večina zalezovalcev po tem tipu je ženskega spola, pogosto so mlajše in zalezujejo moške z višjim socialno-ekonomskim statusom.

[11] V to klasifikacijo spadajo zalezovalci erotomanskega tipa po prejšnji klasifikaciji. Mullen idr. (1999) zalezovalce v tej kategoriji opredelijo kot običajno socialno izločene, socialno nesposobne osebe.

[12] Pri tem tipu je vzbujanje strahu pri žrtvi ena od pogostih strategij zalezovalcev.

[13] Skoraj polovica vseh zalezovalcev iz njihovega obširnega nabora več kot tisoč primerov zalezovanja je ustrezala temu tipu, pri katerem je tudi najpogosteje prihajalo do nasilja, uporabe orožja ali groženj z uporabo orožja ter do izražanja samomorilnih misli in teženj, pogosta pa je bila tudi zloraba alkohola ali drugih prepovedanih snovi. Pri tem tipu je bil velik delež povratnikov navkljub pogosto izdanim zaščitnim ukrepom za žrtve (v smislu prepovedi približevanja), zapornim kaznim za zalezovalce in drugim ukrepom za odvračanje od zalezovanja.

[14] Sem spadajo zalezovalci, ki so z žrtvami prišli v stik prek službe in so z njimi imeli neintimna prijateljstva; sem spadajo tudi primeri zalezovanja, ki se razvijejo iz odnosa med zdravnikom in bolnikom. Ta tip zalezovalca pogosto nakazuje močno željo po začetku razmerja in ima (ne neprestana) obdobja zasledovanja, ki pogosto trajajo leta. Čeprav so ti zalezovalci manj nagnjeni k nasilju kot intimni zalezovalci, po podatkih Mohandie idr. (2006) ena tretjina znanih zalezovalcev na koncu napade svoje žrtve.

[15] Zalezovalci v tej kategoriji so bolj verjetno psihotični, v večjem

zovalci neznancev (ang. *private stranger stalker*), ki zalezujejo nekoga, ki ni javna osebnost, hkrati pa z osebo nimajo predhodnega odnosa.[16]

Za slovenski prostor zanimiva je zaradi prostorske in kulturne bližine tudi raziskava, ki so jo opravili v Avstriji (Hinterlerner idr., 2012) in v kateri so na podlagi odgovorov 311 žrtev »obsesivnega pregona in nadlegovanja« z analizo latentnega razreda prepoznali štiri profile viktimizacije z zalezovanjem. Prvi profil, ki so ga imenovali politropna[17] intenzivna oblika zalezovanja, zaznamuje širok nabor dejanj zalezovanja; tu storilec običajno uporablja nasilje proti žrtvi ali žrtvini posesti. Dejanja drugega profila, politropne zmerne oblike zalezovanja, so prav tako raznolika, vendar ne vključujejo kršitve žrtvine intime ali fizičnega napada. Za tretji profil, oddaljeno zalezovanje, so značilni vztrajni poskusi storilca, da vzpostavi stik z žrtvijo prek različnih oblik komunikacije, pri zadnjem profilu, zalezovanju kot golem nadzorovanju, pa se aktivnosti storilca osredinjajo samo na pridobivanje informacij o žrtvi.

3 Metoda

3.1 Zbiranje in kodiranje podatkov

Med letoma 2021 in 2023 je Inštitut za kriminologijo izvajal Ciljni raziskovalni program »Prepoved približevanja«, šifra projekta V5-2113 (Filipčič in Bertok, 2024), katerega namen je bil nadgraditi raziskavo iz leta 2009 (Filipčič, 2011) v delu, ki se tiče prepovedi približevanja. V ta namen je bilo pregledanih 533 policijskih spisov zadev, v katerih je policija izrekla prepoved približevanja med letoma 2016 in 2021, kar pomeni 9,42 % vseh zadev. Naključnost vzorca je bila zagotovljena tako, da nam je policija iz svojih zbirk poslala vsako deseto zadevo v navedenem obdobju iz vsake policijske uprave. Različnost policijskih uprav glede izrekanja ukrepa prepovedi približevanja se je zato izrazila tudi v našem vzorcu; največ zadev smo pridobili iz Policijske uprave Celje in Policijske uprave Maribor, najmanj pa iz Policijske uprave Kranj. Policijske spise smo pregledovali med junijem 2022 in novembrom 2022. Za analizo, ki je predstavljena v nadaljevanju, so bile od 533 zadev analizirane samo tiste, pri katerih so bili v policijskem spisu, bodisi v opisu dogodka, ki je bil povod za ukrep, bodisi v opisu odnosa med storilcem in žrtvijo, podani znaki zalezovanja, to je 52 zadev (9,8 % našega vzorca).

Za lažje usklajevanje in poenotene rezultate smo podatke, pridobljene iz policijskih spisov, kodirali glede na cilje raziskave. Zanimale so nas splošne lastnosti storilcev in žrtev, odnos med storilcem in žrtvijo (tudi trajanje razmerja), kršenje morebitnih prejšnjih prepovedi približevanja, kršenje aktualne prepovedi približevanja, predkaznovanost storilca za določena kazniva dejanja in prekrške ter narava kršitev.

3.2 Analiza podatkov

Uporabljeni podatki so kvalitativni podatki primerov, v katerih je bila izrečena prepoved približevanja. Za vsak analiziran primer so raziskovalci Inštituta za kriminologijo pregledali policijski spis in v analitični list označili določene značilnosti; zapisani so bili starost storilca in žrtve, njuno predhodno razmerje, oblike nasilja, ki so bile navedene ob prijavi, trajanje nasilja, vedenje žrtve ob intervenciji, datumi prijave in vseh nadaljnjih postopkov za ocenitev trajanja postopka, podatki o tem, ali so policisti fotografirali morebitne poškodbe, ali so pred izrečenim ukrepom opravili razgovor s storilcem ali drugo osebo, ali so bili v primeru prisotni mladoletni otroci in tako dalje. Za zagotavljanje zanesljivosti kodiranja so se določili naključni primeri, ki jih je znova analiziral drug raziskovalec. V teh primerih smo obe analizi primerjali in ugotavljali, ali je prišlo do razlik v kodiranju. Preverjanje ni pokazalo večjih razhajanj med analizami.

Iz nabora zbranih podatkov je bilo izbranih 52 primerov z znaki zalezovanja: storilec je poskušal vzpostaviti stik z žrtvijo po izrečeni kazni, storilec se je fizično približal žrtvi na njenem mestu/domovanju, storilec je žrtvi pošiljal elektronsko pošto, jo klical, ji pošiljal sporočila in podobno. Poleg uporabe kodiranih podatkov iz raziskave je bil za vsak primer z znaki zalezovanja analiziran tudi opis razmerja in dogodka, kot so ga zapisali v policijskem zapisniku. Na podlagi podatkov je bil določen odnos med žrtvijo in storilcem, ali je bilo prisotno fizično nasilje, so bili prisotni otroci in tako dalje. Spremenljivke, kodirane na ta način in uporabljene v tej analizi, so naslednje: odnos žrtev – storilec, grožnje, fizično nasilje, psihično nasilje, prisotnost alkohola ali drog, prestrašenost žrtve. Za potrebe članka sta v nadaljevanju predstavljeni preglednici; v prvi je celotni vzorec izrečenih prepovedi približevanja razdeljen na prepovedi približevanja brez znakov zalezovanja in prepovedi približevanja z znaki zalezovanja, v drugi preglednici pa je navedeni vzorec razdrobljen v tri podvzorce glede na to, ali se je razmerje med storilcem in žr-

deležu v to skupino spadajo zalezovalci ženskega spola (27 %), njihove žrtve pa so moškega spola. Kot je bilo navedeno, so ti primeri običajno deležni večje medijske pozornosti, vseeno pa večinoma ne vključujejo groženj žrtvam ali nasilja.

[16] Sestavljajo najmanjši delež zalezovalcev v tem klasifikacijskem sistemu, v to podzvrst spadajo večinoma moški z resnimi in trdovratnimi duševnimi boleznimi. Mohandie idr. (2006) poudarjajo, da navkljub redkosti primerov ti niso nenevarni, saj skoraj v tretjini primerov zalezovalci postanejo nasilni bodisi proti ciljni osebi zalezovanja bodisi proti njegovi ali njeni lastnini.

[17] Politropen: ki se hkrati osredinja na več dejavnikov.

tvijo končalo dalj časa pred prijavo, tik pred prijavo ali pa sta bila žrtev in storilec ob prijavi dogodka še v razmerju.

Primerom z znaki zalezovanja so bile dodeljene zaporedne številke (označene z #) glede na to, kdaj so bili analizirani. Te zaporedne številke so namenjene tako razločevanju med različnimi primeri kot tudi sledljivosti primerov.

4 Ugotovitve

Tabela 1 predstavlja vzorec izrečenih prepovedi približevanja, pri katerih zalezovanje ni bilo zabeleženo – PPBZ (n = 455), in vzorec izrečenih prepovedi približevanja, ki so imele značilnosti zalezovanja – PPZZ (n = 50). Za razliko od vzorca PPBZ, v katerem je bilo skoraj 3 % žensk, zoper katere so bile izrečene prepovedi približevanja (13 primerov), so v vzorcu PPZZ vsi storilci moškega spola, povprečno stari 39,9 leta; storilci v vzorcu PPBZ so v povprečju starejši za dve leti, njihova povprečna starost je 42,3 leta. Kot je razvidno iz Tabele 1, je nekoliko večji delež v vzorcu PPZZ v kategoriji mlajših od 33 let, pri PPBZ pa v kategoriji 34–49 let. Razlike so prisotne tudi pri spolu žrtev: v vzorcu PPBZ je 24 žrtev moškega spola (dva primera sta podvojena, ker sta bila spisana zoper dva storilca, tako zoper mater kot zoper očeta žrtve, zato se število razlikuje od števila vseh primerov), kar pomeni 5,6 % vzorca, medtem ko so v vzorcu PPZZ vse žrtve ženskega spola.

V vzorcu primerov z zalezovanjem samo v dveh primerih (kar pomeni skoraj 4 %) v odnosu med storilcem in žrtvijo ni bilo drugega nasilja; v 20 primerih (skoraj dve petini ali 38,5 %) je bilo prisotno samo psihično nasilje, v 29 primerih (55,8 %) je bilo prisotno psihično in fizično nasilje, v enem primeru (1,9 %) je bilo prisotno samo fizično nasilje. V vzorcu PPZZ je bil delež primerov samo s psihičnim nasiljem bistveno višji kot v vzorcu PPBZ (38,5 proti 21,8 %), delež primerov, v katerih so bili podani znaki tako fizičnega kot psihičnega nasilja, pa je bil v vzorcu PPBZ višji (65,1 proti 55,8 %).

Dobra polovica storilcev in žrtev v vzorcu PPZZ je bila v razmerju (52 % ali 237 primerov), ki se je končalo nekaj časa pred prijavo; dobra šestina (15,3 % ali 8 primerov) jih je bila v razmerju, ki je razpadlo tik pred incidentom ali katerega razpad je bil povod za incident; preostala slaba tretjina (32,7 % ali 17 primerov) pa jih je bila še v razmerju, ko je bila podana prijava. Dobre tri petine storilcev in žrtev vzorca PPBZ (62,4 % ali 284 primerov) je bilo v še trajajočem razmerju. Samo tretjina deleža vzorca PPBZ (8,1 %) v primerjavi z deležem vzorca PPZZ (15,3 %) je bila v času dogodka tik pred koncem zveze in samo 7 % vzorca PPBZ (v primerjavi z 32,7 % vzorca PPZZ) je bilo bivših partnerjev. Vse druge oblike razmerij so bile značilne samo za vzorec PPBZ.

V 19 primerih v vzorcu zalezovanja (36,5 %) so bili omenjeni otroci; v nobenem primeru ni bilo otrok, ki bi jih storilec ali žrtev imela iz drugih razmerij. Od teh 19 primerov jih je bilo osem takih (11,5 %), v katerih so bili otroci prisotni, v več kot dveh tretjinah (69,2 %) vseh primerov pa ni bilo podatka, ali so bili otroci prisotni. V več kot polovici (55,7 %) primerov z znaki zalezovanja ni bilo razvidno, ali sta storilec in žrtev imela skupne otroke.

Tabela 1: Značilnosti vzorca izrečenih prepovedi približevanja brez znakov zalezovanja in z znaki zalezovanja

	Vzorec PPBZ (n = 455)	**Vzorec PPZZ (n = 52)**
Število in delež storilcev moškega spola	442 (97 %)	52 (100 %)
Število in delež žrtev ženskega spola	427 (93 %)	52 (100 %)
Povprečna starost storilcev	42,33 leta	39,9 leta
Število in delež storilcev, mlajših od 33 let	107 (23,5 %)	18 (34,6 %)
Število in delež storilcev, starih od 34 do 49 let	231 (50,8 %)	23 (44,2 %)
Število in delež storilcev, starejših od 50 let	111 (24,4 %)	11 (21,2 %)
Prisotno samo fizično nasilje	22 (4,8 %)	1 (1,9 %)
Prisotno samo psihično nasilje	99 (21,8 %)	20 (38,5 %)
Prisotno tako fizično kot psihično nasilje	296 (65,1 %)	29 (55,8 %)
Prisotno fizično, psihično in ekonomsko nasilje	18 (4 %)	1 (1,9 %)
Prisotno fizično, psihično in spolno nasilje	9 (2 %)	1 (1,9 %)
V še trajajočem razmerju	284 (62,4 %)	17 (32,7 %)
Partnerja v razhajanju	37 (8,1 %)	12 (23,1 %)
Bivša partnerja	32 (7 %)	23 (44,2 %)
Ni razvidno, ali so otroci skupni	73 (16 %)	29 (55,7 %)
So skupni otroci	241 (53 %)	17 (32,7 %)
So otroci, ki niso skupni	15 (3,3 %)	0
Ni otrok	35 (7,7 %)	6 (11,5 %)
Otrok/otroci prisotni pri nasilju	141 (10,3 %)	8 (15,4 %)
Ni podatka, ali so bili otroci prisotni pri nasilju	160 (1,5 %)	36 (69,2 %)
Otroci niso bili prisotni	6 (1,3 %)	6 (11,5 %)
Otroci so odseljeni	24 (5,2 %)	0
Prisotnost alkohola pri storilcu je zabeležena	177 (38,9 %)	5 (9,6 %)

V bistveno višjem deležu so bili v vzorcu brez zalezovanja zabeleženi skupni otroci (53 %), v bistveno nižjem deležu pa iz opisov ni bilo razvidno, ali so otroci skupni. Za nekaj več kot desetino primerov (10,3 %) je bilo zapisano, da so bili otroci prisotni pri nasilju.

Alkoholiziranost storilca je bila zabeležena v več kot dvakrat višjem deležu pri vzorcu brez zalezovanja (38,9 %) v primerjavi z vzorcem z zalezovanjem, v katerem je bila alkoholiziranost zabeležena samo v osmih primerih (15,4 %).

Natančneje primerjajmo podatke glede na to, ali se je v vzorcu z zalezovanjem razmerje končalo dalj časa pred prijavo – DČPP (27 primerov ali 52 %) ali tik pred prijavo – TPP (8 primerov ali 15,3 %) ali pa sta bila storilec in žrtev še v razmerju – VR (17 primerov ali 32,7 %). V Tabeli 2 je predstavljeno število primerov, delež od celotnega vzorca 52 primerov in delež manjšega vzorca glede na to, kdaj se je razmerje končalo oziroma ali je razmerje še trajalo.

Zasledovanje je bilo ob prijavi prisotno pri šestih primerih oziroma 22,2 % vzorca DČPP in treh primerih ali 37,5 % vzorca TPP, ni pa bilo prisotno v nobenem primeru vzorca VR. Ob dogodku, ki je bil povod za prijavo, se je dogajalo nasilje v desetih primerih ali 37 % vzorca DČPP, petih primerih ali 62,5 % vzorca TPP in v enajstih primerih ali 64,7 % vzorca VR. Ob prijavi je bilo navedeno tudi pošiljanje SMS-ov in spletne pošte v skoraj polovici (13) primerov vzorca DČPP in štirih primerih vzorca VR, kar je skoraj četrtina (23,5 %) tega vzorca, ni pa bilo navedeno v nobenem primeru vzorca TPP. V skoraj četrtini primerov vzorca DČPP (22,2 %) se je incident zgodil v prostorih ali pred prostori, kjer je žrtev delala; v vzorcu TPP ni bilo nobenega takega primera, v vzorcu VR pa so bili štirje taki primeri, kar tudi pomeni skoraj četrtino tega podvzorca (23,5 %). Predkaznovanih je bilo skoraj petina storilcev iz vzorca DČPP (18,5 %), četrtina storilcev iz vzorca TPP (25 %) in samo 5,8 % storilcev iz vzorca VR. Alkohol je bil eksplicitno naveden v 11,1 % vzorca DČPP, 12,5 % vzorca TPP in skoraj četrtini ali 23,5 % vzorca VR. Skupni otroci so bili navedeni v skoraj dveh petinah vzorca DČPP (10 primerov ali 37 %) in vzorca TPP (trije primeri ali 37,5 %) ter tudi vzorca VR (6 primerov ali 35,3 %).

Zasledovanje je bilo ob prijavi prisotno pri šestih primerih oziroma 22,2 % vzorca DČPP in treh primerih ali 37,5 % vzorca TPP, ni pa bilo prisotno v nobenem primeru vzorca VR. Ob dogodku, ki je bil povod za prijavo, se je dogajalo nasilje v desetih primerih ali 37 % vzorca DČPP, petih primerih ali 62,5 % vzorca TPP in v enajstih primerih vzorca VR, kar pomeni 64,7 % tega vzorca. Ob prijavi je bilo navedeno tudi pošiljanje SMS-ov in spletne pošte v skoraj polovici (13) primerov vzorca DČPP in štirih primerih vzorca VR, kar je skoraj četrtina (23,5 %) tega vzorca, ni pa bilo navedeno v nobenem primeru vzorca TPP. V skoraj četrtini primerov vzorca DČPP (22,2 %) se je incident zgodil v prostorih ali pred prostori, kjer je žrtev delala; v vzorcu TPP ni bilo nobenega takega primera, v vzorcu VR pa so bili štirje taki primeri, kar tudi pomeni skoraj četrtino tega podvzorca (23,5 %). Predkaznovanih je bilo skoraj petina storilcev iz vzorca DČPP (18,5 %), četrtina storilcev iz vzorca TPP (25 %) in samo 5,8 % storilcev iz vzorca VR. Alkohol je bil eksplicitno naveden v 11,1 % vzorca DČPP, 12,5 % vzorca TPP in skoraj četrtini ali 23,5 % vzorca VR. Skupni otroci so bili navedeni v skoraj dveh petinah vzorca DČPP (deset primerov ali 37 %) in vzorca TPP (trije primeri ali 37,5 %) ter tudi vzorca VR (šest primerov ali 35,3 %).

O stanju žrtve ob prijavi je malo razvidnega, veliko je manjkajočih podatkov, med navedenimi stanji so strah (#3, #12, #20, #21, #28, #29, #36, #37, #39), tresenje ali tresenje glasu (#9, #13, #36, #37), vznemirjenost/nemir (#9, #13, #36). V primeru #52 je celo zapisano:

> #52: »Oškodovanka je psihično čisto uničena, boji se, da ji bo naredil kaj hujšega, ker se njegovo početje samo še stopnjuje.«

Od 52 primerov z znaki zalezovanja jih je skoraj petina (deset primerov) vsebovala zasledovanje storilca na žrtvinem delovnem mestu, čakanje žrtve na delovnem mestu, vožnjo z avtomobilom za žrtvijo, ko se vozi proti domu iz službe ob incidentu, ki je bil povod za prepoved približevanja. V 14 primerih se je zasledovanje dogajalo nekje drugje, kjer je storilec vedel, da bo žrtev (pred vrtcem, v telovadnici, doma in tako dalje). Prejemanje neželenih SMS sporočil z grožnjami ali žaljivkami je bilo navedeno v dobri tretjini primerov, to je v 17 primerih (32,7 %), klicanje v službo je bilo zabeleženo v treh primerih (5,7 %), klicanje na mobilno številko v dobri petini primerov (11 primerov ali 21,1 % vseh), v 14 primerih (26,9 %) je storilec žrtvi pregledoval mobitel, v enem primeru je celo zasegel slike gole žrtve in jih nato razpečeval naprej. V treh primerih je bilo navedeno zalezovanje z uporabo sledilnih in snemalnih naprav.

Do kršitve ukrepa je prišlo v devetih primerih, kar pomeni v skoraj petini primerov. Od tega sta najpogostejši kršitvi klicanje in pošiljanje sporočil ali elektronske pošte (#22, #23, #36, #41, #42, #44). Približevanje domovanju je navedeno v primerih #7 in #52 – slednji je še posebej zaskrbljujoč, saj je storilec zvonil na vratih žrtve večkrat, tretjič celo ob prisotnosti policijskega avtomobila na dvorišču. V primeru #39 pa je storilec parkiral poleg vozila oškodovanke, ko je ta s partnerjem odšla na športno dejavnost, in ogovoril partnerja.

V treh od navedenih desetih primerov storilec po prvi kršitvi ni nadaljeval kršenja – to so primeri, oštevilčeni s #7, #39 in #44. Drugače povedano, sedem storilcev je znova kršilo prepovedi približevanja – to so primeri, oštevilčeni z #11, #22, #23, #36, #41, #42 in #52. Od teh sedmih ponovnih kršilcev sta dva prvič kršila prepoved v živo, drugič pa sta spremenila strategijo – nista več grozila v živo, temveč prek komunikacijskih sredstev. Primer #41 se je z drugim kršenjem stopnjeval – storilec je prišel na žrtvino delovno mesto, bil do nje žaljiv in jo udaril z dlanjo v predel obraza. Preostali ponovni kršilci so prepoved približevanja že prvič kršili prek komunikacijskih sredstev in so pri tej obliki kršenja ostali. Nekaj primerov zalezovanja bivših partnerjev:

> #3: »Storilec in oškodovanka sta bivša zakonca. Storilec je bil večkrat obravnavan za kaznivo dejanje nasilja v družini in je bil obtožen na desetmesečno zaporno kazen s preizkusno dobo dveh

Tabela 2: Značilnosti primerov zalezovanja: število primerov, delež glede na celotni vzorec in delež glede na podvzorec

	Grožnje	Zasledovanje	Nasilje ob dogodku	Pošiljanje SMS-ov ali spletne pošte	Prisotnost na delovnem mestu žrtve	Že izdana prepoved/ predkaznovanost zaradi nasilja v družini	Alkoholiziranost	Skupni otroci
Razmerje se je končalo dalj časa pred prijavo	27/52 %/100 %	6/11,5 %/22,2 %	10/19,2 %/37 %	13/25 %/48,1 %	6/11,5 %/22,2 %	5/9,6 %/18,5 %	3/5,8 %/11,1 %	10/19,2 %/37 %
Razmerje se je končalo tik pred prijavo	8/15,3 %/100 %	3/5,7 %/37,5 %	5/9,6 %/62,5 %	0/0/0	0/0/0	2/3,8 %/25 %	1/1,9 %/12,5 %	3/5,7 %/37,5 %
Še v razmerju	17/32,7 %/100 %	0/0/0	11/21,1 %/64,7 %	4/7,7 %/23,5 %	4/7,7 %/23,5 %	1/1,9 %/5,8 %	4/7,7 %/23,5 %	6/11,5 %/35,3 %
Skupaj	52/100 %	9/17,2 %	26/50 %	17/32,7 %	10/19,2 %	8/15,4 %	8/15,4 %	19/36,5 %

let zaradi kaznivega dejanja nasilja v družini. Storilec večkrat prihaja na žrtvino dvorišče in uničuje njene stvari. Na dvorišče prihaja pijan; izgovarja se, da je prišel po nekaj svojih stvari, ki naj bi bile v garaži, oziroma po kakšno od teh stvari. Ko mu oškodovanka pojasni, da pri njej nima več stvari in da naj se odstrani, ji storilec začne groziti, da bo vse zažgal, da bo z njo posebej poračunal, da jo bo zadavil in ji prerezal vrat. Od nje zahteva, naj bo z njim, sicer jo bo ubil. Storilec v večernem času večkrat prihaja do njenih vrat, ji zvoni in ji uničuje stvari. Ker stanuje v njeni neposredni bližini, jo skozi okno bloka ves čas opazuje in ve, kdaj je sama doma; takrat ji prihaja zvonit. Oškodovanka ga poskuša ignorirati, vendar je prepričana, da se s tem zadeva samo še poslabšuje. Enkrat je opazila, da storilec hodi mimo njenega avtomobila; ko se je zvečer želela odpeljati v službo, je ugotovila, da je ena od gum prazna. Sumi, da se ji je storilec želel s tem maščevati.«

#9: »Oškodovanka in storilec sta v zunajzakonski skupnosti živela deset let, tri leta pred kritičnim dogodkom sta se razšla. Po razhodu je domnevni storilec pogosto zasledoval oškodovanko in ji grozil, da jo bo ubil. Ko sta se kje (naključno) srečala, jo je začel pretepati. Na dan prijave je oškodovanka želela prijaviti neko drugo kaznivo dejanje na policijski postaji, na poti do policijske postaje pa je na nasprotni strani ceste srečala storilca, ki je nato začel nevarno voziti za njenim avtomobilom vse do policijske postaje, kjer jo je tudi fizično napadel in ji grozil, da jo bo ubil.«

#11: »Oškodovanka in storilec sta bila v zvezi približno leto in pol, skupaj sta tudi stanovala. Ko sta zvezo končala, je storilec začel žrtvi pošiljati SMS sporočila, prav tako je začel zahajati v lokal, katerega lastnica je oškodovanka. Oškodovanko je vsak dan večkrat klical z različnih telefonskih številk in ji pošiljal sporočila. Najprej jo je prosil, da bi se k njej vrnil, potem pa ji je začel groziti, da si bodo ona in njena družina zapomnili, kdo je on, da bodo obžalovali, da ona sama ve, da kar on reče, bo tudi naredil. Prav tako ji je večkrat rekel, da bo ubil njo in sebe in da je kupil pištolo. Večkrat je prišel do njenega stanovanja, tudi v nočnem času. Oškodovanko je zasledoval z vozilom ter ji na nabiralnik in vrata lepil njune skupne fotografije.«

#18: »Storilec in žrtev sta bivša partnerja. Dogodek, ki je sprožil prijavo nasilja in izdajo odredbe, se je zgodil v gostinskem lokalu, v katerem oškodovanka, bivša partnerka storilca, dela. Storilec je tisti dan v lokal prišel večkrat, čeprav mu je oškodovanka rekla, naj odide in naj ne povzroča neprijetnosti. Nazadnje se je v lokal vrnil okoli 18. ure, vinjen. Takrat je oškodovanko in njenega očeta, ki je tudi bil tam, začel žaliti in jima groziti, da ju bo ubil.«

V četrtini primerov ni prišlo do prekinitve razmerja, so se pa ljubosumje, nadzorovanje in zalezovanje stopnjevali, običajno z grožnjami. Naj ob tem navedem še naslednje primere:

#1: »Storilec in žrtev sta začela intimen odnos, ko je bila žrtev stara šestnajst let, storilec pa dvajset. Na začetku je bil storilec prijazen in potrpežljiv, težave so se začele, ko je žrtev nekoč zavrnila spolni odnos, storilec pa jo je takoj obtožil, da ima drugega, ter jo prijel in stiskal za vrat. Pozneje se je za dogodek opravičil in obljubil, da ga ne bo ponovil. V razmerju se je pripetilo več podobnih dogodkov, storilec je žrtev hotel vse bolj nadzirati in ji ukazovati, kaj lahko počne. Žrtev se je nato odločila zvezo prekiniti, storilec pa jo je še naprej nadlegoval in ji vsiljeval svojo bližino, jo napadal in psihično izsiljeval. Večkrat je bil ob tem tudi fizično nasilen, tako da je žrtev zgrabil ali jo premetaval okoli, ob tem pa ji je grozil, da jo bo povozil oziroma ubil in da bo ubil tudi njenega novega partnerja, če ga bo kdaj imela.«

#12: »Zakonca ne živita več skupaj, ker je bil mož do žene več let nasilen. Oškodovanka se je odselila na naslov, ki je storilcu neznan, ker ne želi, da bi jo našel. Storilec od takrat oškodovanko nadleguje po telefonu in jo nato v pogovoru žali, ponižuje in zmerja, ji grozi, da jo bo našel in \»zatolkel»\. Velika težava je storilčevo prekomerno uživanje alkohola. Oškodovanka se storilca močno boji, zato si tudi ne upa razvezati od njega, saj meni, da bi ga to še dodatno razjezilo. Boji se, da jo bo storilec našel in ubil. Prav tako je bil storilcu v preteklosti (tri leta pred incidentom) že izrečen ukrep prepovedi približevanja.«

#25: »Partnerja sta že 15 let. Storilec je prišel na žrtvino delovno mesto in spraševal po oškodovanki, nato jo je verbalno napadel in zalezoval, ko se je poskušala izmuzniti.«

#20: »Nekaj mesecev pred kritičnim dogodkom je oškodovanka storilcu povedala, da želi prekiniti njuno zunajzakonsko skupnost, vendar storilec tega ni mogel in ni želel sprejeti. Od takrat je pogosto pregledoval njen mobilni telefon in elektronsko pošto, potem ko je telefon zaklenila, pa ga je razbil. Večkrat jo je tudi fizično napadel, pogosto jo je odrival in grizel. Ves čas ji je očital, da ima novega partnerja.[18] Nenapovedano je prihajal tudi na njeno delovno mesto in jo tam enkrat fizično napadel. Na dan prijave jo je prisilil, da je poslušala zvočni posnetek svojega pogovora s sodelavko in sodelavcem, ki ga je pridobil tako, da je v njeno torbico podtaknil snemalno napravo. Medtem jo je pretepal, večkrat jo je udaril v glavo.«

#32: »Storilec je že vrsto let psihično nasilen do oškodovanke – svoje žene. Grozi ji in jo žali, jo zalezuje z avtomobilom, ko odhaja v službo v tujino, in jo spremlja na vsakem koraku ter ji pošilja sms sporočila z grozilno vsebino.«

Podajam primer, ki vsebuje tako grožnje s smrtjo kot grožnjo škodovanja družini:

#47: »Storilec in oškodovanka sta bila dogovorjena, da gre storilec v vrtec po otroka in do 19. ure čas preživi z njim. Ob 17. uri je storilec oškodovanko poklical po telefonu. Bil je besen, rekel je, da bo prišel /na lokacijo/, ker noče več imeti otroka pri sebi, in da ji bo otroka pripeljal čez 15 minut pred blok. Oškodovanka je zahtevala svojega otroka in mu povedala, da bo takoj odšla. Storilec je zahteval, da gresta na kavo, saj ji bo takoj sledil, kamorkoli bo šla. Oškodovanka je popustila in šla na kavo. V tem času ji je storilec na mobilnem telefonu pokazal zemljevid in zgodovino njenih lokacij tega dne. Medtem ko sta bila na kavi, je žrtev

[18] Novejše raziskave (Bendlin in Sheridan, 2021) poudarjajo, da je v primerih zalezovanja v (bivših) intimnopartnerskih razmerjih ljubosumje storilca tisti dejavnik, ki najbolje napoveduje verjetnost in resnost morebitnega fizičnega nasilja, prav tako pa raziskave potrjujejo močno povezavo med predkaznovanostjo storilca za nasilje v družini in jakostjo nasilja.

poslala SMS sporočilo očetu, nakar je storilcu zapiskal telefon; oškodovanka je sklepala, da storilec na tak način bere njena sporočila. Storilec ji je rekel, da se še vedno lahko odloči za skupno življenje, sicer pa naj pričakuje ugrabitev in nato smrt. Storilec ji je rekel, da lahko počaka do /datum/, če pa bo oškodovanka podala prijavo na policijo, se bo oglasil na domačem naslovu in vse pobil. Rekel ji je, da nima druge izbire, kot da to stori, in da je že kupil vse, da bo lahko izvedel načrt.«

V zgornjem primeru lahko razberemo tudi odličen primer instrumentalne grožnje po Meloyu (1998),[19] motivirane z zavednim ciljem obvladati žrtev, jo prestrašiti ali prisiliti, da nekaj stori.

#44: »Storilec je oškodovanko, medtem ko je bila na delovnem mestu, večkrat poklical na njen mobilni telefon, vendar se mu na klice ni odzvala. Ko ga je le poklicala nazaj, ji je po telefonu dejal, da je «prasica, kurva». Pozneje je prišel na njeno delovno mesto in jo vprašal, zakaj skupnega otroka ni peljala v vrtec. Odgovorila mu je, da bo otrok nekaj dni doma, nakar ji je storilec začel govoriti, da je lenuhinja, da od jutri ne bo več varno hodila v službo in da «ji bo spustil metek» v čelo, če bo imela drugega partnerja. Oškodovanka se je njegovih groženj prestrašila, mu dejala, da bo poklicala policijo, on pa ji je iz rok vzel njen mobilni telefon, iz službenega stacionarnega pa ji je izklopil kabel. Rekel ji je, da ve, česa vsega je sposoben, omenil ji je tudi, da bo na njenem avtomobilu prerezal vse gume. Oškodovanka ga je prosila, naj ji vrne telefon, on pa ji je odvrnil, da ji ga bo vrnil, če se bosta po koncu njene službe sestala. Oškodovanka je privolila. Po službi je odšla na policijsko postajo in podala izjavo. V času podaje prijave je od storilca prejela več klicev in SMS sporočil, med drugim tudi žaljiva sporočila.«

Drug tip groženj po Meloyu (1998) so ekspresivne grožnje, katerih vzgib je čustven, služijo pa notranjemu, homeostatskemu namenu. Podajam primer ekspresivne grožnje:

#3: »Oškodovanka se je vrnila iz trgovine. Na dvorišču je opazila storilca (bivšega moža) z njenim sinom. Ko je storilca vprašala, zakaj je na njenem dvorišču in ji uničuje stvari, ji je rekel, da točno ve, zakaj to dela. Dejal je, da bo vse pobil in da mu je vseeno, ali gre v zapor. Dejala mu je, naj pazi, kaj dela, ker mu je bila izrečena pogojna obsodba. Rekel je, da mu je vseeno, da bo vse pobil in odšel v zapor, ona pa bo mrtva. Z gesto ji je pokazal, da ji bo prerezal vrat.«

Sledita dva primera grožnje z namenom povzročitve strahu:

#1: »Storilec je svojo bivšo mladoletno partnerko (sedemnajstletno dekle) najprej vso noč, ko je bila z družbo zunaj, zasledoval in opazoval, nato pa je bivša partnerka odšla k prijateljici in tam prenočila. Zjutraj je potrebovala prevoz domov in poklicala storilca, da jo je prišel iskat. Takoj ko je vstopila v avtomobil, jo je začel napadati in kričati nanjo, kod hodi, s kom se druži, zakaj mu to počne in podobno. Večkrat jo je porinil v okno avtomobila in jo udarjal v predel reber in po nogah. Ob tem jo je žalil in ji grozil, da jo bo ubil, povozil, iz nje naredil invalida. Naposled jo je odložil pred njeno hišo in jo z dovoza opazoval.«

#29: »Gre za bivšo zunajzakonsko skupnost. Storilec, ki ne more sprejeti dejstva, da se je zveza končala, je oškodovanki poslal elektronsko sporočilo z grozilno vsebino. Napisal ji je, da ga je uničila, da ga je izdala in da ji tega ne more odpustiti ter da bo ubil oba in da si oškodovanka ne zasluži živeti. Vse od prekinitve njune zveze, to je dva meseca pred spornim dogodkom, je oškodovanko nenehno zasledoval, jo napadal iz zasede in ji vsiljeval odnos z njim, zvonil na njen domofon, trkal po njenih vratih in podobno. To je oškodovanko močno prestrašilo, zato je zadevo prijavila policiji.«

5 Razprava

Ta študija primerov opozarja na nekaj pomembnih razlik med prijavami dogodkov zalezovanja (intimnega partnerja) in intimnopartnerskim nasiljem. Tuje raziskave so pokazale, da so žrtve zalezovanja pripravljene dejanja prijaviti policiji (Brewster, 2001; Melton, 2012). Vseeno pa tudi navedeni podatki kažejo, da sta nasilje in grožnja z nasiljem še vedno pomembna dejavnika za ženske, da zahtevajo posredovanje (Brewster, 2001); strah pred nasiljem je hud stres za žrtev (Mechanic idr., 2000; Pathé in Mullen, 1997).

Podatki, četudi je njihov obseg zelo omejen, nam kažejo, da je zalezovanje različica intimnopartnerskega nasilja, ki se običajno dogaja, ko se (fizično) nasilje prekine, kar je v skladu z ugotovitvami podobnih raziskav (Logan idr., 2000; Melton, 2012).

Prav vsi primeri zalezovanja so vključevali grožnje, storilci in žrtve so bili v večjem deležu bivši intimni partnerji, storilci so v večjem deležu imeli zgodovino predhodnega nasilja,[20] velik delež je užival droge ali alkohol. Te ugotovitve so ključne za razumevanje in predvidevanje, kako pride do intimnopartnerskega nasilja in navsezadnje tudi do zalezovanja.

[19] Grožnje so po Meloyu (1998) instrumentalne ali ekspresivne. Instrumentalne grožnje so motivirane z namenom ali ciljem, ki je za zalezovalca lahko zaveden ali nezaveden. Na primer, storilec si želi z grožnjami obvladati žrtev, jo prestrašiti ali prisiliti, da nekaj stori. Ekspresivne grožnje se uporabljajo za uravnavanje čustev pri grozilcu. Meloy (2002: 117) poda primer: »Žena svojo jezo do moža izrazi tako, da mu reče, da bi ga rada ubila, nato pa se zaradi te izjave počuti tako olajšano kot krivo.« Instrumentalne grožnje so namenjene nadzoru žrtve ali vplivanju na njeno vedenje z neugodno posledico. Primer, ki ga navede Meloy (2002: 117): »Mož, ki izvaja fizično in spolno nasilje, grozi z umorom svoji ženi, če ga bo poskušala zapustiti.«

[20] Churcher in Nesca (2013) sta tudi ugotovila, da sta bila predkaznovanost in/ali prejšnje nasilje povezana z večjim tveganjem za nasilje, povezano z zalezovanjem, vendar so te ugotovitve v nasprotju z raziskavo, ki ni poročala o pomembnih povezavah med kriminalno zgodovino in tveganjem za nasilje, povezano z zalezovanjem (Rosenfeld, 2004).

Od prijavi dogodka so v skoraj dveh petinah primerov vzorca TPP in skoraj četrtini primerov vzorca DČPP poročali o zasledovanju, ni pa bilo zasledovanje prisotno v nobenem od osmih primerov podvzorca, v katerem sta bila žrtev in storilec še v razmerju; to nas lahko vodi v ugotovitev, da se tako vedenje stopnjuje, ko se razmerje konča.

Zaskrbljujoče je dejstvo, da je bilo v našem vzorcu, ki ga je sestavljalo 52 primerov, v skoraj dveh petinah primerov DČPP in več kot treh petinah vzorcev TPP in VR prisotno nasilje storilca ob dogodku, ki je bil povod za prijavo, četudi poprejšnje nasilje ni bilo zabeleženo v spisu; to lahko kaže na to, da je nasilje eden od glavnih motivatorjev za prijavo, kar je popolnoma v skladu s prej navedenim avtorjem (Brewster, 2001). Tu si lahko zastavimo vprašanje, ali je bila žrtev motivirana za prijavo nasilja zato, ker se je dogodek stopnjeval v nasilje, ali so zaradi stopnjevanja nasilja drugi pritisnili nanjo, naj to prijavi (v nekaterih primerih je prijavo podal sorodnik ali prijatelj žrtve, ki je bil navzoč ob incidentu), ali pa je žrtev prepričalo v prijavo zadnje dejanje, ki je pri njej sprožilo proces, ki se je dolgo pripravljal. Kar nekajkrat je bilo ob nasilnem dogodku tudi zabeleženo, da je žrtev podala prijavo zaradi strahu, da se bo nasilje zgodilo (največkrat njunemu skupnemu) otroku.

Pošiljanje SMS-ov in spletne pošte je bilo navedeno v skoraj polovici primerov vzorca DČPP in skoraj četrtini (23,5 %) primerov vzorca VR, ni pa bilo navedeno v nobenem primeru vzorca TPP. V veliki večini primerov so bile take grožnje samo ena od oblik zalezovanja, redko so bile edina oblika zalezovanja, zaradi katere je bila podana prijava. Sicer v spisih ni bila zapisana vsebina SMS-ov in spletne pošte, sklepamo pa lahko, da je bilo sporočanje v primerih, ko je bilo pošiljanje SMS-ov in spletne pošte edina oblika zalezovanja, izjemno nasilne narave, da se je prijava končala s prepovedjo približevanja.

Skoraj četrtina žrtev vzorcev DČPP in VR je bila ob dogodku, ki je sprožil prijavo, zalezovana na delovnem mestu. Zanimiv kontrast pa je dejstvo, da na delovnem mestu ni bila nadlegovana nobena od žrtev iz podvzorca TPP. Mogočih razlag je več; ali so v teh primerih storilci vedeli, kje bo žrtev ob drugih trenutkih dneva, in se zato niso odločili za nadlegovanje na delovnem mestu ali pa so se v upanju na spravo odločili za manj drastične ukrepe.

Od vseh predstavljenih podatkov pa nas lahko najbolj skrbi predkaznovanost storilca; skoraj petina storilcev iz vzorca DČPP (18,5 %), četrtina vzorca TPP (25 %) in samo 5,8 % vzorca VR je bilo predkaznovanih zaradi nasilja v družini in/ali je imelo prejšnje prepovedi približevanja isti žrtvi. Sorazmerno nizek delež v podvzorcu, v katerem sta bila storilec in žrtev ob incidentu še v razmerju, je mogoče pripisati tudi temu, da so žrtve, četudi so ob prijavi govorile o dolgotrajnem nasilju, bile do takrat nepripravljene to nasilje sporočiti pristojnim organom v strahu pred storilcem, pred njegovimi povračilnimi ukrepi, zaradi svojega ekonomskega ali družinskega položaja in podobno.

Alkohol je bil eksplicitno naveden v desetini vzorca DČPP in TPP in skoraj četrtini vzorca VR. Tu je treba poudariti, da je bilo v spisih mogoče na več mestih prebrati, da ima storilec »težave z alkoholom«, vendar smo upoštevali le tiste primere, v katerih je bila ob incidentu navedena tudi alkoholiziranost storilca. Tako je precej verjetno prišlo do precej redkejšega poročanja, kar pa nas lahko navaja na misel, da je slovenska družba še vedno zelo tolerantna do pitja alkohola.

Skupni otroci so bili navedeni v primerljivem deležu v vseh treh podvzorcih, v 35–37 %. Metaanaliza študij o dejavnikih tveganja za nasilje v primerih zalezovanja (Churcher in Nesca, 2013) je pokazala, da so bile odkrite grožnje povezane z večjim tveganjem za nasilje, povezano z zalezovanjem, na kar opozarjajo tudi drugi raziskovalci (McEwan idr., 2017; Rosenfeld, 2004). Ljubosumje kot povod za nasilje je bilo navedeno v 24 primerih, kar je skoraj polovica primerov.[21]

Bistveno je tudi razumevanje delovanja kršilcev prepovedi približevanja; od navedenih 11 primerov so le štirje kršilci ostali pri eni kršitvi, dva od teh sta kršila prepoved s fizičnim približevanjem žrtvi. Sedem storilcev je znova kršilo prepoved približevanja in od teh so trije ob ponovitvi spremenili strategijo; dva nista več grozila v živo, temveč prek komunikacijskih sredstev, pri tretjem pa se je iz pošiljanje SMS sporočil stopnjevalo v fizično nasilje na žrtvinem delovnem mestu. Preostali storilci so že prvo kršitev izvajali prek komunikacijskih sredstev in so pri tej obliki kršenja ostali. To nam da tudi vpogled v sorazmerno enostavnost zalezovanja z grožnjami prek komunikacijskih sredstev in neuspešnost ukrepov v takih primerih, saj storilci svoje žrtve še naprej zalezujejo.

Sama narava zalezovanja (to je veliko primerov vključuje nadlegovanje po telefonu in tako dalje) pomeni, da večina storilcev ni navzočih, ko se policisti odzovejo na prijavo zalezovanja, kar pomeni, da je zmanjšan odvračalni učinek, na katerega žrtev računa, ko dogodek prijavi policiji. To pomeni, da mora policija sprejeti dodatne ukrepe, da bi zagotovila najustreznejši odziv. Policijska pasivnost ali neaktivnost lahko v teh primerih privede do stopnjevanja nasilja pri storilcu, saj ima ta občutek, da mu »nihče nič ne more«, to pa vodi v občutek nemoči pri žrtvi. Dojemanje aktivnosti policije v takih primerih je bistveno, saj se žrtve, ki niso zadovoljne z

[21] Primeri #1, #3, #4, #7, #8, #9, #13, #14, #15, #19, #20, #21, #22, #24, #32, #33, #35, #42, #43, #45, #46, #47, #49, #50.

ravnanjem policije, v prihodnje nanjo verjetno ne bodo več obrnile.

Pomemben dejavnik, ki se ga še nismo dotaknili, je tudi kulturno okolje. Sheridan idr. (2016, 2017)[22] so ugotovili, da so ženske iz držav z nižjimi točkami na GEM (se pravi iz držav, v katerih je stopnja enakopravnosti spolov nižja) pogosteje doživele resno vsiljivo vedenje, kot so prisilni spolni stik, vohunjenje in grožnje s smrtjo. Anketiranke iz bolj individualističnih družb z višjo stopnjo enakosti spolov so manj sprejemale vedenje, povezano s spremljanjem in nadzorom moških. Vendar ta vzorec ni bil viden v povezavi z vedenji, ki so bila ocenjena kot najbolj in najmanj sprejemljiva. Avtorji so na podlagi tega ugotovili, da je kulturni kontekst bistven pri razlagi vsiljivega vedenja (Sheridan idr., 2017).

Osredinimo se še na razvrstitev primerov glede na tipologije, predstavljene v uvodu; če uporabimo »najbrž najbolje poznano in največkrat omenjeno« tipologijo (Mohandie idr., 2006), ki so jo ustvarili Zona idr. (1993), bi lahko vse primere v slovenskem vzorcu razvrstili pod enostavne obsesivne primere, in ta ugotovitev je v skladu z ugotovitvijo avtorjev, da so ti primeri najpogostejši. Osnova obravnavanih primerov je bila intimni (partnerski, zakonski) odnos, ki je bil prekinjen. Ta prekinitev se je v polovici primerov zgodila dalj časa pred zalezovanjem, v četrtini primerov pa je do prekinitve prišlo tik pred dogodki oziroma je prekinitev sprožila zalezovanje in nasilje.

Kot ugotavljajo Zona idr. (1993), so storilci zalezovanja v primerih, ko je razmerje nedavno razpadlo ali ko je žrtev izrazila namero, da bi zvezo prekinila, imeli interes, da žrtev prisilijo v prejšnje razmerje ali da se ji maščujejo za enostransko prekinitev zveze. Nevarnost, ki se je v tem vzorcu izkazala za realno, je ta, da intimno razmerje zalezovalcu olajša vzpostavljanje fizičnega stika z žrtvijo, zato je v teh primerih največ možnosti za nasilje.

Mullen idr. (1999) avtorji druge tipologije, po kateri presojamo primere zalezovanja, ugotavljajo, da je največ zavrnjenih zalezovalcev, ki si želijo maščevanje ali spravo z žrtvijo, s katero so prej imeli intimen odnos, čemur lahko pritrdimo. Šest primerov je v opisu eksplicitno vsebovalo storilčevo željo po spravi,[23] kar sedemnajst pa po maščevanju.[24]

Prisotni so tudi zamerljivi zalezovalci, ki menijo, da je žrtev zalezovalcu na neki način storila krivico. Pri tem tipu zalezovalca so bolj verjetne grožnje z namenom povzročitve strahu.

Prav vsi primeri v vzorcu ustrezajo samo enemu tipu po mnenju Mohandie idr. (2006) – in sicer intimnemu zalezovalcu, zalezovalcu, ki je v preteklosti imel intimno razmerje z žrtvijo. Pri tem tipu zalezovanja, kot opozorijo avtorji, tudi najpogosteje prihaja do nasilja, uporabe orožja ali groženj z uporabo orožja in do izražanja samomorilnih misli in teženj, pogosta pa je tudi zloraba alkohola ali drugih prepovedanih substanc. To je v skladu z ugotovitvami našega nabora primerov; od 24 primerov je bila v trinajstih v poročilu zapisana grožnja s smrtjo, izrečena ali zapisana žrtvi, v treh primerih so storilci grozili tudi skupnemu otroku ali žrtvini družini. Večkrat so izrazili namen, da poleg žrtve ubijejo tudi sebe. Četrtina storilcev v našem vzorcu je kršila prepoved približevanja, dobra petina pa je to prepoved kršila večkrat, kar je v skladu z ugotovitvami Mohandie idr. (2006), da je večji delež tega tipa zalezovalcev povratnikov, čeprav so bili zoper njih izdani zaščitni ukrepi za žrtve (v smislu prepovedi približevanja), čeprav so jim bile dosojene zaporne kazni za zalezovanje in čeprav so bili izvedeni drugi ukrepi za odvračanje od zalezovanja.

Kar nekaj primerov se tudi ujema z opredelitvijo politropne intenzivne oblike zalezovanja (Hinterlerneridr., 2012), kar je zaskrbljujoče, saj ta oblika vsebuje tudi fizično približevanje žrtvi, nasilje in uničevanje posesti; pri tem omenimo, da se je primer #41 z drugim kršenjem stopnjeval – storilec je prišel na žrtvino delovno mesto, bil do nje žaljiv in jo udaril z dlanjo v predel obraza. Politropna zmerna oblika zalezovanja, ki ne vključuje kršitve žrtvine intime ali fizičnega napada, je bila prisotna v (redkejših) primerih, ko so se storilci pojavili na delovnem mestu žrtve; v slovenskem vzorcu pa je bilo najpogostejše oddaljeno zalezovanje prek različnih oblik komunikacije – to so primeri #11, #22, #23, #36, #42 in #52.

Po klasifikaciji viktimizacije z zalezovanjem (Hinterlerner idr., 2012) bi lahko dejali, da sta dva kršilca, ki sta grozila najprej v živo, nato pa prek komunikacijskih sredstev, spadala v politropno intenzivno obliko zalezovanja, nato pa v zmerno, ker se nasilje ni stopnjevalo, primer #41 pa je s stopnjevanjem nasilja potrdil, da spada v razred politropne intenzivne oblike zalezovanja.

Upoštevati je treba številne omejitve uporabljenih podatkov. Glavna omejitev je, da podatki niso odvisni samo od tega, kaj se prijavi policiji (to je veliko nasilja v družini ni prijavljenega), ampak tudi od tega, kako je poročilo pripravljeno. Nekatera poročila so na primer veliko bolj podrobna od dru-

---

[22] Gre za obsežno mednarodno raziskavo. Študentkam iz dvanajstih držav so navedli kar 47 vsiljivih vedenj (*Stalking: International perceptions and prevalence' questionnaire* ali SIPPQ; Sheridan idr., 2016). Anketiranke so prosili, naj izberejo vse tiste oblike vedenja, ki so jih osebno izkusile.

[23] Primeri #3, #30, #36, #37, #44, #50.

[24] Primeri #1, #5, #8, #9, #12, #15, #18, #22, #23, #25, #27, #29, #34, #35, #39, #46, #47.

gih. To ne pomeni nujno, da v posamičnem primeru ni bilo določenih vedenj, lahko samo pomeni, da določeni policisti niso spraševali po njih. Na primer, zelo pomembna je uporaba drog ali alkohola pri storilcu ali žrtvi, a velikokrat v poročilih ni navedena. Podatki so odvisni od policista, ki sestavlja poročilo. V zapisniku dogodka je uporaba alkohola in drog navedena, če intervjuvani to omenijo, vendar neomemba ne pomeni nujno, da alkohol ali droge niso bile prisotne. V policijskih podatkih manjka veliko spremenljivk (to so dohodek, zaposlitev in tako dalje), zato te spremenljivke niso vključene v analizo.

Evropske študije zalezovanja so še vedno redke (Dovelius idr., 2006; Dreßing idr., 2020; Dressing idr., 2005; FRA, 2014; Galeazzi idr., 2009; Stieger idr., 2008), še bolj redke pa so študije splošne populacije, ki bi motrile pojavnost (Dovelius idr., 2006; Dreßing idr., 2020; Dressing idr., 2005; FRA, 2014;Stieger idr., 2008; Van der Aa in Kunst, 2009). V ta namen bomo v Ciljnem raziskovalnem programu »Zalezovanje kot oblika nasilja v družini«, šifra projekta V5-24037, preučevali tako sodne spise kot tudi opravili širšo viktimološko študijo, da bi bolje ocenili pojavnost zalezovanja v slovenskem prostoru.

6 Sklep

Zalezovanje je pojav, ki si le počasi utira pot v javno debato. Običajno so povod za razmislek primeri, ko je žrtev javna oseba ali, čemur smo priča tudi v slovenskem prostoru, ko se zalezovanje konča tragično (Stöckl idr., 2013). Metaraziskava (Spencer in Stith, 2016) študij o intimnopartnerskih umorih je poudarila zasledovanje kot enega od dejavnikov, ki poleg storilčevega dostopa do orožja, prejšnjih groženj z orožjem, prejšnjega davljenja žrtve, prejšnjega prisiljevanja k spolnim odnosom, nadzorstvenega vedenja storilca, grožnje z nasiljem ter nasilja med žrtvino nosečnostjo vplivajo na verjetnost izvedbe umora/uboja.

Zalezovanje kot ena od oblik nasilja v družini je globalni pojav, ki pogosto ostaja neprijavljen. Zalezovanje ima za osebo, proti kateri je usmerjeno, resne psihološke posledice; travma zalezovanja je bila v nizozemski študiji, ki sta jo opravila Kamphuis in Emmelkamp (2001), v 59 % po travmatičnosti primerljiva s travmo doživetja letalske nesreče. Zagotovo se z opozarjanjem na obstoj tega pojava v družbi in z obveščanjem o tem, kakšne možnosti prijave imajo osebe, ki jih tako nasilje zadeva, naredi veliko. Vseeno pa se lahko tako z raziskovanjem pojava in pregledom obstoječih praks prijave in beleženja primerov na policiji (Filipčič idr., 2021) kot tudi z izboljšanjem prepoznave nevarnih primerov z uporabo obrazcev (Kropp idr., 2002, 2011) in pred sodišči opozori na nepravilnosti in s tem največ naredi za izboljšanje razmer za potencialne žrtve in njihove svojce.

Podatki zajemajo prijavljene incidente, v katerih je policija izrekla prepoved približevanja; v poročilu je zapisano samo, kaj se je zgodilo v dogodku, zaradi katerega je policija posredovala. En sam dogodek – če ne gre za zelo resno obliko zalezovanja – običajno ni ovrednoten kot zalezovanje, po definiciji mora biti pri zalezovanju prisotno ponavljanje. Kakorkoli že, tudi vpogled v en primer – ki je bil očitno tako hud, da je žrtev dejanje prijavila in je policija zalezovalcu izrekla ukrep prepovedi približevanja – nam lahko poda odlično izhodišče za presojanje primerov zalezovanja. V prihodnje bi bilo treba omejitve te raziskave preseči in opraviti temeljitejši pregled prijav zalezovanja, kar je tudi namen Ciljnega raziskovalnega projekta »Zalezovanje kot oblika nasilja v družini«.

Predstavljena analiza vodi v razmislek, da bi bilo potrebno večje ozaveščanje policistov na terenu, ki imajo prvi stik z žrtvijo, o tem, kaj zalezovanje je in katere oblike obstajajo, saj bi to lahko pomagalo žrtvam pri prijavi (Backes idr., 2020). Posledica ozaveščanja bi bila verjetno tudi to, da bi žrtve večkrat bile pripravljene prijaviti dejanje, ne pa da se (mnogokrat tudi po navodilih policije) odločajo za poročanje le, ko pride do ekstremnih dogodkov. Večja sistematičnost zbiranja podatkov – jasnejše zapisovanje stanja žrtve, beleženje prisotnosti alkohola ali drog pri storilcu, beleženje posebnosti, kot so prisotnost otrok, skupni otroci in podobno – bi nedvomno izboljšala tudi razsojanje v teh primerih. Ocena ogroženosti žrtve, četudi ni bila predmet tega članka, pa bi morala biti preoblikovana tako, da bi upoštevala dognane značilnosti in jim dala ustrezno veljavo v želji, da se zmanjša delež storilcev, ki so bili večkrat obravnavani.

Literatura

1. Backes, B. L., Fedina, L. in Holmes, J. L. (2020). The criminal justice system response to intimate partner stalking: A systematic review of quantitative and qualitative research. *Journal of Family Violence*, *35*(7), 665–678.
2. Bendlin, M. in Sheridan, L. (2021). Risk factors for severe violence in intimate partner stalking situations: An analysis of police records. *Journal of Interpersonal Violence*, *36*(17-18), 7895–7916.
3. Boon, J. C. in Sheridan, L. (2001). Stalker typologies: A law enforcement perspective. *Journal of Threat Assessment*, *1*(2), 75–97.
4. Brewster, M. P. (2001). Legal help—Seeking experiences of former intimate—Stalking victims. *Criminal Justice Policy Review*, *12*(2), 91–112.
5. Churcher, F. P. in Nesca, M. (2013). Risk factors for violence in stalking perpetration: A meta-analysis. *FWU Journal of Social Sciences*, *7*(2), 100–112.
6. Douglas, K. S. in Dutton, D. G. (2001). Assessing the link between stalking and domestic violence. *Aggression and Violent Behavior*, *6*(6), 519–546.

7. Dovelius, A. M., Öberg, J. in Holmberg, S. (2006). *Stalking in Sweden – Prevalence and prevention*. Edita Norstedts. https://bra.se/download/18.222cc16193dec903af5232a/1736518734261/2006_stalking_in_sweden.pdf
8. Dreßing, H., Gass, P., Schultz, K. in Kuehner, C. (2020). The prevalence and effects of stalking: A replication study. *Deutsches Ärzteblatt International*, *117*(20), 347–357.
9. Dressing, H., Kuehner, C. in Gass, P. (2005). Lifetime prevalence and impact of stalking in a European population. *British Journal of Psychiatry*, 187(*02*), 168–172.
10. Farnham, F. R., James, D. V. in Cantrell, P. (2000). Association between violence, psychosis, and relationship to victim in stalkers. *Lancet*, *355*. https://pubmed.ncbi.nlm.nih.gov/10675121/
11. Filipčič, K. (2011). *Pojavnost nasilja in odzivnost na nasilje v zasebni sferi in partnerskih odnosih. Raziskava št. 166*. Inštitut za kriminologijo pri Pravni fakulteti v Ljubljani.
12. Filipčič, K. in Bertok, E. (2024). Prepoved približevanja in intimnopartnersko nasilje. *Revija za kriminalistiko in kriminologijo*, *75*(1), 44–58.
13. Filipčič, K., Drobnjak, M., Mihelj Plesničar, M. in Bertok, E. (2021). Intimnopartnersko nasilje v času pandemije covida-19. *Revija za kriminalistiko in kriminologijo*, *72*(1), 65–78.
14. FRA – European Union Agency for Fundamental Rights. (2014). *Violence against women: An EU-wide survey*. Publications Office of the European Union. https://fra.europa.eu/en/publication/2014/violence-against-women-eu-wide-survey-main-results-report.
15. Galeazzi, G. M., Bučar-Ručman, A., DeFazio, L. in Groenen, A. (2009). Experiences of stalking victims and requests for help in three European countries. A survey. *European Journal on Criminal Policy and Research*, *15*(3), 243–260.
16. Harmon, R. B., Rosner, R. in Owens, H. (1998). Sex and violence in a forensic population of obsessional harassers. *Psychology, Public Policy, and Law*, *4*(1-2), 236–249.
17. Hirtenlehner, H., Starzer, B. in Weber, C. (2012). A differential phenomenology of stalking: Using latent class analysis to identify different types of stalking victimization. *International Review of Victimology*, *18*(3), 207–227.
18. Holmes, R. H. (1993). Stalking in America: Types and methods of criminal stalkers. *Journal of Contemporary Criminal Justice*, *9*(4), 317–327.
19. Kamphuis, J. H. in Emmelkamp, P. M. G. (2001). Traumatic distress among support-seeking female victims of stalking. *American Journal of Psychiatry*, *158*(5), 795–798.
20. Kazenski zakonik (KZ-1). (2012, 2015, 2016, 2017, 2020, 2021, 2023). *Uradni list RS,* (50/12, 54/15, 6/16, 27/17, 23/20, 91/20, 95/21, 186/21, 16/23).
21. Kienlen, K. K., Birmingham, D. L., Solberg, K. B., O'Regan, J. T. in Meloy, J. R. (1997). A comparative study of psychotic and nonpsychotic stalking. *Journal of the American Academy of Psychiatry and the Law*, *25*(3), 317–334.
22. Kropp, P. R., Hart, S. D. in Lyon, D. R. (2002). Risk assessment of stalkers: Some problems and possible solutions. *Criminal Justice and Behavior*, *29*(5), 590–616.
23. Kropp, P. R., Hart, S. D., Lyon, D. R. in Storey, J. E. (2011). The development and validation of the guidelines for stalking assessment and management. *Behavioral Sciences & Law*, *29*(2), 302–316.
24. Logan, T. K., Leukefeld, C. in Walker, B. (2000). Stalking as a variant of intimate violence: Implications from a young adult sample. *Violence and Victims*, *15*(1), 91–111.
25. McEwan, T. E., Daffern, M., MacKenzie, R. D. in Ogloff, J. R. P. (2017). Risk factors for stalking violence, persistence, and recurrence. *The Journal of Forensic Psychiatry & Psychology*, *28*(1), 38–56.
26. Mechanic, M. B., Uhlmansiek, M. H., Weaver, T. L. in Resick, P. A. (2000). The impact of severe stalking experienced by acutely battered women: An examination of violence, psychological symptoms, and strategic responding. *Violence and Victims*, *15*(4), 443–458.
27. Meloy, J. (2002). Stalking and violence. V J. Boon in L. Sheridan (ur.), *Stalking and psychosexual obsession: Psychological perspectives for prevention, policing, and treatment* (str. 105–124). John Wiley & Sons, Ltd.
28. Meloy, J. R. (1998). The psychology of stalking. V J. R. Meloy (ur.), *The psychology of stalking: Clinical and forensic perspectives* (str. 1–23). Academic Press.
29. Meloy, J. R. (2001). Communicated threats and violence toward public and private targets: discerning differences among those who stalk and attack. *Journal of Forensic Science*, *46*(5), 1211–1213.
30. Melton, H. C. (2012). Stalking, intimate partner abuse, and the police. *The Open Criminology Journal*, *5*(1), 1–7.
31. Menzies, R., Federoff, J. P., Green, C. in Isaacson, K. (1995). Prediction of dangerous behavior in male erotomania. *British Journal of Psychiatry*, *166*(4), 529–536.
32. Mohandie, K., Meloy, J. R., McGowan, M. G. in Williams, J. (2006). The RECON typology of stalking: Reliability and validity based upon a large sample of north American stalkers. *Journal of Forensic Sciences*, *51*(1), 147–155.
33. Mullen, P. E., Pathe, M., Purcell, R. in Stuart, G. W. (1999). Study of stalkers. *American Journal of Psychiatry*, *156*(8), 1244–1249.
34. Palarea, R. E., Zona, M. A., Lane, J. C. in Langhinrichsen-Rohling, J. (1999). The dangerous nature of intimate relationship stalking: threats, violence, and associated risk factors. *Behavioral Sciences & the Law*, *17*(3), 269–283.
35. Pathé, M. in Mullen, P. (1997). The impact of stalkers on their victims. *British Journal of Psychiatry*, 170, 12–17.
36. Racine, C. in Billick, S. (2013). Classification systems for stalking behavior. *Journal of Forensic Sciences, 59*(1), 250–254.
37. Rosenfeld, B. (2004). Violence risk factors in stalking and obsessional harassment: A review and preliminary meta-analysis. *Criminal Justice and Behavior*, *31*(1), 9–36.
38. Schwartz-Watts, D. in Morgan, D. (1998). Violent versus non-violent stalkers. *Journal of the American Academy of Psychiatry and Law*, *26*(2), 241–245.
39. Sheridan, L., Scott, A. J. in Roberts, K. (2016). Young women's experiences of intrusive behavior in 12 countries. *Aggressive Behavior*, *42*(1), 41–53.
40. Sheridan, L., Scott, A. J., Archer, J. in Roberts, K. (2017). Female undergraduate's perceptions of intrusive behavior in 12 countries. *Aggressive Behavior*, *43*(6), 531–543.
41. Spencer, C. M. in Stith, S. M. (2020). Risk factors for male perpetration and female victimization of intimate partner homicide: A meta-analysis. *Trauma, Violence, & Abuse, 21*(3), 527–540.
42. Spitzberg, B. H. (2002). The Tactical Topography of Stalking Victimization and Management. *Trauma, Violence, & Abuse*, 3(*4*), 261–288.
43. Statistični urad Republike Slovenije (SiStat). (2020). *Osebna varnost v zasebnem okolju: Nasilje v partnerskem razmerju*. https://pxweb.stat.si/SiStat/sl/Podrocja/Index/53/kakovost-zivljenja/?nasilje-v-partnerskem-razmerju#650
44. Stieger, S., Burger, C. in Schild, A. (2008). Lifetime prevalence and impact of stalking: Epidemiological data from Eastern Austria. *The European Journal of Psychiatry, 22*(4), 235–241.

45. Stöckl, H., Devries, K., Rotstein, A., Abrahams, N., Campbell, J., Watts, C. in Moreno, C. G. (2013). The global prevalence of intimate partner homicide: A systematic review. *The Lancet, 382*(9895), 859–865.
46. Van der Aa, S. in Kunst, M. (2009). The prevalence of stalking in the Netherlands. *International Review of Victimology, 16*(1), 35–50.
47. Wright, J. A., Burgess, A. G., Burgess, A. W., Laszlo, A. T., McCrary, G. O. in Douglas, J. E. (1996). A typology of interpersonal stalking. *Journal of Interpersonal Violence*, *11*(4), 487–502.
48. Zakon o spremembah in dopolnitvah Kazenskega zakonika (KZ-1C). (2015). *Uradni list RS,* (54/15).
49. Zakon o varstvu javnega reda in miru (ZJRM-1). (2006, 2020, 2024). *Uradni list RS,* (70/06, 139/20, 113/24).
50. Zona, M., Sharma, K. in Lane, J. (1993). A comparative study of erotomanic and obsessional subjects in a forensic sample. ASTM international. *Journal of Forensic Science*, *38*(4), 894–903.

Characteristics of Stalking in Restraining Orders

Eva Bertok, Ph.D., Researcher, Institute of Criminology at the Faculty of Law Ljubljana, Slovenia. ORCID: 0000-0003-3757-2849.
E-mail: eva.bertok@inst-krim.si

International research consistently confirms that stalking is a widespread phenomenon that has important implications for public health and safety. Nevertheless, this area of research remains relatively neglected. Due to its complex nature and heterogeneity, stalking is classified as a specific form of violence, which makes it difficult for researchers and practitioners to identify those groups of perpetrators and victims that require special treatment or in-depth attention. The article analyses data from police records in Slovenia to examine the extent to which conclusions can be drawn on their basis about the characteristics and dimensions of the phenomenon. Thus, restraining orders in cases where the measure was imposed due to stalking are analysed, as these cases represent more than ten percent of the total sample (52 cases). The results of a qualitative analysis are presented; through case descriptions, an assessment is given as to which type of stalker is most often present, how they carry out stalking, and against whom and whether stalkers violate restraining orders and in what ways. Attention is paid to the limitations of the research, while suggestions for further research in this area are also provided.

Keywords: stalking, typology of stalkers, restraining order, violations of the restraining order, intimate partner violence, recidivism

UDC: 343.436

Revija za kriminalistiko in kriminologijo / Ljubljana 77 / 2026 / 1, 38–56

Forenzičnoobveščevalna dejavnost: pregled opredelitev in možnosti implementacije v slovensko kriminalistično prakso

Taša Torbica[1], Katja Drobnič[2], Damjan Potparič[3], Robert Praček[4], Boštjan Slak[5]

Koncept angleške *forensic intelligence* se v zadnjem desetletju vse bolj uveljavlja kot pomembno raziskovalno in aplikativno področje, kar potrjujeta naraščajoče število znanstvenih objav v vodilnih mednarodnih podatkovnih zbirkah kot tudi vse pogostejša integracija navedenega koncepta v operativno delo policije. Obstaja pa manko razprav v slovenskem jeziku. Za zapolnitev tega manka je bil opravljen pregled literature o tem konceptu, in sicer z uporabo iskalnikov HyDi in COBISS+. Sistematično so bile izpisane, prevedene in analizirane opredelitve izraza (n = 15) v angleškem jeziku, s posebnim poudarkom na prenosu koncepta v slovensko okolje. Za prevod predlagamo besedno zvezo forenzičnoobveščevalna dejavnost, ki jo opredeljujemo kot uporabo forenzičnih podatkov v okviru kriminalistične analitike z namenom izdelave forenzičnoobveščevalnih izdelkov, ki služijo kot podpora in usmeritev kriminalističnim preiskavam. Forenzičnoobveščevalna dejavnost je najpogosteje pomemben informacijski vir za kriminalističnoobveščevalno dejavnost, kjer se izvaja sistematičen proces integracije in analize forenzičnih podatkov (kot so profili DNK, sledi papilarnih linij, značilnosti na izstrelkih in podobno) z drugimi relevantnimi informacijami. Cilj tega procesa je izdelava kriminalističnoobveščevalnih izdelkov, namenjenih tako operativni podpori preiskavam kot tudi strateškemu odločanju. V Sloveniji ni ovir, ki bi onemogočale implementacijo takšnega koncepta v praksi. Glede na trenutno organiziranost slovenske policije se kot najprimernejša možnost vpeljave kaže ustanovitev oddelka znotraj Centra za kriminalističnoobveščevalno dejavnost.

Ključne besede: forenzičnoobveščevalna dejavnost, forenzična znanost, kriminalističnoobveščevalna dejavnost

UDK: 343.983

1 Uvod

Slovenski jezik, predvsem pa slovenski pravni red, s svojimi značilnostmi prinaša svojevrstne izzive, ko gre za prenos nekaterih tujih pristopov omejevanja in preiskovanja kriminalitete v slovensko okolje. Med novimi izzivi je tudi področje tako imenovane *forensic intelligence*. Gre predvsem za dva izziva, in sicer prvi izziv je ustrezen jezikovni prevod besedne zveze, drugi izziv pa vpeljava koncepta v delo slovenske policije. Navedeni koncept od svojega pojava v diskurzu policijskih praktikov pridobiva vedno večjo pozornost v znanstvenem raziskovanju,[6] naraslo pa je tudi število organizacij policijske dejavnosti, ki prepoznavajo njegovo uporabnost in ga vpeljujejo v svoje delovne procese (Garvey idr., 2023; Horne idr., 2015; Speaker, 2024).

V osnovi gre za nadgrajeno uporabo forenzičnih podatkov in informacij ter za prehod na določeno proaktivno uporabo/delovanje z združitvijo večjega nabora predhodno pridobljenih (primarno) forenzičnih podatkov in informa-

[1] Taša Torbica, magistrska študentka, Fakulteta za varnostne vede, Univerza v Mariboru, Slovenija. E-pošta: tasa.torbica@student.um.si

[2] Dr. Katja Drobnič, profesorica za biokemijo in molekularno biologijo, Fakulteta za varnostne vede, Univerza v Mariboru, Nacionalni forenzični laboratorij, Policija, Slovenija. E-pošta: katja.drobnic@guest.um.si

[3] Dr. Damjan Potparič, pomočnik vodje Sektorja za mednarodno policijsko sodelovanje, Uprava kriminalistične policije, Policija, Slovenija. E-pošta: damjan.potparic@policija.si

[4] Robert Praček, pomočnik direktorja Nacionalnega forenzičnega laboratorija, Policija, Slovenija. E-pošta: robert.pracek@policija.si

[5] Dr. Boštjan Slak, docent za kriminologijo, Fakulteta za varnostne vede, Univerza v Mariboru, Slovenija. ORCID: 0000-0001-9700-3803. E-pošta: bostjan.slak@um.si

[6] Analiza rezultatov iskanja virov o obravnavanem konceptu z uporabo iskalnika UM:NIK na portalih Web of Science in Scopus pokaže 204 zadetke. Najstarejši najdeni prispevek je prispevek avtorjev Fasanmade in Fell (1989), naslednji najdeni prispevek, ki govori o tem konceptu, pa prispevek Anthonioz idr. (2002). Od leta 1989 do leta 2010 je bilo z UM:NIK mogoče najti 18 objav, od leta 2011 pa 186, kar kaže na povečano znanstveno pozornost za tematiko. Zadnji izvoz podatkov je bil opravljen 11. aprila 2025. Zaradi obsega in razpršenosti virov podrobna vsebinska analiza posameznih prispevkov ni bila opravljena, zato je treba ugotovitve razlagati z ustrezno mero previdnosti.

cij.[7] Torej uporaba forenzike kot podpora za kriminalistično analitiko[8] oziroma sklop aktivnosti, ki nadgrajuje druge oblike obveščevalne dejavnosti (Garvey idr., 2023; Houck, 2020; Williamson, 2021). Gre za uporabo do zdaj neizkoriščenega potenciala ogromne količine podatkov, ki jih imajo forenzični laboratoriji in ki se lahko uporabijo tako na področju preiskovanja in omejevanja kriminalitete kot tudi za podporo odločevalcem in razvijalcem strategij različnih deležnikov (civilnega) varnostnega sektorja (na primer zdravstvu, gasilskim enotam, nevladnim organizacijam, delujočim na področju omejevanja problematike prepovedanih drog) (Garvey idr., 2023; Johnson idr., 2024; Morelato idr., 2014).

V Sloveniji je zaznati informacijsko vrzel pri iskanju informacij o konceptu *forensic intelligence*. Zato je namen prispevka približati ta koncept slovenskim preiskovalcem in s pomočjo sistematične analize opredelitev poiskati in predlagati slovensko ustreznico besedne zveze. Besedišče, ki se uporablja pri policijski dejavnosti in v kazenskem pravosodju, je namreč pomembno zaradi mednarodnega sodelovanja, prenosa novih spoznanj v preiskovalno prakso in vpliva na (ne)uspešnost kaznovanja delinkventnega vedenja (Valenčič, 2024). Prav tako je namen prispevka raziskati, kam v trenutno strukturo slovenske policije bi bilo smiselno umestiti izvajanje te dejavnosti. Posledično sta naše delo vodili dve raziskovalni vprašanji, in sicer:

— raziskovalno vprašanje 1: kakšen bi bil ustrezen prevod angleške besedne zveze *forensic intelligence* in njegova opredelitev ter
— raziskovalno vprašanje 2: kako umestiti koncept v slovensko prakso preiskovanja.

Prispevek je sestavljen iz sedmih delov. Po prvem, uvodnem delu so v drugem delu predstavljena teoretična in praktična izhodišča, ki so gradniki za prevod in prenos obravnavanega koncepta v slovensko okolje. Tretji del opisuje uporabljene metode. V četrtem delu so predstavljeni rezultati analize opredelitev koncepta. Peti del podrobneje opisuje forenzičnoobveščevalno dejavnost, predstavi teoretično ogrodje delovanja in naniza nekaj primerov uporabe. V šestem delu dejavnost umestimo v razmerje do kriminalističnoobveščevalne dejavnosti. Sedmi del povzame ugotovitve prispevka, koncept postavi v slovenski prostor in poda nekaj zaključnih misli.

2 Teoretična in praktična izhodišča

Področje *forensic intelligence* združuje forenziko (angl. *forensics*) in obveščevalno dejavnost (angl. *inteligence*). Pri tem se srečamo s težavo opredeljevanja tako forenzike (Caddy in Cobb, 2004; Weyermann in Roux, 2021), ki se iz države v državo razlikuje (Maver, 2013), kot tudi obveščevalne dejavnosti (Carter, 2022; Potparič in Dvoršek, 2012). Ključni izziv v slovenščini v povezavi z besedno zvezo obveščevalna dejavnost, izrazom, ki se uporablja kot prevod angleškega izraza *intelligence*, je negativna konotacija, ki jo ta ima. Slednje izhaja iz nedavne zgodovine, ko so po drugi svetovni vojni obveščevalne službe v Sloveniji in nekaterih drugih državah pretirano vdirale v zasebnost posameznikov. Ta negativna konotacija se je prenesla tudi v obveščevalno dejavnost v povezavi s policijsko dejavnostjo, ki jo je v sodobnem času mogoče prepoznati v treh oblikah. Najpogosteje se obveščevalna dejavnosti pojavlja v obliki sodelovanja med obveščevalnimi službami in policijami oziroma policijskimi organizacijami, kjer se primarno izmenjujejo operativne informacije in kjer se skupno deluje pri zagotavljanju varnosti. Obveščevalno dejavnost lahko zasledimo tudi znotraj obveščevalno vodene policijske dejavnosti in znotraj kriminalističnoobveščevalne dejavnosti, pri čemer sta ti dve obliki pogosto izredno prepleteni. Namreč obveščevalno vodena policijska dejavnost, ki jo Ratcliffe (2008) opredeljuje kot vrsto upravljanja policijske dejavnosti, kjer pri sprejemanju odločitev uporabljajo analitične pristope, skorajda ne more obstajati brez kriminalističnoobveščevalne dejavnosti. V osnovi je kriminalističnoobveščevalna dejavnost »policijska (preiskovalna) dejavnost in filozofija, katere temelji so organizirano zajemanje podatkov, njihovo analiziranje in vrednotenje zaradi učinkovitega omejevanja kriminalitete na vseh ravneh« (Potparič in Dvoršek, 2010: 16). Navedena dejavnost tako daje potrebne obveščevalne izdelke vodstvu in odločevalcem v tistih policijskih organizacijah, v katerih sistem dela sledi obveščevalno vodeni policijski dejavnosti.

Slovenska policija ne uporablja obveščevalno vodene policijske dejavnosti, uporablja pa kriminalističnoobveščevalno dejavnost. Pri slednji je v preteklosti prihajalo do določenega

[7] Forenzični podatki in informacije vključujejo obsežen seznam vsebin, med njimi so poročila o forenzičnih preiskavah, zapisi o primeru, fotografije, avdio/video posnetki s kraja kaznivega dejanja, podatki preiskav z laboratorijskimi instrumenti, referenčne zbirke podatkov, podatki o materialnih sledeh, kot so profili DNK, značilnosti na izstrelkih, sledi papilarnih linij, sledi odtisov obuval, mikrosledi in tako dalje (Bell, 2006; Legrand in Vogel, 2015).

[8] Maver idr. (2004) pojasnjujejo kriminalistično analitiko kot vedo, ki omogoča prepoznavanje in analitično povezovanje podatkov o kriminaliteti ter drugih pomembnih informacij za potrebe policijske in sodne prakse. Obravnava kazniva dejanja, njihove storilce, žrtve ter postopke preiskovanja in sojenja, pri čemer uporablja podatke različnih oblik. Sistemsko povezuje te podatke z geografskimi, demografskimi in drugimi viri, da omogoči celovito razumevanje tako posameznega kaznivega dejanja kot kriminalitete kot družbenega pojava. S tem prispeva k učinkovitejšemu odkrivanju, preiskovanju in preprečevanju kaznivih dejanj kot tudi k izvajanju policijske dejavnosti.

nerazumevanja njene vloge in načina izvajanja (Potparič, 2014). Kriminalističnoobveščevalna dejavnost se je pogosto zmotno enačila z zbiranjem informacij prek informatorjev, pri čemer se zanemarja vloga analize kot ključnega elementa v procesu oblikovanja obveščevalnih izdelkov. V slovenski policiji je bilo ugotovljeno tudi pomanjkljivo razumevanje koncepta obveščevalno vodenega policijskega dela. V Združenih državah Amerike pa se je kot problem pokazala konceptualna zmeda med nacionalnovarnostno in kriminalističnoobveščevalno funkcijo. Pogosto je težavna tudi sposobnost vodstvenih struktur za učinkovito uporabo obveščevalnih izdelkov, javnost pa je razumela to dejavnost kor prikrito nadzorovanje državljanov (Carter, 2022; Potparič, 2014; Potparič in Dvoršek, 2012). Toda kot se kaže iz vsakodnevne prakse slovenske policije in iz vsebine nove Resolucije o nacionalnem programu preprečevanja in zatiranja kriminalitete za obdobje 2024–2028 (ReNPPZK24–28) (»Resolucija o nacionalnem programu preprečevanja in zatiranja kriminalitete za obdobje 2024–2028 (ReNPPZK24–28)«, 2024), terminologija in aktivnosti, povezane s kriminalističnoobveščevalno dejavnostjo, v zadnjem času postajajo vse bolj sprejete in ustaljene. O tem priča tudi dejstvo, da se v okviru priprave predloga resolucije, v katerega je bila vključena širša strokovna javnost (Državni zbor RS, 2024), nista pojavila niti nasprotovanje spremembi veljavnega konceptualnega in izvedbenega okvira niti pobuda zanj, kar nakazuje na implicitno legitimacijo obstoječe terminološke in operativne ureditve.

Tako obveščevalno vodena policijska dejavnost kot kriminalističnoobveščevalna dejavnost pri svojem delovanju uporabljata tako imenovani obveščevalni cikel, ki vsebuje šest faz – načrtovanje in usmerjanje, zbiranje informacij, vrednotenje in obdelavo informacij, analiziranje, posredovanje in ponovno vrednotenje. V fazi načrtovanja in usmerjanja se določa, kaj se bo zbiralo, v fazi zbiranja pa se opredeli, kdo, kje in kako bo zbral informacije. V okviru faze zbiranja informacij se torej najprej izvede asimilacija obstoječega znanja, ki pomaga usmerjati zbiranje informacij o stvareh; pri tem informacije zbiramo iz vseh razpoložljivih virov. Veljavnost sklepanja v kriminalističnoobveščevalnem procesu je neposredno povezana s kakovostjo informacij, na katerih temelji sklepanje, zato je faza vrednotenja in obdelave informacij zelo pomembna v obveščevalnem ciklu. Ta mora temeljiti na profesionalni oceni in ne sme biti pod vplivom lastnih pričakovanj. Pomembno je, da vrednotimo vir ločeno od informacij in da je to izvedeno čim bližje vira informacije. V fazi analize se informacije pretvarjajo v kriminalističnoobveščevalne izdelke, kjer raziskujemo pomen zbranih informacij in predstavljamo bistvene ugotovitve. Z analizo tudi ugotavljamo informacijske vrzeli, moč in slabost informacij ter pot za naprej. Proces analize, ki zagotavlja novo znanje o predmetu zanimanja, je odvisen od kakovosti informacij, ki se nanašajo na predmet analize, ter od analitikove usposobljenosti, naročnika in izvajalca procesa. Sledi faza posredovanja, katere funkcija je posredovanje končnega izdelka. S to fazo se torej zagotovi doseganje glavnega cilja obveščevalne dejavnosti, in sicer podpora pri sprejemanju odločitev. Se pa obveščevalni cikel z zadnjo fazo ne ustavi, saj gre za ciklični proces, tako da je lahko končni izdelek tudi začetna točka naslednjega obveščevalnega cikla (Carter, 2022; Potparič in Dvoršek, 2012; Ratcliffe, 2008).

Podobno kot pri kriminalističnoobveščevalni dejavnosti tudi na področju forenzike ni bilo enotnega soglasja o tem, kako opredeliti forenziko in kaj točno je njena vloga. Nejasnosti obstajajo še danes, saj izvirajo iz različne uporabe izraza forenzika oziroma njenega sinonima, besedne zveze forenzična znanost. Tako se forenzična znanost ponekod obravnava kot uporabna znanost, poklic, sklop tehnik, širok spekter disciplin ali znanstveno reševanje pravnih problemov (Weyermann in Roux, 2021). Saferstein (2018) jo vidi ožje, saj piše, da gre pri forenzični znanosti za uporabo znanosti v preiskavah kaznivih dejanj za potrebe policije oziroma takrat, ko je policija tista, ki uveljavlja pravna pravila. Drugi avtorji (Bitzer idr., 2016; Grossrieder in Ribaux, 2019) jo vidijo širše in jo opredeljujejo kot uporabo znanosti v procesu kazenskega pregona v najširšem smislu, vključno z varstvom strank in okolja, varnostjo in zdravjem na delovnem mestu ter v civilnih postopkih, kot sta denimo kršitev pogodbenega razmerja in malomarnost. Zato bi bila uporabna opredelitev forenzične znanosti, da gre za znanost, ki se uporablja za potrebe pravosodja (Caddy in Cobb, 2004; Siegel, 2025). Prav tako je možno zaslediti uporabo besede forenzika kot sopomenko za kriminalistično tehniko (angl. *criminalistics*) (Buzzini, 2024; Maver idr., 2004; Saferstein, 2018). Tudi Kirk (1963), ki se mu pripisujejo največje zasluge za razvoj forenzike, uporablja oba izraza, pri čemer forenziko postavlja nad kriminalistično tehniko.

V slovenskem znanstvenem diskurzu Maver idr. (2004: 379) poglavje o kriminalistični tehniki začnejo, da je to »uporaba naravoslovnih znanosti v pravnih zadevah«, ampak pozneje dodajajo, da je »kriminalistična tehnika del kriminalistike, ki preiskuje sledi, ki so v kakršnikoli zvezi s kaznivim dejanjem, in skuša iz teh sledi narediti kriminalističnotehnični dokaz«. Navajajo tudi, da je njena angleška ustreznica *criminalistics* in da je kriminalistična tehnika del angleške *forensic science*, toda odstavek zaključijo, da se za kriminalistično tehniko vedno bolj uporablja izraz forenzika (in forenzično). Avtorji tako v uvodu sicer razlikujejo med forenziko in kriminalistično tehniko, toda končajo nekritično do enačenja izrazov. Zato je mogoče bolje upoštevati, kar sta o kriminalistični tehniki zapisala Frangež in Lindav (2019: 152), ki sta jo označila kot vejo »kriminalistike, ki se ukvarja z iskanjem, zavarovanjem, dokumentiranjem in vrednotenjem sledi in predmetov, povezanih s kaznivim dejanjem«. Pri tem avtorja dodajata, da je v slovenski praksi njena ključna vloga zavarovanje sledi in dokazov ter prenos »dokazov

v nadaljnje forenzične preiskave«. Tak pogled namreč bolje sledi razmejevanju, ki ga zagovarja Kirk (1963). V Sloveniji večino ogledne dejavnosti izvedejo na oddelkih kriminalistične tehnike, kjer opravijo tudi »nekatere kriminalističnotehnične preiskave, kot na primer: primerjavo prstnih sledi in sledi dlani z odtisi oškodovancev in osumljencev, ugotavljanje ujemanja v velikosti in vzorcu med sledjo obuvala in odtisom zaženega obuvala osumljenca, preiskavo in rekonstrukcijo številk na kovinah, preliminarno testiranje vzorcev na prepovedane droge, in podajajo rezultate preiskav v obliki poročila o kriminalističnotehničnih ugotovitvah« (Policija, 2018). Medtem ko forenzične preiskave izvaja Nacionalni forenzični laboratorij, ki glede na 19. člen Zakona o organiziranosti in delu v policiji (»Zakon o organiziranosti in delu v policiji (ZODPol)«, 2013) »podaja tudi poročila o preiskavi ter izvedenske izvide in mnenja za potrebe policije, državnega tožilstva, sodišč in drugih državnih organov«. Iz zapisanega lahko razberemo, da kriminalistična tehnika običajno daje materijo forenziki, ta pa iz njene podrobne analize naredi dokaz oziroma na podlagi rezultatov preiskav zna odgovoriti na pravno vprašanje. Pri tem forenzika oziroma forenzični laboratoriji ne dobivajo samo zavarovanih sledi od kriminalistične tehnike, ampak tudi z lastnim delom, od tožilstva ali sodišča in podobno. Po drugi strani pa so oddelki kriminalistične tehnike izdelovalec in upravljalec obsežnega nabora podatkov in informacij, na katerih bi gradila forenzičnoobveščevalna dejavnost v Sloveniji. Iz tega izhaja tudi vprašanje, ali mogoče ne bi bilo bolje govoriti o kriminalističnotehnični obveščevalni dejavnosti, o čemer je bila tudi razprava med avtorji tega prispevka.

Iz napisanega tako izhaja, da lahko za prevod in opredelitve koncepta *forensic intelligence* uporabljamo tri ključne gradnike – obveščevalno, forenzično in kriminalističnotehnično. Zato v nadaljevanju predstavljamo analizo opredelitev navedenega koncepta, ki je bila podlaga za naš predlog prevoda izraza in slovenske opredelitve koncepta.

3 Metode raziskave

Prispevek temelji na sistematični analizi opredelitev koncepta *forensic intelligence*. Analiza je bila narejena s kombinacijo uporabe osnov diskurzivne analize (Gee, 2011) ter osnov vsebinske analize in analize besedil (Berg, 2002; VanderStoep in Johnston, 2009). Pregled virov je bil opravljen z uporabo iskalnikov HyDi in COBISS+. Iskanje in pregled virov v zbirki HyDi je opravil prvi avtor prispevka, iskanje in pregled z uporabo portala COBISS+ pa zadnji avtor prispevka.

Portal COBISS+ je bil uporabljen za iskanje virov v slovenskem jeziku in preverjanje prisotnosti obravnavanega koncepta v slovenski strokovni in znanstveni literaturi. Zaradi pogoste prakse vključevanja angleških povzetkov in ključnih besed v slovenske publikacije smo v iskalni niz vključili angleški izraz. Rezultati iskanja so poleg slovenskih virov obsegali zapise v angleškem, srbskem, portugalskem in nemškem jeziku, pri čemer se viri v srbskem, portugalskem in nemškem jeziku niso izkazali za ustrezne, saj se niso navezovali na naše področje obravnave. Glede na to, da so bili angleški viri že vključeni v pregled v okviru zbirke HyDi, je bila nadaljnja analiza osredotočena izključno na slovenske vire.

Iz nabora vseh najdenih zadetkov smo podrobneje pregledali le prispevke, ki so iz naslova, ključnih besed in povzetka nakazovali vsebinsko ustreznost, to je, da se je vsebina navezovala na preučevano temo in da prispevki niso na splošno obravnavali forenzike oziroma njenih posameznih področij. Iz pregleda smo izključili tudi prispevke, ki sta jih iskalnika ponudila kot rezultate samo zato, ker se v njih pojavljajo kombinacije besed iz iskalnega niza (na primer uporaba umetne inteligence (angl. *Artificial intelligence*) pri digitalni forenziki (angl. *Digital forensics*)). Z uporabo iskalnika HyDi je bilo pregledanih 65 prispevkov v angleškem jeziku, do katerih je imel dostop prvi avtor prispevka in ki so se vsebinsko navezovali na temo iskalnega niza. Med zadetki iskanja na COBISS+ pa so bili podrobneje pregledani trije viri, saj drugi niso izkazovali vsebinske ustreznosti.

Velik delež prispevkov, ki so bili najdeni prek HyDi, nikjer v besedilu ni opredelil *forensic intelligence* na način, da bi lahko zapisano šteli za neke vrste osnovno opredelitev. Namreč v veliko prispevkih so se avtorji sklicevali na opredelitev, ki so jo postavili Ribaux idr. (2006)[9] oziroma avtorji niso zapisali, kaj si pod to besedno zvezo predstavljajo.[10] Če je bilo iz besedila razvidno, da gre za novo opredelitev,[11] smo slednjo razvrstili v Excelovo tabelo za potrebe nadaljnje analize. Skupno je to bilo deset del. Med pregledom teh desetih virov in med pregledom spletnih mest, na katerih se predstavljajo delo in nova spoznanja na področju organov odkrivanja in pregona (na primer Interpol, Europol, National Institute of Justice), smo našli še nekatere nove vire, v katerih smo identificirali pet novih opre-

[9] Na primer McCartney (2015); Prego-Meleiro idr. (2022); Quick in Choo (2018a, 2018b); Raymond in Julian (2015); Ross (2015); Spaulding in Morris (2019). Prav tako je vidno, da so tudi nekatere druge opredelitve (na primer Horne idr., 2015), gradile na prvi verziji opredelitve, ki so jo postavili Ribaux idr. (2003) ter jo potem nadgradili v Ribaux idr. (2006).

[10] Na primer Agius idr. (2018); Auberson idr. (2016); Baechler in Margot (2016); Bruenisholz idr. (2019); Esseiva idr. (2007); Hochholdinger idr. (2019); Jeuniaux idr. (2016); Legrand in Vogel (2015); Marclay idr. (2013); Mennell in Shaw (2006).

[11] Na primer, če so avtorji v besedilu uporabili angleške besedne zveze, kot so »*we define/it can be characterised/see/understand/… / [forensic intelligence as] … is incorporated,/is part of …*«.

Tabela 1: Podrobnosti o procesu iskanja virov

Iskalnik/metoda	Iskalni niz in uporabljeni filtri	Število zadetkov	Končno število pregledanih virov	Število najdenih opredelitev
COBISS+	ISKALNI NIZ: *forensic intelligence* UPORABLJENI FILTRI: - slovenski jezik Časovno obdobje ni bilo določeno, zadnji pregled marca 2025.	134	3	0
HyDi (knjižnični iskalnik Univerze na Malti)	ISKALNI NIZ: *forensic intelligence* UPORABLJENI FILTRI: - angleški jezik - članek - recenzirana dela Časovno obdobje ni bilo določeno, zadnji pregled aprila 2023.	89	65	10
	Skupaj	223	68	10
Metoda snežne kepe in siva literatura	Viri, najdeni pri pregledu referenc prispevkov, identificiranih po metodah iz zgornjih dveh postavk, ter pri pregledu spletnih mest organizacij, kot so Interpol, Europol in National Institute of Justice.	/	Ni bilo beleženo	5
	Skupaj najdenih opredelitev			**15**

delitev. Končni nabor je zajemal 15 opredelitev v angleškem jeziku. Podrobnosti o iskanju opredelitev koncepta prikazuje tabela 1.

Vse najdene opredelitve smo nato prevedli v slovenski jezik. Pri prevajanju je bila uporabljena metoda tako imenovanega slepega prevajanja, pri čemer sta prvi in zadnji avtor prispevka neodvisno prevedla zbrane opredelitve in potem te prevode primerjala. Pri tem si je eden od avtorjev pomagal s prevajalnikom DeepL, drugi je uporabljal portale z besedišči oziroma podobna jezikovna orodja (na primer PONS slovarji, linguee.com in podobne), ni pa uporabljal spletnih prevajalnikov. Za ta del smo si pomagali s smernicami prve in druge faze, ki sta opisani v Beaton idr. (2000), ki predlagajo dva začetna in neodvisna prevoda iz izvirnega v ciljni jezik, tako da se potem prevoda primerjata, ugotovijo se neskladja ter v razpravi predlaga uporaba primernejših besed. Vsi prevodi opredelitev so bili nato poslani preostalim avtorjem prispevka v morebitno korekturo in dopolnitev. Za analizo opredelitev je bila uporabljena programska oprema MAXQDA plus 2020 (v20.4.2).

Preostale analize in razprave o sprejemljivosti, uporabnosti in zakonski dopustnosti takšnega koncepta v Sloveniji temeljijo na sintezi logične argumentacije, podprti z izkustvenim in strokovnim znanjem, ki ga imajo drugi, tretji in četrti avtor prispevka. Z metodološkega vidika gre v danem primeru za obliko (avto)etnografskega raziskovanja ter kombinacijo tako imenovanih *emic* (notranje, izkustvene) in *etic* (zunanje, analitične) perspektive (Daly, 2007). To omogoča celostno razumevanje fenomena, saj notranji udeleženci prispevajo praktični vpogled iz vsakodnevne policijske prakse, medtem ko zunanji sodelujoči nudijo analitično distanco in potencialen kontrastni pogled.

4 Rezultati

Najdene opredelitve (tabela 2) nakazujejo navezavo na forenzične podatke, saj v nobeni opredelitvi ni uporabljena angleška beseda *criminalistics*. Le ena opredelitev (Taylor in Marsden, 2022) posredno govori o kriminalistični tehniki kot viru podatkov, in sicer v povezavi s forenzičnimi informacijami. Edina opredelitev, ki neposredno navaja podatke in informacije, izhajajoče iz kraja kaznivega dejanja, je tista, ki jo navajajo Horne idr. (2015) v svoji študiji o vključevanju te dejavnosti v preiskovalne procese v Avstraliji. V tem primeru bi lahko govorili o materiji, ki jo v slovenskem kontekstu največkrat zberejo in v okviru kriminalističnotehničnih preiskav obdelujejo kriminalistični tehniki. Toda v tem prispevku Horne idr. (2015) razlikujejo med tistimi, ki opravljajo oglede kraja dejanja, in forenzičnimi praktiki, ter dejavnost imenu-

jejo po slednjih. Iz tega je razvidno, da gre znova za inkluzijo vsaj dela podatkov, ki v slovenskem prostoru izhajajo iz dela forenzikov. Podobno navajajo tudi Lopez idr. (2020), ko govorijo o laboratorijih, kar implicira na forenziko.

V večini opredelitev je navezava na forenziko in forenzične podatke še bolj očitna, saj se neposredno sklicujejo na forenzične podatke (Bruenisholz idr., 2019; Garvey idr., 2023; National Institute of Justice, n. d.; Ribaux idr., 2006; Taylor in Marsden, 2022; The Bureau of Justice Assistance, 2019) oziroma dokaze, izhajajoče iz forenzičnih preiskav (Oatley idr., 2020).

Četudi majhen delež opredelitev navaja kot vir podatkov tisto, kar bi v slovenskem okolju razumeli kot dejavnosti kriminalistične tehnike, so temu vedno pridani drugi forenzični podatki in informacije oziroma je govor o nadgradnji spoznanj kriminalistične tehnike, kar je v našem razumevanju forenzična znanost. Zato tudi v prevodih uporabljamo izraz forenzično. V slovenskih prevodih opredelitve smo naredili frekvenčno analizo besed, ki še jasneje prikaže, da gre pri obravnavani dejavnosti za navezavo na forenzične podatke in informacije, ki so podlaga za forenzični dokaz. Analiza poudari še kazniva dejanja in uporabo obveščevalne dejavnosti (na primer obveščevalnega cikla ali da je končni namen izdelava obveščevalnega izdelka). Če k temu dodamo še vsebinsko analizo (tabela 3), ugotavljamo, da bi bil slovenski ustreznik izraza *forensic intelligence* lahko forenzičnoobveščevalna dejavnost.

Pri zapisu besedne zveze forenzičnoobveščevalna dejavnost sledimo terminološkim izhodiščem, ki sta jih v kontekstu razvoja strokovnega izrazoslovja s področja kriminalističnoobveščevalne dejavnosti utemeljila Potparič in Dvoršek (2012). Iz zapisa jezikovne svetovalnice izhaja, da je besedno zvezo kriminalističnoobveščevalne dejavnosti možno zapisati tudi z vezajem (Lengar Verovnik, 2019), toda znotraj policijske dejavnosti in organiziranosti slovenske policije se pojavlja več zapisov brez vezaja (na primer kriminalističnotehnična dejavnost, kriminalističnotehnična preiskava) (Potparič in Dvoršek, 2012). Kot poudarjata Potparič in Dvoršek (2012: 46), bi pisanje z vezajem pomenilo, da »govorimo o dveh enakovrednih dejavnostih«, v našem primeru o forenziki in obveščevalni dejavnosti. Pri obravnavanem pristopu pa govorimo o principu obveščevalne dejavnosti na področju forenzike, zatorej je bolj smiselno uporabiti podredno pridevniško enobesedno tvorjenko forenzičnoobveščevalna.

Tabela 2: Opredelitve koncepta forensic intelligence, prevod v slovenski jezik

Vir	Izpis definicije v angleščini (originalni zapis)	Slovenski prevod, ki smo ga oblikovali avtorji prispevka [prevodi so izdelani z upoštevanjem slovenskega pravnega reda]
Bruenisholz idr. (2016: 22)	»Forensic intelligence is the timely aggregation and processing of forensic case data from different cases. It provides phenomenological knowledge on criminal activity and preventive approaches.«	Forenzičnoobveščevalna dejavnost je pravočasno združevanje in obdelava forenzičnih podatkov iz različnih primerov. Omogoča pridobitev fenomenološkega znanja glede kriminalne dejavnosti in preventivnih pristopov.
De Alcaraz-Fossoul in Roberts (2017: 315)	»Forensic intelligence is the knowledge that derives from data processing and information obtained from the examination of physical evidence in order to better understand the fact(s) of a crime.«	Forenzičnoobveščevalni izdelek je znanje, ki izhaja iz obdelave podatkov in informacij, pridobljenih s preiskavo materialnih dokazov, z namenom boljšega razumevanja dejstev kaznivega dejanja.
Garvey idr. (2023: 3)	»A forensic intelligence model is a set of operations that expand on other forms of intelligence (e.g., criminal and spatial intelligence). Forensic intelligence is generated through the analysis of scientific (i.e., forensic) data, often enhanced by combining other sources of intelligence, such as human intelligence and open-source intelligence. Like other forms of intelligence, it is used to drive operations within a law enforcement agency to identify crime trends, assist with deployment and operations, drive investigations, and enhance public safety.« »A forensic intelligence model is often incorporated into intelligence-led policing approaches to crime detection and investigation based on the intelligence cycle, a well-established model for conducting intelligence operations.«	Model forenzičnoobveščevalne dejavnosti je sklop operacij, ki nadgrajujejo druge obveščevalne dejavnosti (na primer kriminalističnoobveščevalno ali prostorsko). Forenzičnoobveščevalni izdelek je ustvarjen z analizo znanstvenih (to je forenzičnih) podatkov, obogatenih s kombiniranjem podatkov iz drugih virov obveščevalne dejavnosti, kot na primer HUMINT in OSINT. Podobno kot druge vrste obveščevalnih izdelkov se uporablja za vodenje operacij organov, zadolženih za preiskovanje in kazenski pregon, da se opredelijo trendi kriminalitete za usmerjanje preiskovanja in da se veča varnost javnosti. Model forenzičnoobveščevalne dejavnosti je pogosto vključen v pristope obveščevalno vodenih policijskih dejavnosti za odkrivanje in preiskovanje kaznivih dejanj, ki temeljijo na obveščevalnem ciklu, uveljavljenem modelu za izvajanje obveščevalnih aktivnosti.
Horne idr., (2015: 72)	»Forensic intelligence is a model and a philosophy where crime scene data and information are pivotal to a decision-making framework that facilitates the detection, disruption and prevention of crime in a timely manner.«	Forenzičnoobveščevalna dejavnost je model in filozofija delovanja, pri katerem so podatki in informacije s kraja kaznivega dejanja ključnega pomena za odločanje, kar omogoča pravočasno odkrivanje, omejevanje in preprečevanje kriminalitete.
Legrand in Vogel (2015: 17)	»Fundamentally, the forensic intelligence model involves the exploitation of two or more linked pieces of forensic information in order to generate a new insight on a crime, pattern of crime or protagonist of crime.«	Temeljno model forenzičnoobveščevalne dejavnosti vključuje uporabo dveh ali več povezanih forenzičnih informacij z namenom ustvarjanja novega vpogleda v kaznivo dejanje, vzorec kriminalitete ali storilca kaznivega dejanja.
Lopez idr. (2020)	»Forensic intelligence approaches can also serve as a feedback loop for crime laboratories to help them identify and prioritize the analysis of certain types of evidence that may best develop investigative leads.« »Forensic intelligence, on the other hand, involves gathering and using data earlier in the criminal inquiry cycle and across cases to help detect, prevent, investigate, and prosecute crime, concentrating mainly on serial and violent crime.« Incorporating forensic data into crime analysis can also help identify links, patterns, and trends or correlate other information pertinent to the criminal activity; resulting actionable intelligence can then be used to disrupt and prevent crime, particularly serial and violent crime.« »The forensic intelligence approach combines disparate silos of evidence into an integrative dataset that can link series of crimes and organized crime activities through associations based on forensic evidence and other data, such as situational information, in a timely manner.«	Pristopi forenzičnoobveščevalne dejavnosti lahko služijo kot povratna informacija za forenzične laboratorije, s katerimi si pomagajo prepoznati in prednostno analizirati določeno vrsto dokazov, ki lahko največ prispevajo k razvoju novih smeri preiskave. Forenzičnoobveščevalna dejavnost pa vključuje zbiranje in uporabo podatkov v zgodnjih fazah preiskovalnega cikla in iz različnih primerov za pomoč pri odkrivanju, preprečevanju, preiskovanju in pregonu kaznivih dejanj, predvsem serijskih in nasilnih kaznivih dejanj. Vključevanje forenzičnih podatkov v kriminalistično analitiko lahko omogoči tudi prepoznavo povezav, vzorcev in trendov ali povezovanje drugih informacij, ki se nanašajo na kriminalno dejavnost, kar rezultira v uporabne obveščevalne izdelke, ki so lahko uporabljeni za prekinitev in prevencijo kaznivih dejanj, predvsem serijskih in nasilnih. Pristop forenzičnoobveščevalne dejavnosti združuje različne zbirke dokazov v celovit podatkovni set, ki lahko na podlagi forenzičnih dokazov in drugih podatkov, kot so situacijske informacije, pravočasno poveže serijo kaznivih dejanj ali aktivnosti organizirane kriminalitete.

Milne (2012: 2).	»Forensic Intelligence: A Working Definition - The application of forensic science to crime intelligence, in order to determine the facts at issue, to enable the production of intelligence products for action in the areas of the linking of crimes and the matching of offenders to crimes.«	Delovna opredelitev forenzičnoobveščevalne dejavnosti navaja: uporaba forenzične znanosti v kriminalistično-obveščevalni dejavnosti z namenom ugotavljanja spornih dejstev in omogočanja izdelave obveščevalnih izdelkov za ukrepanje na področju povezovanja kaznivih dejanj in povezovanja storilcev s kaznivimi dejanji.
Morelato idr. (2014: 181)	»Forensic intelligence is derived from traces that when extracted, analysed and interpreted, generate timely knowledge aiming to support information processes and decision-making in policing and in the broader security context (e.g. strategic, operational and tactical levels).«	Forenzičnoobveščevalna informacija izhaja iz sledi, ki po ekstrakciji, analizi in interpretaciji ustvarijo pravočasno znanje, uporabno za podporo in odločanja v policijski dejavnosti in širšem varnostnem kontekstu (na primer na strateški, operativni in taktični ravni).
National Institute of Justice (n. d.)	»The forensic intelligence model is an analytical strategy that combines using forensic data (both preliminary and confirmed results) with situational and other relevant crime data (such as open-source databases) to produce case leads, link cases, or inform investigative, tactical, operational, or strategic policing.«	Model forenzičnoobveščevalne dejavnosti je analitična strategija, ki združuje uporabo forenzičnih podatkov (tako predhodnih kot potrjenih rezultatov) s situacijskimi in drugimi relevantnimi podatki o kriminaliteti (na primer javno dostopne podatkovne zbirke), da se ustvarijo sledi za preiskovanje, povežejo primeri ali za dodatno informiranje preiskovalnega, taktičnega, operativnega ali strateškega segmenta policijske dejavnosti.
Popovic idr. (2019: 2)	»The concept of forensic intelligence focuses on generating information products for proactive policing, supporting an intelligence-led model rather than focusing on individual offenders or cases.«	Koncept forenzičnoobveščevalno dejavnosti je usmerjen v ustvarjanje informacijskih izdelkov za proaktivno policijsko delovanje in podpira obveščevalno vodeno policijsko dejavnost, namesto da bi se osredotočali na posamezne storilce ali posamezne primere.
Oatley idr. (2020: 2)	»Forensic intelligence involves trace evidence generating investigative leads, and the integration of forensic evidence into the analytical process to support police investigations.«	Forenzičnoobveščevalna dejavnost vključuje odpiranje novih smeri preiskave iz materialnih sledi in vključevanje forenzičnih dokazov v analitični proces za podporo policijskim preiskavam.
Ribaux idr. (2006: 172)	»Forensic intelligence is the accurate, timely and useful product of logically processing (analysis of) forensic case data (information) for investigation and/or intelligence purposes.«	Forenzičnoobveščevalni izdelek je natančen, pravočasen in uporaben izdelek logične obdelave (analize) forenzičnih podatkov (informacij) iz primerov preiskav za namene preiskovanja in/ali obveščevalno dejavnost.
Taylor in Marsden (2022: 147)	»We employ the definition that 'forensic intelligence is intelligence derived from technical and forensic information and expertise'.«	Forenzičnoobveščevalni izdelek je obveščevalni izdelek, ki izhaja iz (kriminalistično)tehničnih in forenzičnih informacij in strokovnega znanja.
The Bureau of Justice Assistance (2019: 44)	»Forensic Intelligence—The use of forensic analyses and data to provide actionable information to a specific investigation, establish crime patterns and trends, or inform crime-prevention strategies.«	Forenzičnoobveščevalna dejavnost — uporaba forenzičnih analiz in podatkov za zagotovitev uporabnih informacij, ki so namenjene določeni preiskavi, za ugotavljanje kriminalnih vzorcev in trendov, ali znanje, uporabno v strategijah za preprečevanje kriminalitete.
Williamson (2021: 248)	»FORINT is viewed by mainstream policing as 'additional 'type' of intelligence. As an emerging form of intelligence, its meaning and value are yet to be widely understood.' *They define FORINT as 'the accurate, timely and useful product of logically processing (analysis of) forensic case data (information) for investigation and/or intelligence purposes.'*«* »FORINT is viewed as a piece of mainly reactive evidence and intelligence that can provide investigations with valuable information to ultimately influence the investigation. The fundamental principle of this type of evidence should not be to examine cases on an individual basis, but should include a holistic approach and absorb all possible FORINT creating a multi-case focus.«	FORINT je med prevladujočimi oblikami policijske dejavnosti viden kot dodatna vrsta obveščevalne dejavnosti. Forenzičnoobveščevalna informacija se razume predvsem kot del reaktivnega dokaza in obveščevalnega izdelka, ki lahko preiskavam zagotovi uporabne informacije, ki pomembno vplivajo na preiskavo. Temeljno načelo tovrstnih dokazov ni preiskovanje posameznih primerov, ampak mora vključevati celostni pristop in absorbirati vse možne FORINT in se tako osredotočiti na več primerov.

* Definicija, zapisana v ležeči pisavi, je enaka tisti, ki so jo postavili Ribaux idr. (2006: 172), zato je ne izpisujemo znova. FORINT pomeni besedo, sestavljeno iz besedne zveze *forensic intelligence*, podobno kot HUMINT pomeni *human intelligence* in OSINT *open-source intelligence*.

Nekatere opredelitve, kot denimo tista pri Taylor in Marsden (2022), so vsebinsko skope ter v primerjavi z drugimi opredelitvami ne ponujajo jasnega vpogleda v namen in ključne značilnosti forenzičnoobveščevalne dejavnosti. Kljub temu v besedilu razkrivata pomembne informacije, ki lahko služijo kot izhodišče za nadaljnjo konceptualizacijo. Opaziti je, da avtorji v svojih delih obravnavajo namen in značilnosti forenzičnoobveščevalne dejavnosti, ampak ti elementi pogosto niso vključeni v njihove opredelitve. Glede na to, da je eden od ciljev tega prispevka oblikovati celovito in utemeljeno opredelitev, smo pri izpisovanju namena uporabe in nekaterih značilnosti upoštevali tako eksplicitne opredelitve kot tudi vsebinske elemente, razvidne iz širšega konteksta posameznih prispevkov. Ključne ugotovitve so predstavljene v tabeli 3.

Tabela 3: Namen uporabe in ključne značilnosti forenzičnoobveščevalne dejavnosti po posameznih virih

Vir	Inkluzija forenzičnih podatkov, informacij in preiskav	Uporaba za odkrivanje kaznivih dejanj	Uporaba za preiskovanje kaznivih dejanj	Uporaba za prepreče-vanje kriminalitete	Uporaba za povezovanje različnih kaznivih dejanj	Uporaba za odkrivanje vzorcev in trendov kriminalitete	Navezava na kriminalistično-obveščevalno dejavnost	Podpora odločanju na generalno strateški ravni
Bruenisholz idr. (2016)	✓	✓*	✓	✓	✓	X	✓*	✓*
De Alcaraz-Fossoul in Roberts (2017)	✓*	X	✓	X	✓*	✓*	✓*	X
Garvey idr. (2023)	✓	✓*	✓	✓	✓*	✓	✓	✓
Horne idr. (2015)	X	✓	✓	✓	X	X	✓*	✓*
Legrand in Vogel (2015)	X	✓*	✓	✓*	✓*	✓	✓*	✓*
Lopez idr. (2020)	✓	✓	✓	✓	✓	✓*	✓	✓*
Milne (2012)	✓	✓*	✓	X	✓	✓*	✓	✓*
Morelato idr. (2014)	✓*	✓*	✓	✓*	✓*	✓*	✓	✓
National Institute of Justice (n. d.)	✓	X	✓	✓*	✓	✓	X	✓
Popovic idr. (2019)	✓*	X	X	✓	X	X	✓*	✓*
Oatley idr. (2020)	✓	X	✓	X	✓*	✓*	✓*	X
Ribaux idr. (2006)	✓	X	✓	X	✓*	✓*	✓	✓*
Taylor in Marsden (2022)	✓	X	X	✓*	X	X	✓*	✓*
The Bureau of Justice Assistance (2019)	✓	X	✓	✓	✓*	✓	✓*	✓*
Williamson (2021)	✓*	X	✓	X	✓	X	✓	✓*

* Oznaka nakazuje, da sicer navedena značilnost/uporaba ne izhaja iz opredelitve, ampak je to mogoče prepoznati v besedilu prispevka. Samo če ni bilo mogoče prepoznati močne posredne potrditve iskanih namenov uporabe in značilnosti smo dali oznako X.

Iz vsebine prispevkov, v katerih se pojavljajo najdene opredelitve, in tudi iz nabora primerov uporabe forenzičnoobveščevalne dejavnosti, ki so predstavljeni v naslednjem poglavju prispevka, je nakazana raznolikost njene uporabe. Prispevki nakazujejo uporabnost pri odzivanju policije na serijska kazniva dejanja (na primer serijski vlomi; Horne idr., 2015; Ribaux in Margot, 1999, 2003) in pri zoperstavljanju organizirani kriminaliteti. Pri tej predvsem v povezavi s prepovedanimi drogami (Horne idr., 2015; Morelato idr., 2013; Popovic idr., 2019), ponarejenimi dokumenti, ki jih skupine organizirane kriminalitete uporabljajo (De Alcaraz-Fossoul in Roberts, 2017) ali drugih ponaredkov (Hochholdinger idr., 2019). Iz tega izhaja, da se ta tip dejavnost uporablja pri prepoznavi in odzivanju na trende kriminalitete (Garvey idr., 2023; Lopez idr., 2020; The Bureau of Justice Assistance, 2019), kar nakazuje na njeno uporabnost v širšem smislu, saj služi kot pomemben vir informacij ne samo na področju forenzike, temveč tudi za druge preiskovalce in odločevalce. Vse opredelitve govorijo o operativni uporabi, v večini prispevkov pa je mogoče prepoznati uporabo v generalni strategiji. Vidna je torej močna uporabnost te dejavnosti v podporo odločevalcem in pri izdelavi strategij.

Iz navedenega lahko forenzičnoobveščevalno dejavnost opredelimo kot del kriminalistične analitike, usmerjene v izdelavo forenzičnoobveščevalnih izdelkov, ki služijo kot podpora in usmeritev kriminalističnim preiskavam, v katerih je forenzičnoobveščevalni izdelek pravočasno analitično obdelan skupek forenzičnih podatkov in informacij. Poleg tega forenzičnoobveščevalna dejavnost omogoča povezovanje različnih krajev kaznivih dejanj na podlagi forenzičnih podatkov in informacij, kar pripomore k preprečevanju novih kaznivih dejanj in izboljšanju preiskovanja. Forenzičnoobveščevalna dejavnost je najpogosteje pomemben informacijski vir za kriminalističnoobveščevalno dejavnost, v kateri poteka sistematičen proces integracije in analize forenzičnih podatkov z drugimi relevantnimi informacijami. Cilj tega procesa je izdelava kriminalističnoobveščevalnih izdelkov, namenjenih tako operativni podpori preiskavam kot tudi strateškemu odločanju.

5 Pristop forenzičnoobveščevalne dejavnosti

Forenzičnoobveščevalna dejavnost se ukvarja s številnimi primeri istovrstnih kaznivih dejanj in bolj celovito metodo preučevanja kriminalitete, namesto da vsak primer obravnava ločeno, z osredotočanjem na dokazno vrednost sledi za potrebe sodišča (Baechler idr., 2015). Navedeno izhaja iz narave obveščevalnega dela, saj je namen kriminalistično- ali forenzično-obveščevalnega procesa prepoznavanje povezav, posledično vzorcev iz razpoložljivih podatkov in informacij o ponavljajočih se kriminalnih dejavnostih. To pomeni, da je treba prepoznati vzorce za razumevanje pretekle in aktualne kriminalne dejavnosti, kar omogoča morebitno napovedovanje in preprečevanje prihodnjih kaznivih dejanj (Morelato idr., 2014). Grossrieder in Ribaux (2019) pišeta, da forenzičnoobveščevalna dejavnost temelji na treh analitičnih ravneh, ki se dopolnjujejo: na ravni okolja, ki na strateški ravni opredeljuje širše kontekstualne pogoje kriminalitete; ravni vzorca dejavnosti, ki na operativni ravni zajema ponavljajoče se vzorce storilčevega vedenja (na primer iz sledi enakega obuvala na kraju), medtem ko raven posameznega primera (taktična raven) omogoča poglobljeno analizo konkretnih zbranih forenzičnih sledi (na primer iz sledi papilarnih linij). Te ravni so zasnovane kot medsebojno povezan sistem, ki omogoča pretvorbo forenzičnih podatkov in informacij v obveščevalne izdelke z visoko operativno in strateško vrednostjo.

Opredelitev, ki so jo postavili Ribaux idr. (2006), poudarja, kako lahko zbiranje, primerjava, interpretacija in posredovanje rezultatov forenzičnih preiskav pripomorejo k policijski preiskavi in jo podpirajo ter tako prispevajo k obsežnejšim obveščevalnim izdelkom o kaznivih dejanjih, pri čemer se vračajo k vsakemu koraku forenzičnoobveščevalnega procesa, katerega cilj je odkrivanje problemov in sprejemanje odločitev glede na raven v organizaciji (Ribaux idr., 2006, 2010a). Lahko se uporablja pri preiskovanju različnih vrst kaznivih dejanj (Horne idr., 2015), saj gre za proces, ki se osredotoča na uporabo sledi in je splošen. Ne razlikuje se od vrste obravnavanih sledi, toda vseeno zahteva upoštevanje značilnosti, povezanih z obravnavanim problemom ali naravo obravnavanih sledi. Poleg tega se ponavlja, kar zagotavlja neprekinjeno spremljanje problemov. Obenem pa je tudi vezan na kriminalističnoobveščevalno dejavnost oziroma je pogosto vključen vanjo (Garvey idr., 2023), saj je namen njegove uporabe predvsem priprava ustreznih priporočil za ukrepanje pri reševanju varnostnih problemov (na primer preiskovanje istovrstnih serijskih kaznivih dejanj, omejevanje trgovine s prepovedanimi drogami in tako dalje) (Ribaux in Canappelle, 2020).

Forenzičnoobveščevalna dejavnost torej temelji na zmožnosti sprotnega merjenja, razvrščanja, shranjevanja in medsebojni sistematični primerjavi sledi za podporo pri odločanju v policijskih organizacijah in za potrebe zagotavljanja varnosti. V kombinaciji z drugimi oblikami kriminalističnih informacij lahko obravnava zapletene probleme in ponudi drugačno perspektivo pri razumevanju kriminalitete (Morelato idr., 2014). Princip delovanja forenzičnoobveščevalne dejavnosti je predstavljen v shematiki procesa forenzičnoobveščevalne dejavnost – modela, ki so ga zasnovali Morelato in kolegi ter je opisan v nadaljevanju.

5.1 Forenzičnoobveščevalni model

Model, ki so ga zasnovali Morelato idr. (2014) (slika 1), je razdeljen na različne korake, ki zahtevajo različne ukrepe, katerih namen je pridobiti predmet (preiskave in/ali analize, ki je lahko potencialni nosilec sledi oziroma gre za sled samo po sebi) in druge informacije za potrebe nadaljnje preiskave. Iz originalne verzije sheme ni jasna razločitev med obveščevalnim in forenzičnoobveščevalnim procesom – kar je sicer logično, saj klasični obveščevalni proces šele vrsto vhodnih podatkov in vrsto analiz (ter s tem tudi izvajalec procesa) spremeni v forenzičnoobveščevalni proces. S tem namenom smo avtorji prispevka vrisali dodatni okvir (siva dvojna prekinjena črta) in dopisali, katere korake procesa vidimo kot forenzičnoobveščevalni proces (na sliki 1 označeno s sivo barvo pisave).

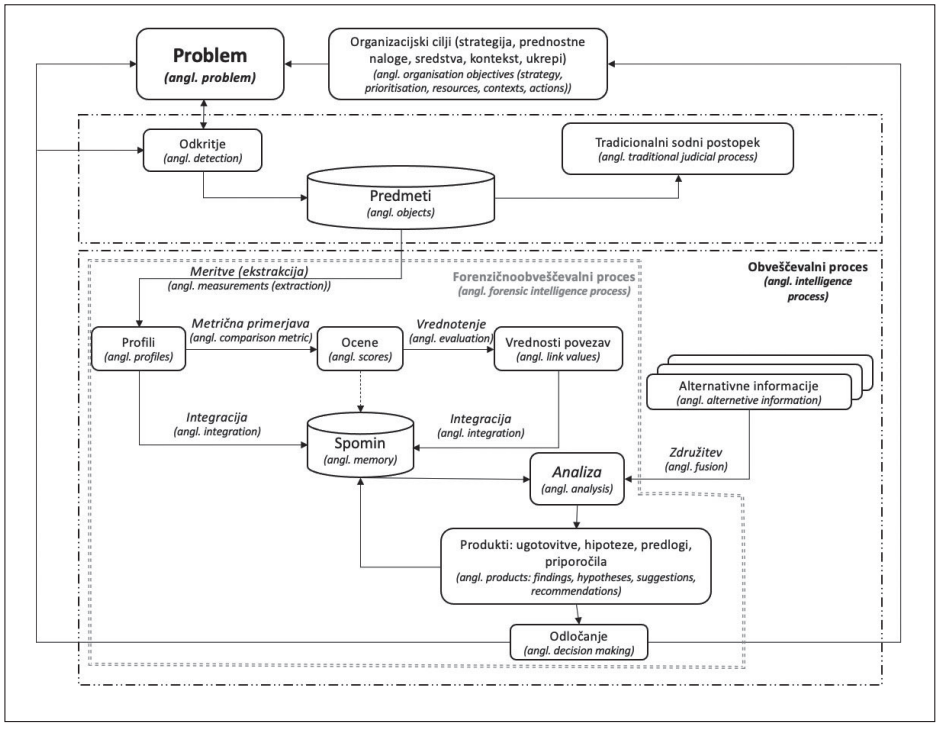

* Okvirji, izrisanimi s polnimi črtami, predstavljajo stopnje ali vhode/izhode (angl. stages or inputs/outputs), z ležečo pisavo pa so zapisana dejanja (angl. actions). S sivo pisavo in v okvirju z dvojno prekinjeno črto avtorji dodajamo razmejevanje klasičnega kriminalističnoobveščevalnega procesa od forenzičnoobveščevalnega procesa, z namenom ponazoritve integracije/komplementacije obeh procesov.

Slika 1: Grafična upodobitev procesa forenzičnoobveščevalne dejavnosti (vir: Morelato idr., 2014: 184)

Proces se začne z odkritjem (angl. *Detection*) kaznivega dejanja/dogodka ali predmeta (sledi) kot ostanka dogodka in je najpomembnejši korak v forenzičnoobveščevalnem procesu in v postopku kazenske preiskave, katerega cilj je rekonstrukcija preteklega (kaznivega) dejanja oziroma nekega dogodka. Nadalje se z izvajanjem preiskav sledi njihove merljive entitete pretvorijo v konceptualne entitete imenovane profili (angl. *Profiles*), ki so definirani kot izbor rezultatov analiz in meritev glede na predmet zanimanja obveščevalnega postopka. Na primer fizikalni in kemijski profili vzorcev prepovedanih drog (velikost, teža, barva, logotip, organske in anorganske nečistoče, primesi, razredčila in tako dalje) so značilnosti vzorca, posebej izbrane za pridobitev podatkov o proizvodnih in distribucijskih procesih, skupaj z velikostjo in razvojem nezakonitega trga. Metrična primerjava (angl. *Comparison metric*) je naslednji korak, v katerem se dodajo nove informacije, ki opredeljujejo oceno povezanosti med profili. Izbira metrične primerjave je pomembna, saj bo vplivala na uspešnost metode, merjeno z napakami tipa I in tipa II. Pridobljeni rezultati ocene (angl. *Scores*) se nato vključijo kot osnovne informacije za nadaljnjo vrednotenje. Kriminalni vzorci so lahko dinamični, zato je treba metrične primerjave pogosto preverjati. Naslednji korak je vrednotenje (angl. *Evaluation*) vrednosti povezav (angl. *Link values*) z izvajanjem dvojnega pristopa (angl. *Dual approach)*.

Vrednost povezave je vedno povezana z negotovostjo, zato se zagovarja njeno prožno vrednotenje, ki temelji na kombinaciji dveh statističnih pristopov deterministčnega modela (angl. *Deterministic framework*) in Bayesovega teorema (angl. *Bayesian framework*) (Baechler idr., 2015; Morelato idr., 2014). Pri deterministčnem pristopu se vrednost povezave interpretira kot prisotnost ali odsotnost povezave na podlagi določenega praga. Pri Bayesovem pristopu se vrednost povezave interpretira na podlagi kvantitativne ocene, ki temelji na dveh izključujočih se hipotezah: entitete/profili so povezane in profili/entitete niso povezani (Morelato idr., 2014). Bayesov teorem omogoča upoštevanje več kot ene hipoteze.

Sledi integracija (angl. *Integration*) profilov, rezultatov in vrednosti povezav, ki so bili pridobljeni do tega koraka, in njihova razvrstitev v organizirano strukturo, imenovano spomin ali pomnilnik (angl. *Memory*) (Baechler idr., 2015; Morelato idr., 2014), da se zagotovi njihova razpoložljivost za nadaljnjo primerjavo in analizo. Nujno je zavedanje, da tu ne govorimo samo o spominu kot podatkovni zbirki, ampak tudi o tistem, kar je analitiku (ali drugemu preiskovalnemu osebju) že znano – na primer, kako so v preteklosti nekaj odkrili ali preiskali. Ko se na primer obdeluje in primerja nov vzorec prepovedane droge, je treba pri njegovi povezavi s prejšnjimi zasegi upoštevati predhodne povezave, ugotovljene pri teh zasegih. To omogoča usklajeno raziskovanje podatkov ter prepoznavanje in oblikovanje ustreznih skupin. Tisti del pomnilnika, ki pa je implementiran kot podatkovna zbirka, je treba prilagoditi in redno posodabljati in dopolnjevati. Ker ta pomnilnik dejansko ponazarja dinamiko kriminalne dejavnosti, mora vsebovati tudi osnovne informacije za morebitno ponovno iskanje informacij v prihodnje. Shranjevanje in upravljanje podatkov ter posledično tudi njihova uporabnost so se zelo povečali z digitalizacijo delovnih procesov in podatkovnih zbirk, vendar pa človeški faktor ostaja ključen (Legrand in Vogel, 2015).[12]

Naslednji korak je analiza (angl. *Analysis*) ali interpretacija, pri kateri je treba informacije pretvoriti in razložiti ter tako okrepiti osnovna dejstva in ustvariti nove hipoteze (in s tem tudi kriminalistične verzije). Spoznanja, izpeljana v analitičnem postopku, se uporabljajo za neposredno podporo preiskovanja ali za potrebe na strateški ravni. V tej fazi je torej treba upoštevati vse informacije, vključno s forenzičnimi in alternativnimi informacijami, to so informacije, ki so bile zbrane z navadnim policijskim delom. Vključevanje vseh relevantnih informacij je ključnega pomena za oblikovanje kvalitetnega in uporabnega obveščevalnega izdelka, ki pomaga odločevalcem pri objektivnem odločanju na operativni ali strateški ravni. Da pa bi forenzičnoobveščevalni izdelek vplival na preiskavo kaznivega dejanja oziroma serije kaznivih dejanj, ga je treba ustrezno in pravočasno posredovati odločevalcem, ti pa ga morajo uporabiti. Ne glede na navedeno je proces odločanja odvisen od številnih dejavnikov, kot so sredstva, prednostne naloge, politika, strategija in kriminalno okolje, zato je ta proces izredno zapleten (Baechler idr., 2015; Morelato idr., 2014).

Podatki, ki so bistvenega pomena za forenzičnoobveščevalni proces, se razlikujejo glede na vrsto kaznivega dejanja, ki se preiskuje. Pomembno je, da vse razpoložljive in zbrane forenzične podatke iz podobnih primerov kaznivih dejanj in podatke o osumljencu oziroma osumljencih dopolnimo z drugimi relevantnimi kriminalističnimi in obveščevalnimi informacijami, saj vključevanje različnih informacij omogoča temeljitejšo analizo in bolj utemeljene ugotovitve (Garvey idr., 2023). Učinkovitost forenzičnoobveščevalne dejavnosti bi morala izhajati predvsem iz celovitih vzorcev sklepanja, ki združujejo vse razpoložljive vire informacij, vključno z rezultati forenzičnih preiskav posameznih primerov (Morelato idr., 2014; Ribaux idr., 2010b). Integracija različnih informacij je tako ključna za forenzičnoobveščevalno dejavnost, saj samo ena vrsta informacij mogoče sploh ne bo vsebovala povezave ali trenda med obravnavanimi primeri (Morelato idr., 2014). Tako lahko forenzičnoobveščevalno dejavnost obravnavamo kot kompleksno analizo, med katero z vsako novo preiskavo različnih vrst sledi povečamo kompleksnost in oprijemljivost kriminalnega vzorca, kar omogoča morebitno rekonstrukcijo kaznivega dejanja. Povezovanje tako forenzičnih kot tudi drugih razpoložljivih informacij analitikom omogoča, da povežejo storilce kaznivih dejanj, kraje kaznivih dejanj in modus operandi, ki pa so lahko časovno in območno razpršeni (Delgado idr., 2021; Legrand in Vogel, 2015). Uporabnost forenzičnoobveščevalne dejavnosti se izkazuje iz številnih primerov uporabe, del katerih povzema naslednje podpoglavje.

5.2 Primeri uporabe forenzičnoobveščevalne dejavnosti

Literatura s področja forenzičnoobveščevalne dejavnosti se pogosto osredotoča na razlaganje uporabe tega pristopa pri preiskovanju različnih vrst kaznivih ravnanj, kar ponuja vpogled v njeno razsežnost uporabe. Iz opisanih primerov lahko

[12] Ali kot zapišeta Legrand in Vogel (2015: 21) »Vsako fazo forenzičnoobveščevalnega postopka oblikujejo odločitve in dejanja posameznikov, ki lahko okrepijo ali oslabijo obveščevalne izdelke, pridobljene s forenzično analizo, ki jo naredi človek. Zaradi praktičnosti ni mogoče zajeti vseh podatkov, ki bi lahko bili pomembni za analizo: analitik mora sprejeti številne pomembne odločitve, ki bodo neizogibno vplivale na vrsto analiz, ki se lahko izvedejo. Na primer odgovoriti na vprašanja, kot so: Kaj so 'relevantni' podatki? Kaj je mogoče v praktične namene zajeti za uporabo v forenzičnoobveščevalni dejavnosti? Katere podatke je mogoče pretvoriti v digitalno obliko in kaj je mogoče uporabiti za kontekstualizacijo ali kvalifikacijo digitalnih podatkov?« (Op. prevod avtorjev prispevka.)

opazimo, da se je forenzičnoobveščevalna dejavnost uporabila za:

— pojasnjevanje strukture organizacij za proizvodnjo prepovedanih drog in ponarejenih farmacevtskih izdelkov (Hochholdinger idr., 2019);

— povezovanje in pridobivanje strateških obveščevalnih izdelkov glede požigov, pri katerih analiza trendov pomaga pri načrtovanju dela in usmerjanju sredstev/kadra, izhajali pa so iz rezultatov forenzičnih analiz, policijskih podatkov, podatkov od gasilskih enot in podobno (Bruenisholz idr., 2019);

— odkrivanje novih povezav pri seriji vlomov in ropov, pri katerih so s pomočjo sledi obuval v kombinaciji z modusom operandi in prostorsko umeščenostjo dejanj odkrili nove povezave med temi kaznivimi dejanji in razrešili večje število primerov (Ribaux in Margot, 1999, 2003);

— preprečevanje ponarejanja zdravil s pomočjo njihovih kemijskih analiz in analiz embalaže, kar ponudi pomembne informacije o trgu ponarejenih izdelkov in organiziranosti ponarejevalcev, na podlagi katerih se potem lahko organi pregona in drugi deležniki (na primer podjetja, finančna uprava, inšpekcijske službe) odločijo za ukrepanje (Dégardin idr., 2015);

— razločevanje in povezovanje različnih pošiljk prepovedanih drog na podlagi analize pisave, daktiloskopskih sledi in zasežene substance (Agius idr., 2018);

— omejevanje organizirane kriminalitete in delovanja terorističnih skupin na podlagi analize ponarejenih dokumentov, v kombinaciji z drugimi obveščevalnimi izdelki, saj opazovanje in razlaga sledi na ponarejenih dokumentih omogočata sklepanje o virih ponarejevalca (Auberson idr., 2016; Baechler in Margot, 2016);

— spremljanje pretoka ponarejenih substanc in ponarejenih dokumentov v smislu zbiranja informacij za namene kriminalističnoobveščevalne dejavnosti in drugih preiskovalnih enot (De Alcaraz-Fossoul in Roberts, 2017);

— ustvarjanje kemijskih in fizikalnih profilov zaseženih prepovedanih drog na evropskem kontinentu (in drugod) ter njihovo povezovanje z drugimi informacijami, s čimer se lahko ugotovijo povezave med določenimi vzorci, sintetičnimi snovmi vzorca, tihotapskimi potmi, viri dobave in skupnimi izvori med zasegi, pri čemer pa se lahko rezultati analiz uporabijo tako za potrebe preiskave kot tudi pozneje v sodnem postopku (Morelato idr., 2013);

— povezovanje zaseženih ponarejenih ur na podlagi najdenih materialnih sledi (na ohišju, pasu, številčnici in kroni) in kemijske analize materiala ohišja, v kombinaciji s časovnico zasega in začetka analize (Hochholdinger idr., 2019);

— identifikacijo mednarodnih organiziranih kriminalnih skupin in posameznikov glede na analizo pisemskih ovojnic (zunanji videz in način pakiranja, pozneje tudi iskanje sledi papilarnih linij), ki so vsebovale prepovedane substance, ki so bile poslane iz tuje države, kar je skupaj z geoprostorskimi informacijami dopolnjevalo preiskavo spletnih profilov teh združb in omogočilo določanje lokacije slednjih (Horne idr., 2015).

6 Razmerje med kriminalističnoobveščevalno dejavnostjo in forenzičnoobveščevalno dejavnostjo

Forenzična znanost se v večini policijskih služb uporablja pretežno za ločeno obravnavo vsakega posameznega kaznivega dejanja. Kriminalistični analitiki tako pogosto menijo, da je forenzika izključno v domeni preiskovalcev kraja kaznivega dejanja (Milne, 2012), kar pa lahko posledično povzroča zmanjšano učinkovitost proaktivnega policijskega pristopa v boju zoper kriminaliteto. Dejstvo je namreč, da lahko forenzična znanost zagotovi veliko dokazov, ki so na primer potrebni za natančno ugotavljanje identitete storilcev in povezovanje kaznivih dejanj s serijskimi storilci. Navedeno podpira tudi opravljena raziskava v Švici, ki je pokazala, da so forenzični podatki v 37,8 odstotka odgovorni za identifikacijo serij kaznivih dejanj (Rossy idr., 2013). Glede na te ugotovitve Rossy idr. (2013) poudarjajo velik potencial za povezovanje med kaznivimi dejanji, če se forenzični podatki sistematično kombinirajo in analizirajo skupaj z drugimi kriminalističnimi informacijami v okviru kriminalističnoobveščevalne dejavnosti.

Ugotovimo lahko, da se v literaturi pogosto uporablja izraz forenzičnoobveščevalna dejavnost v naslednjih kontekstih, in sicer: ko se želi poudariti pomembnost forenzičnih podatkov in informacij v obveščevalnem procesu (Hochholdinger idr., 2019; Milne, 2012); ko imajo forenzični podatki in informacije v končnem obveščevalnem izdelku ključni pomen za ukrepanje v kriminalnem okolju (Auberson idr., 2016; Baechler in Margot, 2016); ko se forenzičnoobveščevalna dejavnost uporablja kot sinonim za kriminalističnoobveščevalno dejavnost. Sicer pa forenzičnoobveščevalna dejavnost redkokdaj generira obveščevalne izdelke le na podlagi forenzičnih podatkov, ki so primerni za takojšnje ukrepanje v kriminalnem okolju. Zaradi tega je po našem mnenju pravilneje gledati na forenzičnoobveščevalno dejavnost kot na pomemben informacijski vir v okviru holističnega izvajanja kriminalističnoobveščevalne dejavnosti. Takšno razumevanje podpira tudi analiza različnih forenzičnoobveščevalnih modelov (Garvey idr., 2023), ki pokaže, da imajo obveščevalne enote v večini modelov osrednjo vlogo za analizo in izdelavo končnih obveščevalnih izdelkov, medtem ko so forenzične enote primarno zadolžene za ustvarjanje forenzičnih podatkov, ki se nato posredujejo obveščevalnim enotam za nadaljnjo analizo. Tudi Lopez idr. (2020) sledijo podobnemu razumevanju kriminalističnoobveščevalne dejavnostjo in forenzičnih podatkov, ko

ugotavljajo, da je splošno sprejeti model obveščevalno vodene policijske dejavnosti primerna osnova za vključevanje forenzičnih podatkov v kriminalistično (obveščevalno) analizo.

Po drugi strani se je treba odločiti, na kakšen način se bo integriralo forenzično znanost v model kriminalističnoobveščevalne dejavnosti, da bi omogočala učinkovito izvajanje kriminalističnoobveščevalnih procesov. Tako Crispino idr. (2015) izpostavljajo dve rešitvi, kako zagotoviti uporabo forenzičnih podatkov v kriminalističnoobveščevalni dejavnosti, in sicer: 1) oblikovanje multidisciplinarnih skupin, sestavljenih iz preiskovalcev, forenzičnih strokovnjakov in analitikov, in 2) oblikovanje novega profila analitika (na primer angl. *forensic intelligence analysts;* Crispino idr., 2015), ki se spozna na forenziko in je nekakšnega povezovalec med policijskim operativnim delom in forenzičnim laboratorijem.

Prva rešitev se kaže kot kratkoročna rešitev in zahteva predvsem osveščanje posameznih specialističnih profilov o potrebnosti vključevanja forenzične znanosti v proces kriminalističnoobveščevalne dejavnosti, manj poudarka pa je na prenosu in integraciji znanja med različnimi poklicnimi profili. Medtem ko je drugi pristop dolgoročna rešitev, saj od takšnega analitika zahteva dobro poznavanje forenzične stroke in policijske dejavnosti. Zanj bi bilo treba oblikovati interdisciplinarni študijski program, ki bi izobrazil kriminalistične strokovnjake z dobrim znanjem kriminalističnega preiskovanja, kriminalističnoobveščevalne dejavnosti, kriminalistične analitike in forenzične znanosti.

7 Razprava

Nekatere policijske agencije forenzičnoobveščevalno dejavnost uporabljajo že od leta 1969 (Horne idr., 2015). Naš pregled literature nakazuje, da slovenske policije ni med njimi. V slovenski strokovni in znanstveni literaturi dejansko ni razprav o tem konceptu, niti ni prevoda koncepta ali njegove opredelitve v slovenskem jeziku. V okviru odgovarjanja na prvo raziskovalno vprašanje, ki obravnava manko ustreznega prevoda angleške besedne zveze *forensic intelligence* in opredelitev koncepta, je bila pregledana tuja in domača literatura, izpisane so bile opredelitve koncepta in narejena njihova analiza. Na podlagi opravljenega dela za slovenski prevod angleškega izraza *forensic intelligence* predlagamo uporabo besedne zveze *forenzičnoobveščevalna dejavnost*. To opredeljujemo kot uporabo forenzičnih podatkov v okviru kriminalistične analitike z namenom izdelave forenzičnoobveščevalnih izdelkov, ki služijo kot podpora in usmeritev kriminalističnim preiskavam. Forenzičnoobveščevalna dejavnost omogoča povezovanje različnih kaznivih dejanj, različnih krajev dejanj, storilcev kaznivih dejanj ali za identifikacijo trendov predvsem na podlagi sledi in drugih dokazov, ki so posledica dejanj in izhajajo s kraja dejanja oziroma so na drugačen način postali predmet forenzične preiskave (na primer so bili zaseženi pri hišni preiskavi; osebi je bil vzet primerjalni vzorec, ker se je na glavni obravnavi pojavila potreba po dodatnih preiskavah, in podobno). Forenzičnoobveščevalna dejavnost najpogosteje deluje kot dodaten informacijski vir za kriminalističnoobveščevalno dejavnost, saj z uporabo sistematičnih postopkov zbiranja, integracije in analize forenzičnih podatkov skupaj z drugimi informacijskimi viri omogoča oblikovanje kriminalističnoobveščevalnih izdelkov. Ti izdelki so lahko namenjeni tako operativni podpori pri preiskavah kot tudi strateškemu odločanju, saj povezovanje različnih krajev kaznivih dejanj izboljšuje preiskovanje, kar omogoča preprečevanje potencialnih kaznivih dejanj.

Kako dejansko umestiti koncept v slovensko prakso preiskovanja, smo raziskovali v okviru odgovarjanja na drugo raziskovalno vprašanje. Zaradi naravnega informacijskega kanala med Nacionalnim forenzičnim laboratorijem (ki poleg Inštituta za sodno medicino, Veterinarske fakultete in nekaterih izvedencev v Sloveniji opravlja večino forenzičnih preiskav) in policijo, ki zaposluje visoko usposobljene analitike v že obstoječem Centru za kriminalističnoobveščevalna dejavnost, bi bilo forenzičnoobveščevalno dejavnost najbolje izvajati prav v tem centru. Tako se z vidika umeščenosti v sistem dela in organizacijo slovenske policije kot najboljša rešitev nakazuje ustanovitev enot(e) znotraj že obstoječega Centra za kriminalističnoobveščevalno dejavnost znotraj Uprave kriminalistične policije na ravni Generalne policijske uprave ali na ravni policijskih uprav znotraj oddelkov za kriminalističnoobveščevalno dejavnost, kjer bi se smiselno vključili segmenti forenzičnoobveščevalne dejavnosti. Kot primer lahko vzamemo Avstrijo in njeno organizacijo Kriminalističnoobveščevalne službe (angl. *Criminal Intelligence Service Austria*), v kateri preiskave potekajo znotraj navedene enote, tako da se potem lahko rezultati analiz primerjajo v nacionalni zbirki in z mednarodnimi zbirkami podatkov, posledično pa to vodi do identifikacije in aretacije storilca (Criminal Intelligence Service Austria, n. d.). Znotraj policijske uprave v Philadelphiji v Združenih državah Amerike lahko zasledimo podobno prakso. Skupaj s sodelovanjem Urada za forenzične znanosti (angl. *Office of Forensic Science*) in Urada za obveščevalno dejavnost (angl. *Intelligence Bureau*) so izvedli programske dopolnitve, ki vključujejo spremembe delovnega procesa forenzičnega laboratorija, objavo forenzičnih poročil in sledi ter pravočasen prenos in uporabo teh forenzičnih podatkov s strani obveščevalnih analitikov za ustvarjanje in razširjanje obveščevalnih izdelkov, namenjenih kriminalističnim preiskovalcem. Čeprav je takšen model idealen za velike mestne policijske uprave, ga je mogoče prilagoditi manjšim območjem (Garvey idr., 2023). Tudi v švicarski

policiji lahko opazimo podobno prakso, saj imajo skupno informacijsko platformo, ki samodejno združuje informacije iz različnih podatkovnih zbirk v šestih francosko govorečih kantonih. Poenotena obveščevalna podatkovna zbirka je bila razvita v skladu s skupno, razvijajočo se metodologijo, ki so jo zasnovali kriminalistični analitiki. V njenem okviru zbirajo informacije iz kriminalnih dogodkov, preiskav in drugih virov podatkov in primerjajo situacijske informacije (na primer modus operandi, prostorsko-časovne informacije), forenzične informacije (na primer profile DNK, sledi obuval), analize ukradenih in najdenih vozil in tako dalje. Informacije se dnevno združujejo v zbirko, ki je posebej zasnovana in dostopna vsem analitikom v policijskih enotah ter organizirana za podporo različnim analitičnim postopkom, katerih ciljni izdelki prispevajo k operativnim in strateškim odločitvam. Vendar razvoj takšnega orodja ni potekal brez izzivov, saj sodelujejo policijske uprave različnih velikosti, ki imajo drugačno strukturo in lastno računalniško infrastrukturo. Prav tako je bilo treba premagati tudi pravne omejitve (Rossy idr., 2013). V Sloveniji se je podobna ideja sicer že pojavila, ko sta se o takšnem sodelovanju pogovarjala Center za kriminalističnoobveščevalno dejavnost in Nacionalni forenzični laboratorij, vendar takrat do dogovora ni prišlo. Ker je Nacionalni forenzični laboratorij del slovenske policije, je manj zakonskih zadržkov za izmenjavo forenzičnih podatkov, in ker že zdaj obstaja povezava med podatkovni sistemi Nacionalnega forenzičnega laboratorija z drugimi oddelki in službami v policiji, ki omogočajo souporabo podatkov, bi bila izmenjava informacij v informacijsko-komunikacijskem smislu dokaj lahko izvedljiva.

Praktična uporabnost prispevka izhaja iz obeh odgovorov na raziskovalni vprašanji. V tujini se forenzičnoobveščevalna dejavnost že aktivno uporablja, zato je v mednarodnem sodelovanju pri preiskovanju kaznivih dejanj mogoče pričakovati, da se bodo forenzičnoobveščevalni izdelki pojavljali med zbranimi informacijami slovenske policije. Obenem bo zaradi vse pogostejše čezmejne izmenjave forenzičnih podatkov del podatkov, ki so zbrani v Sloveniji, lahko postal predmet obravnave v okviru te dejavnosti v tujini. Zato je smiselno, da se tudi v slovenskem jeziku začne razpravljati o tem konceptu, in se tako izogne potencialnim terminološkim nesoglasjem. To bo pripomoglo k pravilnemu razumevanju njegove dokazne vrednosti ter omogočilo premišljen razmislek o njegovi praktični umestitvi v organizacijski in operativni okvir delovanja slovenske policije. Z vidika znanja je mogoče predvidevati, da slovenska policija že zaposluje analitike, ki bi hitro usvojili uporabo podatkov in vključitev forenzičnih podatkov v obveščevalne izdelke. To pa pomeni, da četudi slovenska policija ne bi ustanovila posebnega oddelka za forenzičnoobveščevalno dejavnost, bi lahko trenutna organiziranost policije in trenutne kadrovske strukture omogočile vsaj delno izvajanje forenzičnoobveščevalne dejavnosti znotraj že obstoječih oddelkov. Ključna težava, ki smo jo identificirali, je povezovanje z neforenzičnimi podatki (na primer obveščevalnimi izdelki, podatki o telefonski komunikaciji, izjavami prič in tako dalje), saj je zaradi visoke stopnje varovanja človekovih pravic v Sloveniji policija zelo omejena pri pridobivanju določenih podatkov ali izvedbi preiskovalnih dejanj (Apollonio in Demšar, 2024). Nazorna je na primer omejitev uporabe forenzičnoobveščevalne dejavnosti v primeru prometne nesreče s pobegom. Sled barve avtomobila, najdena na kraju nesreče, bi namreč v kombinaciji z zmožnostjo avtomatske prepoznave registrskih tablic, lahko pomagala hitreje najti pobeglega voznika. Iz nabora vseh registriranih vozil v Sloveniji, katerih profil barve ustreza profilu barve, najdene na kraju nesreče, bi preiskavo lahko osredotočili samo na vozila, ki jih je sistem avtomatske zaznave tablic zabeležil nekje v neposredni bližini nesreče v času nesreče. Vendar policiji v Sloveniji sistema avtomatske prepoznave tablic na tak način ni dovoljeno uporabljati.

Vseeno pa je smotrno razmišljati o prenosu obravnavanega koncepta v delo slovenskih preiskovalcev in o pomembnosti številnih neizkoriščenih podatkov, izhajajočih iz forenzičnih preiskav. V Sloveniji delo preiskovalcev in sodni postopki večinoma temeljijo na osebnih dokazih, za katere se je po eni strani že dokazalo, da so lahko manj verodostojni (Deffenbacher idr., 2004; Innocence Project, 2025; Seale-Carlisle idr., 2024), po drugi strani pa v nekaterih primeri osebnih dokazov ni. Tudi v odsotnosti tako osebnih kot materialnih dokazov ima modus operandi storilca kaznivega dejanja določeno spoznavno vrednost, ki lahko v kombinacijami z drugimi viri in analizami (na primer geografskimi analizami lokacije kaznivih dejanj) služi za povezovanje primerov. Tako bi uporaba forenzičnoobveščevalne dejavnosti še posebej pripomogla pri preiskovanju serijskih kaznivih dejanj (na primer vlomov na specifičen način na določenem območju), ki se občasno pojavljajo v Sloveniji. Delež teh dejanj izvajajo storilci, ki delujejo mednarodno, delež pa storilci iz lokalnih, varnostno obremenjenih območij.

Omejitve našega dela in opravljenih analiz izhajajo iz dejstva, da smo pregledali zgolj slovensko in angleško literaturo. Pri tem je najbolj ključna neobravnavana literatura iz nemško govorečih držav, na katerih tudi sloni slovenska delitev (in opredelitev) kriminalistike. Zato predlagamo, da se v prihodnje sistematično pregleda in analizira tudi ta, s poudarkom na literaturi iz francosko in nemško govorečih držav, kar bi omogočilo še bolj celostno obravnavo terminološke ustreznosti koncepta v slovenskem prostoru. Prihodnje znanstvene in strokovne razprave se bodo morale še naprej dotikati vloge forenzike, uporabe njenih metod, tehnologij in pristopov, ne zgolj za potrebe dokazovanja na sodišču, temveč v celotnem preiskovalnem procesu in reševanju varnostnih proble-

mov (na primer uporaba za profiliranje prepovedanih drog in drugih snovi, kot je na primer fentanil, ki pomeni veliko nevarnost, ko se začne širiti med odvisniki). V prihodnosti bi bilo smotrno tudi raziskati, kakšni sta vloga in uporabnost umetne inteligence v forenzični znanosti in forenzičnoobveščevalni dejavnosti, specifično, kako jo je mogoče vključiti, da se izkoristi njen potencial, sočasno pa varujejo osebni podatki, in kako se preverja kredibilnost rezultatov, ki nastanejo z uporabo takšnih programskih orodij. Poleg tega predlagamo raziskavo o tem, katera nova znanja bi mogoče potrebovali slovenski analitiki in tudi kakšne so izobraževalne možnosti slovenskih visokošolskih institucij na področju forenzične znanosti. To bi omogočilo dodaten razvoj uporabnosti forenzičnoobveščevalne dejavnosti.

Literatura

1. Agius, A., Morelato, M., Moret, S., Chadwick, S., Jones, K., Epple, R., Brown, J. in Roux, C. (2018). Using handwriting to infer a writer's country of origin for forensic intelligence purposes. *Forensic Science International*, *282*, 144–156.
2. Anthonioz, A., Aguzzi, A., Girod, A., Egli, N. in Ribaux, O. (2002). Potential use of fingerprints in forensic intelligence: Crime scene linking. *Problems of Forensic Sciences*, *51*, 166–170.
3. Apollonio, D. in Demšar, J. (2024). Spremembe Zakona o kazenskem postopku ter njihov vpliv na učinkovitost preiskovanja in dokazovanja kaznivih dejanj. *Podjetje in delo, 50*(6/7), 982–994.
4. Auberson, M., Baechler, S., Zasso, M., Genessay, T., Patiny, L. in Esseiva, P. (2016). Development of a systematic computer vision-based method to analyse and compare images of false identity documents for forensic intelligence purposes–Part I: Acquisition, calibration and validation issues. *Forensic Science International*, *260*, 74–84.
5. Baechler, S. in Margot, P. (2016). Understanding crime and fostering security using forensic science: The example of turning false identity documents into forensic intelligence. *Security Journal*, *29*(4), 618–639.
6. Baechler, S., Morelato, M., Ribaux, O., Beavis, A., Tahtouh, M., Kirkbride, K. P., Esseiva, P., Margot, P. in Roux, C. (2015). Forensic intelligence framework. Part II: Study of the main generic building blocks and challenges through the examples of illicit drugs and false identity documents monitoring. *Forensic Science International*, *250*, 44–52.
7. Beaton, D. E., Bombardier, C., Guillemin, F. in Ferraz, M. B. (2000). Guidelines for the process of cross-cultural adaptation of self-report measures. *Spine*, *25*(24), 3186–3191.
8. Bell, C. (2006). Concepts and possibilities in forensic intelligence. *Forensic Science International, 162*(1-3), 38–43.
9. Berg, B. L. (2002). *Qualitative research methods for the social sciences* (4th ed.). Allyn & Bacon.
10. Bitzer, S., Ribaux, O., Albertini, N. in Delémont, O. (2016). To analyse a trace or not? Evaluating the decision-making process in the criminal investigation. *Forensic Science International, 262,* 1–10.
11. Bruenisholz, E., Wilson-Wilde, L., Ribaux, O. in Delémont, O. (2019). Deliberate fires: From data to intelligence. *Forensic Science International*, *301*, 240–253.
12. Buzzini, P. (2024). Kirk's 'Ontogeny of Criminalistics' revisited under the lens of the Sydney Declaration. *Forensic Science International*, *359*, 112023. https://doi.org/10.1016/j.forsciint.2024.112023
13. Caddy, B. in Cobb, P. (2004). Forensic science. V P. C. White (ur.), *Crime scene to court: The essentials of forensic science* (2nd ed.) (str. 1–20). Royal Society of Chemistry.
14. Carter, D. L. (2022). *Law enforcement intelligence: A guide for state, local, and tribal law enforcement agencies*. U.S. Department of Justice.
15. Criminal Intelligence Service Austria. (n. d.). *Criminal Intelligence Service Austria at a glance*. https://www.bundeskriminalamt.at/en/101/
16. Crispino, F., Rossy, Q., Ribaux, O. in Roux, C. (2015). Education and training in forensic intelligence: A new challenge. *Australian Journal of Forensic Sciences*, *47*(1), 49–60.
17. Daly, K. J. (2007). *Qualitative methods for family studies & human development*. SAGE Publications, Inc.
18. De Alcaraz-Fossoul, J. in Roberts, K. A. (2017). Forensic intelligence applied to questioned document analysis: A model and its application against organized crime. *Science & Justice*, *57*(4), 314–320.
19. Deffenbacher, K. A., Bornstein, B. H., Penrod, S. D. in McGorty, E. K. (2004). A meta-analytic review of the effects of high stress on eyewitness memory. *Law and Human Behavior*, *28*(6), 687–706.
20. Dégardin, K., Roggo, Y. in Margot, P. (2015). Forensic intelligence for medicine anti-counterfeiting. *Forensic Science International*, *248*, 15–32.
21. Delgado, Y., Price, B. S., Speaker, P. J. in Stoiloff, S. L. (2021). Forensic intelligence: Data analytics as the bridge between forensic science and investigation. *Forensic Science International: Synergy*, *3*, 100162. https://doi.org/10.1016/j.fsisyn.2021.100162
22. Državni zbor RS. (2024). *POROČILO k Predlogu resolucije o nacionalnem programu preprečevanja in zatiranja kriminalitete za obdobje 2024–2028 (ReNPPZK24–28), EPA 1360-IX*. https://www.tax-fin-lex.si/Dokument/BinaryContent?entityId=70db25db-1172-496a-a3ca-e8941169f566&rootEntityId=1cdc1a26-f7a5-407b-827d-0e488234f139
23. Esseiva, P., Ioset, S., Anglada, F., Gasté, L., Ribaux, O., Margot, P., Gallusser, A., Biedermann, A., Specht, Y. in Ottinger, E. (2007). Forensic drug Intelligence: An important tool in law enforcement. *Forensic Science International*, *167*(2–3), 247–254.
24. Fasanmade, A. A. in Fell, A. F. (1989). Computer-aided time domain differentiation in high-performance liquid chromatography. *Analytical Chemistry*, *61*(7), 720–728.
25. Frangež, D. in Lindav, B. (2019). Kriminalistika med teorijo in prakso v Sloveniji. *Revija za kriminalistiko in kriminologijo*, *70*(2), 141–161.
26. Garvey, T., LaBerge, G. in Wartell, J. (2023). *Forensic intelligence models: Assessment of current practices in the United States and internationally*. The National Institute of Justice.
27. Gee, J. P. (2011). *An introduction to discourse analysis: Theory and method* (4th ed). Routledge.
28. Grossrieder, L. in Ribaux, O. (2019). Towards forensic whistleblowing? From traces to intelligence. *Policing: A Journal of Policy and Practice*, *13*(1), 80–93.
29. Hochholdinger, S., Arnoux, M., Delémont, O. in Esseiva, P. (2019). Forensic intelligence on illicit markets: The example of watch counterfeiting. *Forensic Science International*, *302*, 109868. https://doi.org/10.1016/j.forsciint.2019.06.026

30. Horne, N., Edmondson, K., Harrison, M. in Scott, B. (2015). The applied use of forensic intelligence for community and organised crime. *Australian Journal of Forensic Sciences*, *47*(1), 72–82.
31. Houck, M. M. (2020). Front-end forensics: An integrated forensic intelligence model. V B. Fox, J. A. Reid in A. J. Masys (ur.), *Science informed policing* (str. 161–180). Springer International Publishing.
32. Innocence Project. (2025). *Eyewitness misidentification*. https://innocenceproject.org/eyewitness-misidentification/
33. Jeuniaux, P. P. J. M. H., Duboccage, L., Renard, B., Van Renterghem, P. in Vanvooren, V. (2016). Establishing networks in a forensic DNA database to gain operational and strategic intelligence. *Security Journal*, *29*(4), 584–602.
34. Johnson, T. L., Lopez, B. E., McGrath, J., Hudgins, C. D., Pimsler, M. L. in White, V. (2024). *Introducing the NIJ forensic intelligence framework: Pillars and guiding principles for successful implementation*. U.S. Department of Justice, Office of Justice Programs, National Institute of Justice.
35. Kirk, P. L. (1963). Criminalistics: A new and independent discipline evolves from modern techniques and new concepts of individualization. *Science*, *140*(3565), 367–370.
36. Legrand, T. in Vogel, L. (2015). The landscape of forensic intelligence research. *Australian Journal of Forensic Sciences*, *47*(1), 16–26.
37. Lengar Verovnik, T. (13. 7. 2019). *Zapis zloženke: »kriminalistično-obveščevalna« dejavnost*. Jezikovna svetovalnica. https://svetovalnica.zrc-sazu.si/topic/3803/zapis-zlo%C5%BEenke-kriminalisti%C4%8Dno-obve%C5%A1%C4%8Devalna-dejavnost?_=1744113982169
38. Lopez, B. E., McGrath, J. G. in Taylor. (2020). Using forensic intelligence to combat serial and organized violent crimes. *National Institute of Justice Journal*, *282*. https://nij.ojp.gov/topics/articles/using-forensic-intelligence-combat-serial-and-organized-violent-crimes
39. Marclay, F., Mangin, P., Margot, P. in Saugy, M. (2013). Perspectives for Forensic Intelligence in anti-doping: Thinking outside of the box. *Forensic Science International*, *229*(1–3), 133–144.
40. Maver, D. (2013). Criminal investigation/criminalistics in Europe: State of the art and a look to the future. *Revija za kriminalistiko in kriminologijo*, *64*(3), 233–244.
41. Maver, D., Rupnik, A., Selič, P., Golja, J., Trapečar, M, Vidic, G., Gerjevič, A., Udovič, B., Drobnič, K., Majdič, J., Sablič, F., Pezdir, G., Klemenc, S. in Žener, N. (2004). *Kriminalistika: Uvod, taktika, tehnika*. Uradni list Republike Slovenije.
42. McCartney, C. (2015). Forensic data exchange: Ensuring integrity. *Australian Journal of Forensic Sciences*, *47*(1), 36–48.
43. Mennell, J. in Shaw, I. (2006). The future of forensic and crime scene science. *Forensic Science International*, *157*, S7–S12.
44. Milne, R. (2012). *Forensic intelligence*. Taylor & Francis.
45. Morelato, M., Baechler, S., Ribaux, O., Beavis, A., Tahtouh, M., Kirkbride, P., Roux, C. in Margot, P. (2014). Forensic intelligence framework—Part I: Induction of a transversal model by comparing illicit drugs and false identity documents monitoring. *Forensic Science International*, *236*, 181–190.
46. Morelato, M., Beavis, A., Tahtouh, M., Ribaux, O., Kirkbride, P. in Roux, C. (2013). The use of forensic case data in intelligence-led policing: The example of drug profiling. *Forensic Science International*, *226*(1–3), 1–9.
47. National Institute of Justice. (n. d.). *Term of the Month: Defining Criminal Justice Research (May 2023—Forensic intelligence)*. National Institute of Justice. https://nij.ojp.gov/term-month?utm_source=govdelivery&utm_medium=email&utm_campaign=totmmay23#7-0
48. Oatley, G., Chapman, B. in Speers, J. (2020). Forensic intelligence and the analytical process. *WIREs Data Mining and Knowledge Discovery*, *10*(3). https://doi.org/10.1002/widm.1354
49. Policija. (2018). *Akt o notranji organizaciji, sistemizaciji, delovnih mestih in nazivih v policiji*. Policija.
50. Popovic, A., Morelato, M., Roux, C. in Beavis, A. (2019). Review of the most common chemometric techniques in illicit drug profiling. *Forensic Science International*, *302*, 109911. https://doi.org/10.1016/j.forsciint.2019.109911
51. Potparič, D. (2014). The effectiveness of criminal intelligence management: A Slovenian case study. *Revija za kriminalistiko in kriminologijo*, *65*(4), 347–360.
52. Potparič, D. in Dvoršek, A. (2010). Vzpostavitev proaktivno usmerjene kriminalistično obveščevalne dejavnosti v državah Evropske unije. *Revija za kriminalistiko in kriminologijo, 61*(1), 15–27.
53. Potparič, D. in Dvoršek, A. (2012). Oblikovanje osnovne terminologije na področju kriminalističnoobveščevalne dejavnosti. *Revija za kriminalistiko in kriminologijo, 63*(1), 39–49.
54. Prego-Meleiro, P., García-Ruiz, C., Sanz-Pareja, M., Recalde Esnoz, I., Quintanilla, M. G. in Montalvo, G. (2022). Forensic intelligence-led prevention of drug-facilitated sexual assaults. *Forensic Science International*, *337*, 111373. https://doi.org/10.1016/j.forsciint.2022.111373
55. Quick, D. in Choo, K.-K. R. (2018a). *Big digital forensic data*. Springer Singapore.
56. Quick, D. in Choo, K.-K. R. (2018b). Digital forensic intelligence: Data subsets and Open Source Intelligence (DFINT + OSINT): A timely and cohesive mix. *Future Generation Computer Systems*, *78*, 558–567.
57. Ratcliffe, J. (2008). *Intelligence-Led Policing*. Willan Publishing.
58. Raymond, T. in Julian, R. (2015). Forensic intelligence in policing: Organisational and cultural change. *Australian Journal of Forensic Sciences*, *47*(4). https://doi.org/10.1080/00450618.2015.1052759
59. Resolucija o nacionalnem programu preprečevanja in zatiranja kriminalitete za obdobje 2024–2028 (ReNPPZK24–28). (2024). *Uradni list RS*, (38/24).
60. Ribaux, O. in Canappelle, S. (2020). Forensic intelligence. V Q. Rossy, D. Décary-Hétu, O. Delémont in M. Mulone (ur.), *Routledge international handbook of forensic intelligence and criminology* (str. 136–148). Routledge.
61. Ribaux, O. in Margot, P. (1999). Inference structures for crime analysis and intelligence: The example of burglary using forensic science data. *Forensic Science International*, *100*(3), https://doi.org/10.1016/S0379-0738(98)00213-8
62. Ribaux, O. in Margot, P. (2003). Case based reasoning in criminal intelligence using forensic case data. *Science & Justice*, *43*(3), 135–143.
63. Ribaux, O., Baylon, A., Lock, E., Delémont, O., Roux, C., Zingg, C. in Margot, P. (2010a). Intelligence-led crime scene processing. Part II: Intelligence and crime scene examination. *Forensic Science International*, *199*(1–3), 63–71.
64. Ribaux, O., Baylon, A., Roux, C., Delémont, O., Lock, E., Zingg, C. in Margot, P. (2010b). Intelligence-led crime scene processing. Part I: Forensic intelligence. *Forensic Science International*, *195*(1–3), 10–16.
65. Ribaux, O., Girold, A, Walsh, S. J., Margot, P., Mizrahi, S., in Clivaz, V. (2003). Forensic intelligence and crime analysis. *Law, Probability and Risk*, *2*(1), 47–60.

66. Ribaux, O., Walsh, S. J. in Margot, P. (2006). The contribution of forensic science to crime analysis and investigation: Forensic intelligence. *Forensic Science International*, *156*(2–3), 171–181.
67. Ross, A. (2015). Elements of a forensic intelligence model. *Australian Journal of Forensic Sciences*, *47*(1). https://doi.org/10.1080/00450618.2014.916753
68. Rossy, Q., Ioset, S., Dessimoz, D. in Ribaux, O. (2013). Integrating forensic information in a crime intelligence database. *Forensic Science International, 230* (1–3), 137-146.
69. Saferstein, R. (2018). *Criminalistics: An introduction to forensic science*. Pearson Education
70. Seale-Carlisle, T. M., Quigley-McBride, A., Teitcher, J. E. F., Crozier, W. E., Dodson, C. S. in Garrett, B. L. (2024). New insights on expert opinion about eyewitness memory research. *Perspectives on Psychological Science*. https://doi.org/10.1177/17456916241234837
71. Siegel, J. A. (15. 6. 2025). *Forensic science.* Encyclopedia Britannica. https://www.britannica.com/science/forensic-science
72. Spaulding, J. S. in Morris, K. B. (2019). Integration of DNA, fingerprint, and firearm databases into forensic intelligence networks for a real-time case assessment model. *Journal of Policing, Intelligence and Counter Terrorism*, *14*(1), 39–61.
73. Speaker, P. J. (2024). Intelligence and the value of forensic science. *Forensic Sciences*, *4*(1), 184–200.
74. Taylor, M. in Marsden, A. (2022). Integration of geographic profiling with forensic intelligence to target serial crime. V M. Bland, B. Ariel, in N. Ridgeon (ur.), *The Crime Analyst's Companion*. Springer (str. 141-162). https://doi.org/10.1007/978-3-030-94364-6_11
75. The Bureau of Justice Assistance. (2019). *Promising practices in forensic lab intelligence*. https://bja.ojp.gov/sites/g/files/xyckuh186/files/media/document/promising_practices_in_forensic_lab_intelligence-final_002.pdf
76. Valenčič, B. (2024). Nevralgične točke slovenskega (pred)kazenskega postopka z vidika organa pregona. *Podjetje in delo,* 50(6/7), 995–1008.
77. VanderStoep, S. W. in Johnston, D. D. (2009). *Research methods for everyday life: Blending qualitative and quantitative approaches* (1st ed). Jossey-Bass.
78. Weyermann, C. in Roux, C. (2021). A different perspective on the forensic science crisis. *Forensic Science International*, *323*, 110779. https://doi.org/10.1016/j.forsciint.2021.110779
79. Williamson, A. (2021). Forensic intelligence. V M. Roycroft in L. Brine (ur.), *Modern Police Leadership* (str. 245–259). Springer International Publishing.
80. Zakon o organiziranosti in delu v policiji (ZODPol). (2013, 2014, 2015, 2016, 2017, 2019, 2020, 2021, 2022). *Uradni list RS*, (15/13, 11/14, 86/15, 77/16, 77/17, 36/19, 66/19, 200/20, 172/21, 201/21, 105/22, 141/22).

Revija za kriminalistiko in kriminologijo / Ljubljana 77 / 2026 / 1, 38–56

Forensic Intelligence: A Review of Definitions and Possibilities for Implementation in Slovenian Criminal Investigation Practice

Taša Torbica, Master's Student, Faculty of Criminal Justice and Security, University of Maribor, Slovenia. E-mail: tasa.torbica@student.um.si

Katja Drobnič, Ph.D., Professor of Biochemistry and Molecular Biology, Faculty of Criminal Justice and Security, University of Maribor, National Forensic Laboratory, Police, Slovenia. E-mail: katja.drobnic@guest.um.si

Damjan Potparič, Ph.D., Assistant Head of the International Police Cooperation Division, Criminal Police Directorate, Police, Slovenia. E-mail: damjan.potparic@policija.si

Robert Praček, Assistant Director of the National Forensic Laboratory, Police, Slovenia. E-mail: robert.pracek@policija.si

Boštjan Slak, Ph.D., Assistant Professor of Criminology, Faculty of Criminal Justice and Security, University of Maribor, Slovenia. ORCID: 0000-0001-9700-3803. E-mail: bostjan.slak@um.si

The concept of forensic intelligence has become increasingly established over the past decade as an important area of research and application. This is confirmed by the growing number of scientific publications in leading international databases, as well as by the increasing integration of this concept into the operational practices of police work. However, there is a noticeable lack of discussions on the topic in the Slovenian language. To address this, a literature review on the concept was conducted using HyDi and COBISS+ search portals. Definitions of the term (n = 15) in English were systematically extracted, translated, and analysed, with a particular focus on the transfer of the concept into the Slovenian context. For translation, we proposed the phrase *forenzičnoobveščevalna dejavnost*, which we define as the use of forensic data within the framework of crime analysis to produce forensic intelligence products that support and guide criminal investigations. Most commonly, forensic intelligence serves as an important source of information for criminal intelligence, where a systematic process of integration and analysis of forensic data (such as DNA profiles, papillary line traces, characteristics on projectiles, etc.) with other relevant information is carried out. This process aims to produce criminal intelligence products for both operational support for investigations, and strategic decision-making. In Slovenia, there are no obstacles that would prevent the implementation of such a concept in practice. Considering the current organisational structure of the Slovenian police, the most appropriate option for implementation appears to be the establishment of a dedicated unit within the Centre for Criminal Intelligence.

Keywords: forensic intelligence, forensics, criminal intelligence

UDC: 343.983

Zapisi

Rok Hacin in Gorazd Meško: Prison Workers' Perception of Self-legitimacy, Relations, and Professional Competencies: A Comprehensive Study in Slovenia

Springer Cham, 2025, 105 strani.

(Zaznava lastne legitimnosti, odnosov in profesionalnih kompetenc pri zaporskih delavcih: Celovita študija v Sloveniji)

Znanstvena monografija *Prison Workers' Perception of Self-legitimacy, Relations, and Professional Competencies: A Comprehensive Study in Slovenia* Roka Hacina in Gorazda Meška je prva primerjalna študija o samozaznavi legitimnosti v zaporskem okolju, izvedena na nacionalnem vzorcu zaporskih delavcev v dveh različnih obdobjih. Študija se osredotoča na raziskovanje dejavnikov, ki se povezujejo s samozaznavo legitimnosti zaporskih delavcev, ter na povezave med zaznavo lastne legitimnosti pri zaporskih delavcih in njihovo podporo različnim oblikam obravnave zaprtih oseb. Znanstvena monografija je razdeljena na šest poglavij. Avtorja bralca v uvodu popeljeta skozi teoretski okvir koncepta legitimnosti in samozaznave legitimnosti v zaporskem okolju, v drugem poglavju osvetlita specifično poklicno vlogo zaporskih delavcev, pričakovane kompetence in profesionalizacijo tega poklica v slovenskem in širšem evropskem kontekstu. V tretjem poglavju so predstavljeni različni modeli in teorije o samozaznavi legitimnosti zaporskih delavcev ter pomen odnosov, pravičnosti, subkulture in profesionalnih kompetenc kot pomembnih dejavnikov, ki se povezujejo z zaznavo lastne legitimnosti. V četrtem poglavju je pojasnjen metodološki okvir študije, v petem poglavju avtorja predstavita ključne rezultate, šesto poglavje pa namenita primerjavi obeh obdobij, interpretaciji rezultatov in razpravi o implikacijah študije.

V uvodnem, prvem poglavju avtorja bralce seznanita s teoretskim okvirjem koncepta legitimnosti in poudarita pomen umestitve tega koncepta v kompleksno institucionalno zaporsko okolje. Poudarita raznolikost evropskih držav pri razvoju kaznovalnih politik in praks, kljub poenotenim zakonskim standardom glede spoštovanja človekovih pravic in dostojanstva zaprtih oseb. Prehod od tradicionalnih modelov, ki temeljijo na uporabi prisile, k bolj subtilnemu »mehkemu« pristopu do obsojencev, ki temelji na kakovostnih odnosih med zaporskimi akterji, avtorja vidita kot priložnost in izziv, ki zahteva razvoj alternativnih načinov zagotavljanja reda in varnosti v zaporskih institucijah. Vzpostavljanje in vzdrževanje legitimnosti je bistveno za funkcionalnost modernih zaporskih institucij, pri čemer avtorja ločita med zunanjo legitimnostjo (družbeno sprejemanje zaporov kot oblike kaznovanja, kar zaporom daje status moralno upravičene institucije za izvrševanje zaporne kazni) in notranjo legitimnostjo (nenehno razvijajočo se na podlagi vsakdanjih procesov in interakcij med zaporskimi akterji). Notranja legitimnost je v veliki meri odvisna od zaporskih delavcev, ki v interakcijah z obsojenci vplivajo na kakovost prestajanja zaporne kazni in neposredno prenašajo penalno politiko v prakso in kulturo institucije. V uvodnem poglavju je predstavljena tudi dialoška narava legitimnosti, ki izhaja iz vsakodnevnih in intenzivnih interakcij med obsojenci in zaporskimi delavci. Glede na raznoličnost držav avtorja poudarita, da do zdaj razviti modeli za raziskovanje legitimnosti niso nujno aplikativni v vseh državah, ter v uvodu predstavita do zdaj razvite teoretske modele in jih v študiji tudi preverita (Bottoms in Tankebe, 2012; Tankebe, 2019). Poglavje avtorja zaključita z utemeljitvijo pomena kulturnega konteksta in časovnih sprememb za razumevanje legitimnosti.

V drugem poglavju osvetlita značilnosti poklicne vloge zaporskih delavcev ter pričakovane kompetence različnih skupin zaposlenih v zaporih. Zaporski delavci delujejo v specifičnem okolju, ki vključuje delo s pogosto sovražno populacijo, tveganja na delovnem mestu, izmensko delo in nadure, kar zahteva visoko strokovnost zaposlenih ter ustrezno osnovno in napredno izobraževanje, programe za obvladovanje stresa in kakovostno vodstveno podporo. Motivacija za delo v zaporu vključuje ekonomski pragmatizem (plača, delovni pogoji, lokacija, možnost napredovanja) in osebno samoaktualizacijo, to je željo po osebnem razvoju in pomoči drugim. Uspešnost zaporskih delavcev je odvisna od razpoložljivosti ustreznega usposabljanja, stalnega strokovnega izpopolnjevanja in odprtosti organizacije za uvajanje novih delovnih praks. Profesionalizacija zaporskih delavcev omogoča večjo avtonomijo in spodbuja bolj empatičen pristop do obsojencev. Drugi del poglavja se osredotoča na izobraževanje in usposabljanje zaporskih delavcev v Sloveniji in na specifične kompetence različnih skupin zaposlenih v zaporu. Avtorja poudarita, da profesionalizacija zaporskih delavcev v Sloveniji temelji na selekciji ustreznih kadrov, njihovem stalnem usposabljanju in razvijanju specifičnih kompetenc za delo v zaporu ter spoštovanju mednarodnih standardov, kar vpliva na kakovost odnosov zaporskih delavcev z obsojenci, izvajanje tretmaja in ohranjanje legitimnosti avtoritete.

Tretje poglavje se osredotoča na legitimnost in samozaznavo legitimnosti zaporskih delavcev, pri čemer avtorja poudarita ključno vlogo interakcij med zaporskimi akterji za vzdrževanje reda in varnosti v zaporskih institucijah. Poudarjata nestabilno naravo legitimnosti, ki temelji na dialogu med obsojenci in zaposlenimi. Za zaporske delavce je pomembno, da obsojencem zagotovijo pošteno, dosledno in spoštljivo obravnavo, saj to krepi njihovo zaznavo zaporskega osebja kot legitimnega nosilca avtoritete ter spodbuja prostovoljno podrejanje zaporskim pravilom. Profesionalnost in pozitivna samozaznava legitimnosti zaporskih delavcev sta ključna elementa za uspešen dinamičen odnos med obsojenci in zaporskimi delavci. Samozaznava legitimnosti je opredeljena kot zaupanje zaporskih delavcev v moralno upravičenost lastne avtoritete in je ključna za razvoj korektnih odnosov z obsojenci, sodelavci in nadrejenimi. Samozavest zaporskih delavcev glede lastnega položaja in opravljanja dela pomembno prispeva k profesionalnosti in učinkovitosti, vpliva na obravnavo obsojencev in zmanjšuje potrebo po uporabi prisilnih ukrepov. Glavni vzrok nestabilnosti legitimnosti v zaporskem okolju avtorja vidita v sami dinamičnosti odnosov med zaporskimi delavci in obsojenci. Hkrati poudarita organizacijsko predanost oziroma občutek pripadnosti, stres, občutek dolžnosti do nudenja pomoči obsojencem ter profesionalne kompetence, ki pomembno prispevajo k profesionalnemu ravnanju, podporo tretmaju in učinkovitosti pri opravljanju delovnih nalog kot glavne dejavnike, ki se povezujejo z zaznavo lastne legitimnosti pri zaporskih delavcih.

Četrto poglavje predstavlja metodološki okvir študije, izvedene v celotnem slovenskem zaporskem sistemu, ki obsega šest zaporov na trinajstih lokacijah in prevzgojni dom v Radečah. Uporabljeni anketni vprašalnik je meril širok spekter spremenljivk, kot so samozaznava legitimnosti zaporskih delavcev, odnosi s sodelavci, postopkovna pravičnost nadrejenih, zaznava legitimnosti pri obsojencih (projekcija), čustveni dejavniki, stres, zadovoljstvo s plačo, odnosi z obsojenci, pripravljenost za uporabo sile, organizacijska pripadnost, strokovne kompetence, sodelovanje med zaporskimi službami, podpora rehabilitaciji in podpora strogemu ravnanju z obsojenci. Pri anketiranju sta bili zagotovljeni prostovoljna udeležba in zaupnost odgovorov. V študiji je sodelovalo 436 zaporskih delavcev (243 zaporskih delavcev v letu 2016 in 322 zaporskih delavcev v letu 2022), kar je 24 odstotkov celotnega osebja leta 2016 in 27 odstotkov leta 2022. Metodološka zasnova je premišljena in v skladu z etičnimi standardi, hkrati sta vzorca v obeh obdobjih reprezentativna, kar omogoča posploševanje rezultatov.

V petem poglavju avtorja sistematično predstavita rezultate empirične študije, ki razkrivajo, da se samozaznava legitimnosti zaporskih delavcev povezuje z več prepletenimi dejavniki. S samozaznavo legitimnosti zaporskih delavcev so se povezovali občutek dolžnosti do nudenja pomoči obsojencem, raven profesionalnih kompetenc, kakovost odnosov z obsojenci in ponotranjanje subkulturnih norm. Avtorja sta poudarila še povezave z izobrazbo in delovno funkcijo, saj višje izobraženi zaporski delavci lastno legitimnost zaznavajo bolj pozitivno. Pozitivna zaznava lastne legitimnosti se povezuje z večjo podporo zaporskih delavcev rehabilitacijskim pristopom do obravnave obsojencev. Nasprotno pa je podpora strožji in bolj represivni obravnavi obsojencev značilna za zaporske delavce z napetimi medosebnimi odnosi in nižjo izobrazbo, kar nakazuje na kompleksnost razmerja med vrednotami, delovnim okoljem in profesionalno identiteto. Primerjalna analiza rezultatov med letoma 2016 in 2022 dodatno potrjuje, da samozaznava legitimnosti zaporskih delavcev ni stabilen pojav, temveč dinamičen konstrukt, ki se spreminja glede na časovne, organizacijske in osebne okoliščine. V obeh obdobjih sta se kot izrazita dejavnika, ki se povezujeta s samozaznavo legitimnosti, izkazala občutek dolžnosti do pomoči obsojencem in ponotranjanje subkulturnih norm, medtem ko se povezanost z izobrazbo, odnosi s sodelavci in zadovoljstvo z delovnimi pogoji spreminjajo glede na časovne in organizacijske spremembe. Analiza razlik med zaporskimi delavci na različnih delovnih položajih (pravosodni policisti in strokovni delavci) je pokazala, da pravosodni policisti svojo vlogo nosilcev avtoritete zaznavajo izraziteje, pogosteje izražajo podporo strožji obravnavi in večjo pripravljenost za uporabo sile, medtem ko strokovni delavci bolj podpirajo rehabilitacijske oblike dela z obsojenci. Rezultati pomembno prispevajo k razumevanju kompleksne narave samozaznave legitimnosti zaporskih delavcev ter njenega pomena za razmerja moči, profesionalno ravnanje in oblikovanje institucionalne kulture.

Zadnje, šesto poglavje avtorja namenita razpravi o rezultatih. Poudarita kompleksno naravo samozaznave legitimnosti zaporskih delavcev v Sloveniji, zlasti v kontekstu odnosov z obsojenci, subkulturo zaposlenih in profesionalnih kompetenc. Rezultati potrjujejo, da tradicionalni modeli za raziskovanje samozaznave legitimnosti zaporskih delavcev, razviti primarno za policijske organizacije in uporabo v zahodnih državah, niso najbolj primerni za uporabo v zaporskem okolju. Izhajajoč iz rezultatov, avtorja poudarita, da samozaznava legitimnosti zaporskih delavcev ne temelji le na dejavnikih, ki jih opredeljujejo modeli tako imenovane triada priznavanja (odnosi s sodelavci, postopkovna pravičnost nadrejenih in zaznava legitimnosti pri obsojencih (projekcija)), temveč tudi na odnosih z obsojenci, subkulturnih normah, občutku dolžnosti nudenja pomoči obsojencem in strokovnih kompetencah. Avtorja poudarita, da je samozaznava legitimnosti nestabilna in pogojena s časom, družbe-

nim kontekstom in poklicnimi značilnostmi posameznih skupin zaporskih delavcev. Študija potrjuje, da se višja izobrazba in profesionalna usposobljenost povezujeta s pozitivno zaznavo lastne legitimnosti zaporskih delavcev, medtem ko stres, nezadovoljstvo s plačo in napeti odnosi z obsojenci zmanjšujejo občutek lastne legitimnosti in povečujejo pripravljenost za uporabo sile.

Prispevek študije Roka Hacina in Gorazda Meška k penološkemu znanju in teoriji o legitimnosti je večplasten. Ugotovitve študije 1) poudarjajo, da zahodni modeli za raziskovanje legitimnosti, razviti primarno za policijske organizacije, niso najbolj primerni za raziskovanje legitimnosti v zaporskem okolju (Bottoms in Tankebe, 2012; Bradford in Quinton, 2014); 2) pomembno prispevajo k razumevanju izidov samozaznave legitimnosti, predvsem podpore različnim oblikam obravnave obsojencev in pripravljenosti osebja za uporabo sile ter 3) s primerjavo samozaznave legitimnosti v dveh obdobjih potrjujejo nestabilno naravo legitimnosti v zaporskem okolju. Medtem ko legitimnost policije oziroma policistov temelji na interakcijah s prebivalci, se legitimnost zaporskih delavcev oblikuje znotraj zaprtega, hierarhičnega sistema, ki temelji na vsakodnevnih interakcijah med obsojenci in zaporskimi delavci. V študiji avtorja razširita konceptualno polje raziskovanja legitimnosti v zaporskih institucijah ter poudarita potrebo po modificiranih modelih raziskovanja, ki upoštevajo posebnosti zaporskega okolja. Ugotovitve študije poudarijo, da se pozitivna zaznava lastne legitimnosti povezuje z večjo podporo rehabilitaciji obsojencev pri zaporskih delavcih, kar potrjuje spoznanja preteklih študij (Beijersbergen idr., 2016; Crewe, 2011; Liebling, 2011). Nasprotno pa se podpora strožji obravnavi obsojencev povezuje z nižjo izobrazbo, napetimi odnosi med zaporskimi akterji in večjo ponotranjenostjo subkulturnih norm (Sparks in Bottoms, 1995). Ugotovitve o nestabilni naravi samozaznave legitimnosti zaporskih delavcev pomembno dopolnjujejo ugotovitve Tankebe (2013) o dialogičnem značaju legitimnosti, ki se oblikuje v neprestanem odnosu med močjo, moralnostjo in percepcijo pravičnosti, ki pridejo do izraza v dialogih in interakcijah med zaporskimi akterji.

Največja vrednost monografije sta empirična in primerjalna narava študije, ki se osredotoča na koncept samozaznave legitimnosti v zaporskem kontekstu, ki je v mednarodni literaturi še vedno redko raziskano področje. Posebna odlika se odraža tudi v povezovanju rezultatov z organizacijskimi, kulturnimi in poklicnimi dejavniki, kar daje študiji močan aplikativen potencial. Kljub temu pa monografija ni brez omejitev. Med pomembnejše spadajo omejena mednarodna primerljivost in omejitve, povezane s kvantitativnim raziskovanjem (na primer podajanje socialno zaželenih odgovorov zaradi občutljive narave raziskovanega področja). Monografija je pomemben prispevek k penologiji in je nedvomno koristno branje za raziskovalce, predavatelje, študente, oblikovalce politik in praktike, ki se ukvarjajo z delom v zaporskih institucijah in širšem kazenskem pravosodju.

Zala Osterc

Literatura

1. Beijersbergen, K. A., Dirkzwager, A. J. in Nieuwbeerta, P. (2016). Reoffending after release: Does procedural justice during imprisonment matter? *Criminal Justice and Behavior*, *43*(1), 63–82.
2. Bradford, B. in Quinton, P. (2014). Self-legitimacy, police culture and support for democratic policing in an English constabulary. *British journal of criminology*, *54*(6), 1023–1046.
3. Bottoms, A. in Tankebe, J. (2012). Beyond procedural justice: A dialogic approach to legitimacy in criminal justice. *Journal of Criminal Law. & Criminology*, *102*(1), 119–170.
4. Crewe, B. (2011). Depth, weight, tightness: Revisiting the pains of imprisonment. *Punishment & society*, *13*(5), 509–529.
5. Liebling, A. (2011). Moral performance, inhuman and degrading treatment and prison pain. *Punishment & Society*, *13*(5), 530–550.
6. Sparks, J. R. in Bottoms, A. E. (1995). Legitimacy and order in prisons. *British Journal of Sociology*, *46*(1), 45–62.
7. Tankebe, J. (2013). Viewing things differently: The dimensions of public perceptions of police legitimacy. *Criminology*, *51*(1), 103–135.
8. Tankebe, J. (2019). In their own eyes: an empirical examination of police self-legitimacy. *International Journal of Comparative and Applied Criminal Justice*, *43*(2), 99–116.

Mitja Krajnčan, Matej Vukovič in Katja Vrhunc Pfeifer (ur.): Meje vedenja: kako razumeti, obravnavati in usmerjati mlade s težavami

Založba Univerze na Primorskem, 2025, 575 strani

Znanstvena monografija Meje vedenja: kako razumeti, obravnavati in usmerjati mlade s težavami je eden od najobsežnejših, najambicioznejših in najcelovitejših znanstveno-strokovnih projektov v slovenskem prostoru na področju vedenjskih in čustvenih težav ter motenj otrok in mladostnikov. Na več kot 570 straneh se pred bralcem razpre razvejana struktura teoretskih razprav, empiričnih analiz in aplikativno naravnanih poglavij, ki skupaj tvorijo koherentno, metodološko premišljeno in konceptualno izjemno bogato celoto. Monografija presega klasično razumevanje znanstvenega zbornika kot zbirke posamičnih prispevkov. Gre za celostno zasnovano delo, ki ga povezuje jasna epistemološka in vrednotna orientacija: razumevanje vedenjskih in čustvenih težav kot kompleksnih, razvojno pogojenih in družbeno umeščenih pojavov, ki jih ni mogoče ustrezno obravnavati brez sodelovanja različnih strok, institucij in ravni sistema. Uredniki in avtorji se zavestno oddaljujejo od redukcionističnih, individualizirajočih in patologizirajočih pristopov ter gradijo diskurz, ki temelji na odnosnem, ekološkem in socialnopedagoškem razumevanju otrok in mladostnikov. Že v uvodnih poglavjih je jasno razvidno, da monografija ne želi biti le še ena sinteza spoznanj, temveč ambiciozen poskus preoblikovanja načina, kako v slovenskem prostoru razmišljamo o vedenjskih in čustvenih težavah ter jih raziskujemo in praktično obravnavamo. Delo se umešča v aktualne mednarodne znanstvene tokove, hkrati pa se izrazito naslanja na slovenski institucionalni, zakonodajni in kulturni kontekst, kar mu daje posebno vrednost za domačo znanost in prakso.

Pomemben znanstveni prispevek monografije so uvodna in teoretska poglavja, zlasti obsežno poglavje Mitje Krajnčana Prikaz nekaterih teoretskih dognanj o vedenjskih in čustvenih težavah ter motnjah otrok in mladostnikov. To poglavje ne ponuja samo pregleda teorij, temveč poglobljeno refleksijo terminoloških, definicijskih in epistemoloških dilem, ki že desetletja spremljajo to področje. Avtor prepričljivo pokaže, da pojmi, kot so vedenjske motnje, čustvene težave, moteče vedenje ali tvegano vedenje, niso nevtralni, temveč vedno vpeti v družbene norme, institucionalne prakse in razmerja moči. Posebna vrednost tega dela je v kritični analizi procesov označevanja, diagnosticiranja in normalizacije. Avtor opozarja na nevarnosti prenagljenega patologiziranja, na vlogo družbenih pričakovanj pri konstruiranju odstopajočega vedenja ter na etične posledice diagnoz za otrokovo samopodobo, šolsko pot in socialno vključevanje. Teoretski razmislek je umeščen v širši družbeni kontekst – v razpravo o neenakosti, socialni stratifikaciji, individualizaciji družbenih problemov in diskurzih tveganja. S tem poglavje pomembno presega klasične pedagoške ali klinične pristope in v slovenski prostor vnaša izrazito družbenokritično, socialnopedagoško perspektivo. Uvodna poglavja, ki so jih pripravili uredniki monografije, dodatno utrdijo to izhodišče. Poudarjena je potreba po celostnem razumevanju vedenjskih in čustvenih težav, ki vključuje biološke, psihološke, socialne in kulturne dimenzije. Avtorji jasno zavzamejo stališče, da vedenjskih posebnosti ni mogoče razumeti brez upoštevanja institucionalnih kontekstov, v katerih se pojavljajo, in brez analize širših družbenih pogojev, ki soustvarjajo tveganja, stiske in razvojne izzive mladih.

Ena največjih prednosti monografije je obsežen in metodološko raznolik empirični del. Poglavja, ki jih prispevajo Nina Krmac, Mitja Krajnčan, Katja Vrhunc Pfeifer in Matej Vukovič, prinašajo poglobljeno analizo delovanja različnih institucij, ki so v Sloveniji vključene v obravnavo otrok in mladostnikov z vedenjskimi in čustvenimi težavami. Posebej dragocena so poglavja Katje Vrhunc Pfeifer, ki se osredotočajo na vzgojno-izobraževalne institucije ter na analizo rezultatov iz vrtcev, osnovnih in srednjih šol. Avtorica ne ostaja na ravni statističnega prikaza, temveč analizira načine zaznavanja vedenjskih težav, postopke detekcije, oblike strokovne podpore in institucionalne omejitve. Njena analiza razkriva razlike med posameznimi ravnmi sistema in pokaže, kako se razumevanje in obravnava vedenjskih težav spreminjata glede na razvojno obdobje otrok in organizacijske značilnosti ustanov. Poglavje Mitje Krajnčana o strokovnih centrih nudi izjemno pomemben vpogled v delovanje institucij, ki v slovenskem prostoru prevzemajo najzahtevnejše oblike obravnave. Avtor natančno analizira strukturo strokovnih centrov, profile otrok in mladostnikov, ki so vanje vključeni, ter razmerja med vzgojno-izobraževalno, terapevtsko in socialnovarstveno funkcijo teh ustanov. Raziskava pokaže kompleksnost potreb otrok, pa tudi sistemske omejitve, s katerimi se strokovni centri soočajo, kar odpira prostor za argumentirano razpravo o razvoju teh institucij. Zelo pomemben prispevek je tudi poglavje Mateja Vukoviča o deležnikih v celostni obravnavi. Avtor poudarja vlogo centrov za socialno delo, sodišč, pedopsihiatrije in drugih služb ter analizira, kako se v praksi vzpostavlja (ali ne vzpostavlja) so-

delovanje med njimi. To poglavje jasno pokaže, da vedenjske in čustvene težave otrok niso le pedagoški problem, temveč družbeni izziv, ki zahteva koordinirane medsektorske odzive. Pomembno je tudi poglavje o komisijah za usmerjanje, ki ga soustvarjata Mitja Krajnčan in Katja Vrhunc Pfeifer. Avtorja kritično analizirata postopke usmerjanja, njihovo normativno podlago in praktične posledice za otroke in družine. Raziskava razkriva napetosti med administrativnimi logikami sistema in dejanskimi razvojnimi potrebami otrok ter je pomembna osnova za razmislek o prihodnjih sistemskih spremembah.

Osrednji teoretsko-raziskovalni vrh monografije je obsežno poglavje Mitje Krajnčana Analiza etioloških ter fenomenoloških dejavnikov vedenjskih in čustvenih težav in motenj otrok in mladostnikov. To poglavje je mogoče utemeljeno označiti kot enega najpomembnejših sodobnih slovenskih znanstvenih prispevkov na tem področju. Njegova posebna vrednost je v tem, da etiologije ne obravnava kot seznam dejavnikov tveganja, temveč kot dinamičen, večsmeren proces, v katerem se prepletajo biološke predispozicije, razvojne okoliščine, družinski odnosi, institucionalne prakse in širši družbeni pogoji. Avtor prepričljivo pokaže, da vedenjskih in čustvenih težav ni mogoče razložiti linearno ali enovzročno, temveč kot rezultat kompleksnih interakcij, ki se skozi čas spreminjajo. Fenomenološki del analize posebej poudarja vprašanje, kako so vedenjske težave zaznane, interpretirane in opredeljene v različnih kontekstih. Avtor opozarja na subjektivnost ocenjevalnih kriterijev, na vpliv profesionalnih diskurzov in na vlogo družbenih norm pri kategorizaciji vedenjskih posebnosti. S tem poglavje pomembno prispeva k razumevanju, da fenomen vedenjskih težav ni le objektivna realnost, temveč tudi rezultat družbenih in institucionalnih praks. To poglavje je izjemno pomembna referenčna točka za prihodnje slovenske raziskave. Njegova konceptualna globina, povezovanje teorije in empirije ter jasna etična orientacija ga uvrščajo med temeljna besedila na področju socialne pedagogike, specialne pedagogike in sorodnih ved.

Monografija se ne ustavi pri analizi, temveč sistematično gradi most med znanostjo in prakso. Poglavja Katje Vrhunc Pfeifer o oblikah pomoči, Tamare Viktorie Prelac o instrumentu za zgodnje prepoznavanje rizičnih vedenj ter poglavja Mateja Vukoviča o didaktičnih pristopih in protokolih sodelovanja ponujajo konkretne, premišljene in znanstveno utemeljene smernice za delo z otroki in mladostniki. Posebej pomemben prispevek je razvoj instrumenta za zgodnje prepoznavanje rizičnih vedenj v predšolskem obdobju. To poglavje pomembno krepi preventivno dimenzijo monografije in odpira možnosti za zgodnje, nestigmatizirajoče intervencije, ki so v slovenskem prostoru še vedno premalo razvite. Zelo pomembno mesto imajo tudi poglavja, posvečena didaktičnim pristopom in predlogom za sistemske spremembe. Avtorji jasno pokažejo, da kakovostne obravnave ni mogoče graditi samo na ravni posameznega strokovnjaka, temveč zahteva spremembe v organizaciji sistemov pomoči, v izobraževanju strokovnih delavcev in v kulturi sodelovanja med institucijami.

Monografija Meje vedenja: kako razumeti, obravnavati in usmerjati mlade s težavami ima izjemen pomen za slovensko znanost. Gre za redko celovito delo, ki združuje socialnopedagoško teorijo, empirično raziskovanje in aplikativne modele na nacionalni ravni. Vzpostavlja terminološko, konceptualno in raziskovalno osnovo, na kateri bo mogoče graditi nadaljnje študije, razvojne projekte in strokovne razprave. Hkrati pa ima delo izrazito družbeno vlogo. Jasno sporoča, da vprašanje vedenjskih in čustvenih težav ni obrobna tema, temveč eno ključnih področij, na katerih se odražajo kakovost družbe, njena sposobnost skrbi za ranljive in njena zavezanost socialni pravičnosti. Monografija odpira prostor za dialog med stroko, politiko in javnostjo ter prispeva k razgradnji poenostavljenih, moralizirajočih in kaznovalnih diskurzov o mladih. Monografija je izjemno znanstveno in strokovno delo, ki bo v slovenskem prostoru še dolgo referenčna točka na področju vedenjskih in čustvenih težav otrok in mladostnikov. Njena teoretska poglobljenost, empirična širina, etična jasnost in aplikativna naravnanost jo uvrščajo med temeljna dela sodobne slovenske socialnopedagoške in vzgojno-izobraževalne literature. Delo pomembno prispeva k razvoju znanstvenega diskurza, hkrati pa ponuja dragocene usmeritve za prakso in sistemske spremembe. Monografija ne ponuja enostavnih odgovorov, temveč spodbuja k odgovornemu, reflektiranemu in sodelovalnemu pristopu k obravnavi mladih. Njeno osrednje sporočilo – da je razumevanje vedenjskih in čustvenih težav naloga celotne skupnosti – je hkrati znanstveno utemeljeno in globoko humanistično. Monografija je dostopna tudi širši strokovni in zainteresirani javnosti, saj je objavljena kot brezplačna elektronska izdaja na spletni strani založbe Univerze na Primorskem (Hippocampus), kar pomembno povečuje njen družbeni doseg, uporabno vrednost in potencialni vpliv na razvoj slovenske znanosti, stroke in prakse.

Darja Zorc Maver

Navodila za avtorje prispevkov v Reviji za kriminalistiko in kriminologijo

Dolžina prispevkov:

1. **Izvirni članki –** izvirni in pregledni znanstveni članki naj obsegajo od 7.000 do 9.000 besed. Članki morajo imeti povzetka v slovenskem in angleškem jeziku, ki sta identična. Povzetki so praviloma dolgi 15 do 20 vrstic in so kratka obnova članka. Empirični članki morajo biti strukturirani v zaporedju: teoretična izhodišča, metoda, rezultati in razprava (IMRaD).
2. **Zapisi, Recenzije, Ocene** in **Prikazi** lahko obsegajo do 3.000 besed.
3. Za dolžino **drugih prispevkov** se je treba dogovoriti z glavnim urednikom.

Naslovi prispevkov in podatki o piscu

Naslovi člankov naj bodo kratki, jasni in sporočilni. Pod naslovom sta navedena ime in priimek pisca. Znanstveni naslov oz. stopnja izobrazbe, delovno mesto in ime ustanove, v kateri je avtor zaposlen in njen naslov so navedeni v opombi pod črto.

Prikazi, Ocene in **Prikazi** vsebujejo v naslovu podatke o avtorstvu, izvirni naslov dela, slovenski naslov dela v oklepaju (kadar gre za tuje knjige), kraj izida, ime založbe ter število strani. Pisec recenzije je naveden pod besedilom z imenom, priimkom in znanstvenim naslovom.

Pri **drugih besedilih** je pisec naveden na koncu besedila z imenom in priimkom.

Podnaslovi v prispevku

Daljši prispevki naj bodo zaradi preglednosti razdeljeni na manjše smiselne celote s svojimi naslovi. (Pod)naslovi naj bodo pisani z malimi črkami (razen začetnice in imen) in poudarjeno (krepko).

Tabele, grafi in slike

Tabele, grafi in slike naj bodo označeni kot priloga na koncu besedila ter ustrezno poimenovani. Njihov položaj v besedilu naj bo jasno označen.

Opombe pod črto in citiranje

Opombe so v besedilu označene z zaporednimi številkami, nadpisanimi na ustreznem mestu in so po enakem vrstnem redu razvrščene pod besedilom. Namenjene so le natančnejšemu pojasnjevanju vsebine dela besedila in ne navajanju vira (citiranju). V besedilu se navaja (citira) v skladu s 7. izdajo priročnika American Psychological Association (APA) za pisanje znanstvenih člankov. Primeri citiranja in slog seznama literature so dostopni na spletni strani revije.

Članke za objavo v Reviji za kriminalistiko in kriminologijo uredništvo sprejema na elektronskem naslovu **rkk@policija.si**.